

**S. Caecilii Cypriani Carthaginiensis Episcopi, Totius
Africæ Primatis Et Gloriosissimi Martyris Opera**

Cyprianus, Thascius Caecilius <Heiliger>

Coloniae Agrippinae, 1617

Epistolæ scriptæ sub pontificatu Cornelij & Lucij.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-80176](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-80176)

12. Accedit hic] Antea erat: hinc, corrupte: Manu. autem & Morelio confidimus Ms. codices.

13. Siec illi Sussannam pudicam corrumpere & violare conati sunt: Citan hic Sussanna historiam ex Danieli cap. 13, infra quoque Epistola ad Thiburtianos, & lib. de oras. Dominica, ex eodem Bels historiam, quod adhuc andiam contra eas, qui virumque reievere audent tanquam a porcopham verum de hoc ibi latuit.

14. In Ecclesiast] Rursum hic errorrem Remboldi sequutus est Erasmus legens: ecclesia, nam in veteri excuso & Ms. omnibus priori modo legitur.

15. Aliud altare constituit, &c.] Similiter alibi loquitur frequentius: phrasis etiam usitata Optato Milentius contra Parmenianum, vide autem de hac re latius libro de unitate ecclesie infra tom. 2.

16. Procul ab huic modi hominum contagione dicitur.] Venit Schismatricorum & hereticorum contubernium. Altius autem ad illud Pauli 1. Timor. 3. & sermo corum ut cancer serpit. Adserit autem in confirmatione dicti sui loca Apostoli 1. Timor. 6. & Epheb. 5. Similia scriptura loca habens. 2. Tim. 3. 2. Ioan. 1. & Matthei 18.

17. Intercedunt precibus vestris] Clarissim hoc dixit infra dicta Epistola, intercedunt ne rogerit Deus, intercedunt ne exortetur prebius & satisfactionibus Christi, h.e. impeditur, ut supra diximus epistola xxvij.

18. Secundum vestram suffragia, nunc] verba hac recens adiecit sicut in Manu & Morelio, in easter omnibus desiderata.

19. Recituit mandatum Dei [Locus est Marc. 7. Quod autem Christus est] deinceps recte veritatem, recitatis. Pudor autem explicat tribus, quod autem verbi hunc locum: non quibusdam traditionibus, sed illius duximus quibus mandatum Dei recitatur: Nam traditiones ecclesiasticae procul est ut reiecat, quin patiens uti sive quibusque locis adnotandum eas conformet & observet, quod de illis observationibus, quas sola traditio non scripta recipit tradit. Tertullianus de corona militum comprobare force non difficile, infra etiam epistola xlii. multis commendat traditionem unitatem ecclesie; verum latius haec de infra epistola ad Pompeium.

20. ab omni spe salutis auctorat] Hinc colliguntur saepe quoque hos presbyteros heresi Nouatianos, de qua infra latius epistola ad Antonianum.

21. Stupore elatus est] Grace est apud Apostolum τερπότατη, quare non male diuina est mihi & detur Erasmus: dum suscipitur sic legendum, tumore elatus, quanquam tamen nihil immutare sim auctor, et quod Ms. codices vulgatam lectionem retinant, presertim quoniam infra epistola xlii. sic loquuntur stupore superbi tumoris inflati. & alibi codex modi hic locutus est.

22. dicitur etiam ab huic modi] Ita prorsus lego, et quod sic legatur infra epistola 73. nisi forte malit quis dicit, ut noua periodus sit. 23. Super filio concutuimus] Accedit hec leto magis ad vocem Graecam οὐτε διαλογισμού magis a diafonia (teste D. Hieronym.) quam a fiducia dominarum, unde & ipso existimat vertendum de verbo ad verbum: infusibilitatis, quod cum coniunctio conseruit. Porro eodem modo quo hic Cyprianus, interpretatur etiam D. Hieronymus verba inania, quibus nempē blandi videntur peccantibus, sed dum fiduciam falsam tribunt, eos perimunt, ne deliquerit. Sic recte Ms. cod. Et Manutius cum Morelio, pro quo erat corruptus, ne cum promittit.

24. Nunc et fratres] Sic Ms. codices & Manutius, catena excusione: nunc curandum est, priori prolixius utrum Cyprianus frequenter.

25. & si qui] Sic locum honorificisti ex vulgata lectione & Alida: illa enim habebit, & si. Manu. & qui. Ms. codices accedunt quam proxime, dum legitur: & si aliqui.

26. & extrema] Additum est hoc a Manu: videris autem hic patrem Ecclesie vestinari, nam, uti promittit interius illum concilio Episcoporum post Pachon, fatus confitit epistola infra ib.

27. ut representet: vobis] Representari hic accipit pro presentem se offerre, alia significacione quam supra, quoniam etiam epistola ad Lutum.

28. in Felicissimi] Sic Manu. & Morelio. Ms. vero & eius excusio, ad Felicissimi, pro quo antea corripitissime Erasmus sequutus errorrem Remboldi, ad infelicissimi.

EPISTOLÆ SCRIPTÆ SVB PON-
TIFICATV CORNELII ET
Lucij.

CYPRIANI AD CORNELIVM
quod ordinationem Nouatiani
non receperit.
EPISTOLA XL.

ARG. Accepta Cyprianus ab viru que parte, tum Cornelij, tum Nouatiani, litteris; missis legatos qui Nouatiani ordinationem in Pontificem Romanum notam facerent, communione sua, profectu eorum dolis, statim repulit, non dum tamen Cornelij ordinationem litteris adprobauit. Verum postea aduentu Pompei & Stephani collegarum suorum certior factus de legitima eius lectione, his litteris nunciat Cornelio, se ordinationem Nouatiani non receperisse, fuit autem disertus veribus huius Epistole mentionem Epistola se-

quenti. Unde manifestum, primam hanc esse Epistolam quam ad Cornelium scriptis. Quo tempore autem scripta sit, an in secessu, an post redditum, laicus in vita ipsius.

CYPRIANVS CORNELIO FRA-
tri Salutem.

VENERVNT ad nos frater charissime, missi a Nouatiano¹ Maximus presbyter² & Augendus diaconus, & Machaeus quidam, & Loginus. Sed enim cum ex literis quas secum ferrebaus, & ex eorum sermone atque affectuere³ Nouatianum Episcopum factu, coperfissemus, illicitate & contra Ecclesiam Catholicam facta ordinationis prauitate cōmoti, a cōmunicatione eos nostra statim cohibēdos esse censuimus, refutatis interierat ac rebus, quae obstatuāt ac pertinaciter afferente tērābat. Nā & ego & collegi plurimi, quād ad me cōnenerant, expēctauimus adūcūm collegarum nostrorū⁴ Caldroni & Fortunati (quos ad te nuper, & coēpiscopos nostros, qui ordinationi tue affuerāt, legatos miseramus) ut eis adūcātibus, & regelatē veritatem reportantibus, maiore auctoritate & elucida data per eos probationē, partis aduersis improbitas frāgeretur. Superuenierūt vero Pōpeius & Stephanus collegi nostri, qui & ipsi quoq; ad instruendos iūtis nos manefacta, secundum grauitatē aēfide suam, indicia ac testimonia protulerunt, ut nec neccesse fuerit audiūrī vltra eos qui a Nouatiano venerant missi.⁵ Qui cū in statione inuidiosi quoque conticij & clamoribus turbulentis prouerent, & flagitarent, ut crimina que se afferre ac probare dicebāt, publicē à nobis, & à plebe cognosceretur, gratiati nostre negauimus cōuenire,⁶ ut collegi & nostri aēlecti & ordinati, & laudabili multorū sententia comprobati, ventilarūltra famā ore maledico & emulantiū voce patremur.⁷ Et quia, quibus refutati & compelli sunt, & illicitis conatibus haēfisim fecisse nudati sunt, & episcopulū cōgerere longum fuit;⁸ ex Primitio cōp̄esbytero nostro plenissime singula, quando ad vos venerit, audietis. Ac ne eorum furens audacia vñquā desisteret, hic quoq; in sc̄i matris partes Christi membra dilatātare, & Catholice Ecclesie corpus vnum scindere ac laniare mituntur, ut ostiati per multorum domos, vel oppidatim per quādam ciuitates discurrentes, obfūtationis sue, & erroris sc̄issi sibi querant comites. Quibus semel responsum deditus, nec mandare desitimus, ut pernicioſa dissensione & concertatione depolita, impietatē efficiant, matrem defērē: & agnoscant atque intelligent, Episcopo semel factō, & collegarum ac plebis testimonio & iudicio comp̄obato, oīlūm constitui nullo modo posse: proinde si pacifice sibi ac fideliter cōsulūissi, si lealliores Euangelij Christi esse cōfidentur, prius ad Ecclesiam reuertantur. Opto te frater charissime semper bene valere.

ADNOTATIONES IN EPISTO-
LAM XLI.

1. Venerunt ad nos fratres carissimi.] Quomodo fratrem hic appellat Romanum Pontificem, & alibi collegam, latius diximus supra Epistola infra. Loquitur autem de legatis ad se missis a Nouatiano, qui illius ordinationem fō significareunt. Itaque corundem mentio epistola Cornelij infra num. xlii.

2. Nouatione] Erat hic Nouatianus Ecclesie Romane presbyter, & inter primores exponit que (uti confitit ex Epistola ad Antonianum) cum Moyse & alijs subscrīpserit Epistola Cleri Romani, quam habet supra num. xxxi. Hic autem primus in Ecclesie Schismatice conciuit. Nam Cornelio a maiori Cleri parte Episcopis compluribus prestantibus legitime iam electo, ipse factio nouati presbyteri Cypriani, in suas partes simulatio ne quadam sanctitatis prauitatis confitores quodam, etiam primos in clero, Maximum, Nicostratum, Sydonium, Vrbanum, & Macharium & tandem Pseudop̄esopus factus est, uti ex epistola haec & aliquo frequentibus peribicuum sit, in quibus plura de illo, prout sibi offert occasio.

3. Maximus presbyter] Quoniamque infra ex Epistola xlii. manifestum sit, Maximum confitorem Romanum Nouatianum cōfessile, alium tamen esse hunc Maximum, fatus partis infra Epistola l. Vipote quoniam iste in pseudop̄esopus ordinatus sit, ut vero statim ad mentem rederetur. Ita autem minus legari etiam infra mentio Epistola xlii.

4. & Augendus diaconus] Vti Epistola xxxvii. diximus, idem

vide-

CYPRIAN
PIPIAN
OPERA.

videtur iste augendus, cuius in illa Ep. xxix. epist. mentio, una cum Fe-
licissimo abstantis & Cypriano & suis collegis.

5. & Machaeus quidam] Sit Ms. cod. Camb. Aflig. Dun. March. & Cauchy, vetus quoque excusus, & excusus omnes infra epist. xlviij quo (quod habebat Remboldus) remansit haec enim in excusis omnibus. Machaeus. Manuus vero & Morelina legunt: Matheus, sed prima le-
tio placet magis.

6. Novatianum Episcopum factum] De ordinatione hac illicita Novatiani in Episcopum Romanum (nam hoc peculiare habet Cyprianus, ut Romanus. Ponit scilicet Episcopum nomen, ut infra patet) sicut loquitur Cornelius epist. ad Fabium Episcopum Antiochenum, citata ab Eusebii l. 6. Eccl. hist. c. 33. Cum semper fratres iurare si solitus (inquit) Episcopum solum non cupere, subito & impro-
nius, velut nouum plauso, Episcopum apparuit, scilicet qui dignissimam & statu Ecclesiasticae vndebeat, etiam Episcopatum, quem non a Deo accepit, presumebat. Tribus namque Episcopatus simplicissimi homini. & omnium ignoris, de remota Italie patre adhibebitis, immo potius subtili ab eo circum uitiose deceptis, imaginaria magis quam legitima ex-
torquens ab his manus impositionem. Haec enim ille interpretat. Ni-
ceporus autem id clarius sic explicat. Eius in conclusu eiusdem, quidam ex eius fidelitate, per animorum caput & ebrietatis gravitudine vim afferit.
& imaginaria manus impositionis Episcopale dignitate homini conferre cogit. Quorum utique tamen & sic etiam Sacerdos vicinatus iurare
fas, Nonarum illum vocant non recte. Nam & si tunc ex Cypriano, e-
pistola postmodum auctoritate obstat Novatii quam Novatianus feleretur
et tunc ex Cornelio epistola prima in tomo. Concl. non Novatianus, sed
Novatianus Romanus Episcopum factum. Quoniam quod ipse Eusebius
in Chronicis & Novatii & Novatianii meminii in his verbis: Novatus
presbyter Cypriani Romanus veniens, Novatianus & ceteros confessorum
fratres, eo quod Cornelius penitentes Apostolias receperit, verbis de-
sumptis ex dicta Epist. Cornelij. Atque hinc sit verisimile, mendacio le-
gitimum apud Eusebium tum apud Socratem, & Nicetophorum Novati-
nam pro Novatianis, praeferim quum Frecculphus Episcopum Lexouen-
sis in Chronicis suis, Epistolam, quam Dionysium Alexandrinum ad
Novatium scripsisse afferit Eusebius, ad Novatianum scriptum dicat,
cum in hac inscriptione: Dionysius Novatianus fratris salutem. Sicut le-
gunt etiam ante eum D. Hieronymus catalog. virorum illustrium, &
Sophronius in Graeca sua illius translatione. Quoniam igitur ea erata ita
legerunt D. Hieronymus & Frecculphus, ego ita quoque scriptum ab
Eusebii non dubito.

7. Nam & ego & collegae plurimi qui ad me conuentur] Sic
Ms. codices, quare rursum in locum suum restitutus: nam, omisimus à
Manu. Videatur autem hinc colligi scriptam hanc Epistolam post redi-
Cypriani, utpote quoniam conuenit Episcoporum meminimus, qui illi non
permiscebatur percutiendas tempore.

8. Caldroni & fortunati] Caldroni supra freques si mentio, quis For-
tunatus autem fuerit, infra latius Epistola li. sit viriusque etiam men-
tio epistola sequenti, & xlvi.

9. Supereruerunt vero Pompeius & Stephanus collega no-
strorum] Vel hinc patet primaria hanc esse Cypriani epistolam ad Cornelium,
nam huius meminit epistola sequenti in his verbis: Acceptis litteris
ram ruis quam collegamus, tunc aduentibus bonis viris & nobis
charissimis collegis nostris Pompeio & Stephano, a quibus & eis omnia nobis
cum lexitia communis aduentura sunt fortes & probata; secundum
quod diuinæ traditionis & Ecclesiasticae iuritionis sanctitas ac par-
ter veritas exigit, litteras nostras ad te direxeramus. Porro de Pompeio
infra Epistola ad illius scripta num. lxxvij. Stephanus autem quo lo-
co Episcopatum geserit, non possum reperire, nam Syrius Carthaginie-
sis non interfuit.

10. Qui cum in statione] Quod hic statioem epistola sequenti (vbi
id ipsum repetit latius) certe sine conuentum dicis. Statioem autem (vbi
ex Tertull. colligere est lib. de cor. milit.) non querilius conuentum
Ecclesiasticum, sed eum qui Dominico discubat, vocabat veteres, un-
dies statioem vocabat. Metaphora sumpta à milicibus, qui dum
præsidium certe loco collocant, statioem facere dicuntur. Ita & christia-
num in hac basilica, nunc in alia, nonnquam & apud Martyria,
id est, (vbi recte adnotatus Rheinauus) Martyrium apud eam, diebus Do-
minicis conueniebant, Deum statuerunt, precabantur, Sacrificio intercerant,
& corpus Domini (sest. Tertull. lib. de orat.) accepabant. Si quid den-
que difficultatis occurrit, in eo conuenit traducatur. Unde sicut, ut
codem ref. lib. de ieiunio nonnunquam statioes in seipsum & que
producuntur. Porro Manuus hic recens adiecit particulam: in qua ra-
men desideratur in Ms. nostris omnibus.

11. ut collegae nostri iam electi & ordinati] Elecio & ordinatio
Cornelij contigerit, vide infra epistolam ad Antonianum.

12. Et quia, quibus refutari sunt] Pro hoc cursus errore Rimbol-
di irreperit: & qui à quibus. nam vetus excusus & Ms. Aflig. Dun.
hoc pacto legunt Camb. & Cauchy cod. legunt: & quia a
quibus, sed minus placet.

13. ex primituio presbytero nostro] Per primitium missam
hanc epistolam insinuat, & quo plura coram intelligeret Cornelius. Fuf-
fe autem presbyterum Carthaginem, misit veri simile, eo quod
paulo post Romareverius litteras Cornelij ad Cyprianum attulit, quibus
responderet infra Epist. xlviij.

14. Collegarum ac plebis testimonio & iudicio] Testimonium
ad plebem, iudicium ad collegas referendum est, neque e-
num iudicium plebi tributum ipsam docetur in-
fra latius epist. lxxvij.

(*.*.*.)

AD CORNELIVM DE ORDINA-
TIONE eius à se comprobata & Fe-
licissimo

EPISTOLA XLIL

ARG. Excusat se Cyprianus, quod indubitate fidem non
habuerit ordinationem Cornelij, priusquam ad se peruenirent littera
collegarum Caldronij & Fortunati, quibus illa legitima fuisse
comprobatur: idque ob contrariam Novatianae partis fationem.
Obiter repetens: quod illi statim in ipsis primordiis non adhacerit,
sed potius Cornelio, & sive adeo, ut criminationes contra hanc
suscipere detrectarit.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI
Salutem.

Q Vod seruis Dei & maxime sacerdotibus iustis &
pacificis coguebat, frater charissime, miseramus
nuper collegas nostros Caldronium & Fortunatum; ut
non tantum ² persuasione literarum nostrarum, sed pre-
sencia sua & consilio, omnium vestrum enteretur, quatu
possent, & elaborarent, ut ad Catholica Ecclesie unita-
tem scissi corporis membra componerent, & Christianæ
charitatis vinculum copularent. Sed quoniam diuersæ
partis obstinata & inflexibilis pertinat, non tantum radicis & matris finum, atque complexum recusauit, sed e-
tiam gilecente & in peius rerudescente discordia, Episco-
pum sibi constituit, & contra sacramentum semel traditum,
diuinæ dispositionis & Catholice unitatis, adulterum &
contrarium caput extra ecclesiam fecit: ³ acceptis
litteris tam tuis, quam collegarum nostrorum, item ad-
uentibus bonis viris, & nobis charissimis collegis no-
stris Pompeio & Stephano, a quibus haec omnia nobis
cum laetitia communis auctoritate sunt firmiter & probata,
secundum quod diuinæ traditionis & Ecclesiasticae insti-
tutionis sanctitas pariter ac veritas exigebat, litteras no-
stras ad te direximus. ⁴ Sed & per prouinciam nostram
haec eadem collegis singulis in notitiam perferentes, ab
his quoque fratres nostros cum litteris dirigendos sile
mandauimus. Quanquam mens nostra & propositum
iam tunc fratribus & plebi istic vniuersitate manifestatum
fuisse, quando litteris nuper ab utraque parte suscep-
tus, tuas litteras legimus, & Episcopatus tuus ordinationem
singulorum auribus intimauiimus. Honoris etiam com-
muni memores, & grauitatis sacerdotalis ac sanctitatis
respectum tenentes, ea ⁷ que ex diuerso ⁸ in librum ad
nos transmissam congesta fuerant ⁹ acerbationibus cri-
minosis, respuimus; considerantes pariter & ponderantes,
quod in tanto fratrū ¹⁰ religioso conuentu, ¹¹ con-
sidentibus Dei sacerdotibus & altati posito, neglige de-
bant, nec audiiri. Neque enim facile promenda sunt, &
incaute ac temere publicanda, quæ discordio stylu scrip-
tae audiens scandalum moueant, & fratres longe po-
fitos ac trans mare constitutos incerta opinione confun-
dant. Viderint qui vel furore suo, vel libidini seruentis,
& diuinæ legis ac sanctitatis immemores, iactitare inter-
im gestiunt que probare non possunt; & cum innocentiam
destruere atque expugnare non valeant, satis habent
fama mendaci, & ¹² fallo rumore maculas inspergere.
Certe quippe episcopis & sacerdotibus cogruit, danda opera
est, ut talia cum a quibusdam scribuntur, per nos repu-
atur. Vbi enim erit quod dicimus, ac docemus scriptum
est: ¹³ Contine linguan tuam à malo & labia tua ne loquar
in simile. Item alibi: O tuum abundans malitia, & lingua tua
completebatur inuidia, sedens aduersus fratrem tuum detrahebas,
& aduersus filium matris tue ponebas scandalum. Item quod
Apostolus dicit: Omnis ferino malus de ore vestro non procedat,
sed bonus ad edificationem fidei, ut de gratiam audientibus. Por-
ro haec fieri debere ostendimus, si, quando talia quorundam
calumniosæ temeritatem conscripta sunt, ¹⁴ legi apud
nos non parimus. Et iecico frater charissime, cum ad me
taliam aduersum te & compresbyteros tecum confidentes

scripta

Psal. 33. &
49.

Ephes. 4.

26. ad Clerum istic nostrum & ad plebem] Ita Affig. cod. & Manut. optime, nam epistolas de Felicissimo ad Clerum & ad plebem scripsit. Habet utramque supra xxxvij. & xl. Antea corruptissime legebatur: ad clerum istic, non ad plebem. Cambr. vero codex ad Ecclesiam, nostram & ad plebem. Morelius: ad clerum istic nec non ad plebem; neuter male.

27. per Mertium hypodiaconum] Sic Manut. caturi Ms. & excusi omnes Melfium, sicut tamen verisimile Manut. lectionem optimam esse ex epistola sequenti, ut ibi dicimus.

28. & Nicæphorum Acoluthum] Ita huius, frequens apud Cyprianum mentio, Epist. nempta 47.48. & 49.

AD EVNDEM QVOD AD CONFESSORES à Nouatiano seductos litteras fecerit,

EPISTOLA XLIII.

Argumentum epistole titulus satis indicat, constat autem ex nuntio, vna missam hanc Epistolam & sequentem cum praecedenti.

CYPRIANVS CORNELIO FRA-
tri Salutem.

ET religiosum vobis, & necessarium existimauit fratres charissime, ad confessores, qui illic sunt, & Nouatiani ac Nouati obstinatione & prauitate seducti, de Ecclesia recesserunt, litteras breves facere, quibus eos pro affectione mutua cōuenienter, vt ad matrem suam, id est, Ecclesiam Catholicam reuertantur. Quas litteras tibi & Mertio hypodiacono legi prius mandauit, non quis aliud me scriptissime fingeret, quam quod meis litteris cōtinetur. Mandauit tamen eidem Mertio à me ad vos misso, vt de tuo arbitrio rem gerat, & si easdem litteras confessoribus putaueris esse reddendas, & tunc eas tradat. Opto te frater charissime semper bene valere.

AD NOTATIONES IN EPI-
STOLAM XLIV.

1. litteras breves facere,] Habet has proxime subiunctas.
2. Et Mertio hypodiacono] Ita Manutius & Morelius, nec prorsus alienus sib[us] Cambr. codex, qui hic legit: à Mecypo diacono, & paido pof: Mecio, Tanta enim est vicinitas litterarum, ut coniurare licet, legendum potius: Mertio hypodiacono, nam sic scribunt litterarum Graecarum ignari. Eodem facit lectio codic. Ms. quo ipse sib[us] Caubius: Aethiopo diacono, valde enim sunt similes littera A & M. Caturi tamen omnes sum Ms. sum excusi habent: Erythypo diacono, verum ad diuina littera M. facile inde confari potest: Mertio hypodiacono.
3. reddendas] Sic Ms. Cambr. Manut. quoque & Morelius, caturi: reddendas.
4. tunc eas tradat] Legebatur: vt eas, errore Remboldi, nam vetus ex cuius & Ms. omnes confiantes legunt: tunc.

AD CONFESSORES ROMANOS,
vt ad vnitatem redcant.

EPISTOLA XLIV.

ARG. Confessores Romanos factio[n]e Nouatiani & Nouati seductos, hortatur, vt ad vnitatem redcant. Misericordia est autem hec Epistola vna cum praecedenti, atque adeo recte litteris subiungitur.

CYPRIANVS MAXIMO ET NICO-
strato, & cæteris Confessoribus
Salutem.

CVM 2 frequenter, charissimi cognoueritis ex litteris meis, quem & confessioni vestra honorem, & fraternitati connexæ dilectionem meo sermone seruauerint; credatis quæso & acquiescatis his litteris meis, quibus vobis, & actui, ac laudibus vestris & scribo, & simpliciter ac fideliter consulo. Grauat enim me, atque contrastat & intolerabilis perculsi & pene prostrati pectoris molestia perstringit, cum vos illuc comperefistem contra Ecclesiasticam dispositionem, contra Euangelicam legem, contra institutionis Catholicae vnitatem, 3 alium

Episcopum fieri consenseris, id est, quod nec fas est, nec licet fieri, Ecclesiam alteram insitum, Christi membra discripi, dominici gregis animum & corpus vnum discisa & mulatione lacerari. Quod queso vt in vobis faltem illicitum ilud fraternitatis nostrarum & discidium non perfueret, sed & confessionis vestra & diuinæ traditionis memores ad matrem reuertamini vnde prodistis, vnde ad confessionis gloriam cum eiusdem matris exultatione venistis. Nec putetis sic vos Euangellum Christi afferre, dum vos metipos à Christi grege & ab eius pace & cōcordia separatis, cum magis militibus gloriofis & bonis congruat, intra domestica castra consistere, & intus positos ea quæ in commune tractanda sunt, agere ac prouidere. Nam cum vnanimitas & concordia nostra cōdī omnino non debeat, quia nos Ecclesia derelicta foras exire, & ad vos venire non possumus; vt vos magis ad Ecclesiam matrem, & ad nostram fraternitatem reuertamini, quibus possumus hortamentis petimus & rogamus. Opto vos fratres charissimi semper bene valere.

AD NOTATIONES IN EPI-
STOLAM XLIV.

1. Maximo & Nicostato] Maximi supra frequens mentio, de quo & aliis confessoribus ad quos scribitur hac Epistola, latines ad Epistolam L. Nicostatus autem diaconus erat Romana ecclesia, qui cum reliquo non est reuertus ex Africa, sed ad postea ordinatus est à parte Nouatiani p[ro]f[ess]or[atus] in Africa. Hoc est enim quod dicit Damasus in vita Cornelii. Sib[us] huius Episcopatus Nouatus Nouatianum extra Ecclesiam cōdīnauit, & in Africa Nicostatum, quod ipsum habet Cornelius epistola in Tomo Conci. Plura vide de illo infra epistola xlviij.
2. Cum frequenter cognoueritis ex litteris meis] Exstant bina super num. xxv & xxvi ad Confessores istos littera, ad caturum vero Cle-
rum Romanum, in xxv. xxvi. xxvii. xxviii.
3. aliud Episcopum fieri consenseris] Ms. cod. Cambr. Affig. Bland. Dun. March & Caubius legunt. Manut. quoque & Morelius pro prius erat: confusus, loquitur autem de Nouatiano.
4. discidium] Sic confanter Ms. cod. Manut. quoque & Morelius: que lectio vetus diligenter adnotanda est, contra eos quod discidium, legit: per duplex. Sicut Ms. per se, id legant, & tunc dicendum dicatur: non à discidendo. Eodem etiam modo scribitur apud Tertul. lib. de prescript. ad uersus hanc.

5. ad matrem reuertamini] Frequens est Cypriano hac & præcedentibus aliis Episcopis, ut matrem ecclesiam intelligat. Porro reuertamini, Manutius & Morelius legunt: reuertamini, quam caturi omnes: reuertamini.

AD CORNELIVM DE POLYCAR-
do Hadrumetino.

EPISTOLA XLV.

ARG. Epistola est purgatoria, quæ se purgat, qui factum sit, vt interea dum Hadrumetum fuerit, non ad Cornelium, sed ad Cleu[er] Romanum, littere inde a Polycarpi Cleu[er] reuertit facta, quam tamen ante ipsius Polycarpus ad Cornelium patius scriperit, constat autem ex ipso contextu, paulo post praecedentes; hanc esse conscribam.

CYPRIANVS CORNELIO FRA-
tri Salutem.

EGI 1 litteras tuas frater charissime, quas per Primitivum compresbyterum nostrum misisti, in quibus te compromotum, quod cum 2 de Adrumetina colonia Polycarpi nomine ad te litteræ dirigere tur, posse quā nos, ego & Liberalis in eundem locum venissemus, cōpissimus illuc ad presbyteros & diaconos litteræ ditig. Quod seire te volumus, & pro certo credere, nullaque lēuitate aut contumeliam factum. 3 Sed cum statuiflēmus collegi cōplices, qui in vnum conueneramus, vt legatis ad vos coepiscopis nostris 4 Caldonio & Fortunato misfis, cia interim integræ suspicēderentur, donec ad nos iudee collegi nostri rebus illic aut ad pacem redactis, aut p[ro]veritate cōpertos, redirent; presbyteri & diaconi in Hadrumetino cōsistentes, Polycarpo coepiscopo nostro absēte, ignorabant quid nobis in cōmune plauisset. 5 Avb[il] nos in præsentium venimus, comperto cōsilio nostro, ipsi quoq[ue] quod & cæteri, obseruare coopererūt, vt nullo Ecclesiastū istic cōsistentium consensio dispareat. Qui-
dam

lam tamen mentes nonnunquam & animos sermonibus suis turbant, dum aliter quodam, quam se habet veritas, nunciat. Nos enim singulis navigantibus, ne cum scandalio vilo nautigarent, rationem reddentes, scimus nos horatos eos esse, ut ⁶ Ecclesia Catholice radicem & matricem agnoscerent actenerent. ⁷ Sed quoniam latius fusa est nostra prouincia, ⁸ habet etiam Numidiam, & Mauritanias duas sibi cohaerentes; ne in urbe schismata & absentium animos incerta opinione confundenter, placuit ut per Episcopos, retentos nobis rei veritate, & ad comprobandum ordinationem tuam facta auctoritate maiore, tum demum scrupulo omni de singulorum pectoribus excuso, per omnes omnino ⁹ istuc positus littera fuerit, (sicuti fuit) ut te vniuersi collegi nostri & communicationem tuam, id est, Catholica Ecclesia vnitatem pariter & charitatem probarent firmiter ac teneant. Quod ad diuinum euuenisse, & cōsilium nostrum prouidenter ¹⁰ profecisse gaudemus. Sic enim nunc Episcopatus tui & veritas pariter & dignitas, a perrissima luce & manifestissima, & firmissima comprobatione fundata est, ut ex rescriptis collegarum nostrorum, qui ad nos litteras inde fecerunt, & ex relatione ac testimoniis coepiscoporum Pompeji, & Stephani, & ¹¹ Caldoni, & Fortunati, ordinationis tuae & origo necessaria, & ratio iusta, & gloria quoque innocentia ab omnibus nosceretur. Quod utrum cum ceteris collegiis nostris stabiliter ad finiter administrarem, acque ut Catholice ¹² Ecclesia pacem concordia vniunitatem teneamus, perficit diuina dignatio: ut Dominus qui sacerdotes sibi in Ecclesia sua eligere & constitutere dignatur, electos quoque & constitutos sua voluntate atque opitulatione tueatur? gubernantes inspirans; ac subministrans, & ad improborum contumaciam frenandam, vigorem, & ad laporum fowendungam penitentiam, lenitatem. O pro te frater charissime semper bene valere.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM XLV.

1. Legi litteras tuas frater charissime quas per Primitivum ¹³ Eius Primitivam ¹⁴ factas est mentio Epistola XII. que per illum Romanum missa sunt. Et itaque versimiliter hinc littera Cornelij ad quarebundos atque ¹⁵ eccliam in redditum Primitivam, atque adeo posterius scripta ¹⁶ sunt Epistola.

2. de Colonia Hadrumetina] De sita Hadrumetina Colonia in Africa, latine infra in Synod. Carth. uti & de Polycarpo Hadrumetino Episcopo qui etiam interius illi Synodo Africana, cuius & nomine conscripta est epistola huius, ubi etiam Liberalis Episcopus fit mentio.

3. Sed cum facilius annos collegi complices, qui in vnius conuentus] Rursum hinc patet Epistola ad Cornelium scripta post redditum Cypriani & eccliae, atque adeo post Synodum illam cuius meminit infra epistola huius. Desiderabatur autem vox: Colege, omnes recens addita à Manut. & Morelio.

4. Caldoni] Vel ex hoc loco confirmarur nostra leatio, quia supra epist. xix. confirmatus legendum ubique: Caldoni, non: Caldonius, nam in iureto veteri excuso & editionibus Erafim prioribus, Erobeniana nepe, Coloniensi utraque & Parisiensi prior modo legitur.

5. At ubi non in praesentiam] Sic recte Manut. & Morelius, pro eo quod erat in praesenti.

6. Ecclesia Catholice radicem & matricem] Romanam Ecclesiam hanc dubio intelligit, quam digno elogio Ecclesia Catholica radicem & matricem dicit, utpote que tali D. Irenaeus lib. 3. contra Haer. ca. 3. Maximorum est & antiquissima, a gloriosissimo duobus. Apostolis Petri & Paulo Rom. fundata & constituta. Ad quam (inquit) Ecclesia proper potenterem principaliatatem, necesse est omnem conuenire Ecclae, hoc est, eos qui sunt omnes fidates, in qua semper ab his qui sunt uniques, conuenientia est in que ab Apostolis est traditio. Plura haec de Deo saepe, ubi de autoritate Rom. Pontificis agimus infra aliquid.

7. Sed quoniam latius fusa est prouincia nostra] Per omnes Africam prouince sex facta sunt (inquit Sextus Rusticus) Ipsi ubi Carthago est (de qua hic & supra epistola xli. Cypriani) Proconsularis, Numidias, Consularis, Bizacena, Tripolis; & Mauritanias duas, Tripolitana ac Cefarientia. Quot autem erant prouinciae, residem erant in Africa Primates sine primis & eis Episcopi, ut patet in Concil. Carthag. 6. & 7. item Africano cap. lii. lvi. xcii. Horum omnium primus erat Episcopus Carthaginensis, (uti patet ex dicto Concilio Africano) & apud illum summam patet, in creationibus Episcoporum, quos vellet per Africam. Unde & epistola 16. 2. vocatur Carthago a D. August. Africam capit. Carthaginensis autem imperij (ut logius Salustius) terminus, erant a Phoenicorum fratribus, que sunt post Syrtis; & ab ortu habeant Pentapolum Cyreniacum, ab Occidente Numidiam, ab Occidente Mediterraneo mari terminatur. In ea enim olim fuisse Carthago, Utica, Hippone Regia; & fluvius Bangda. Hinc patet verum esse quod dicit Cyprianus: latius fu-

lam esse enim prouinciam, unde & facium, ut quibusdam minoris diceretur.

8. Habet etiam Numidiam & Mauritanias duas cohaerentes sibi) Numidia pars est Africa inter Carthaginem & Tingitanam prouinciam, spacio quidem angustior (inquit Pomponius Mela) quam Mauritaniam, sed magis culta. Mauritaniam autem extrema est pars Africae versus Gaditanum fratum & Occidentalem oceanum, qua in duas difinieatur, Sutipenam sive Tingitanam & Cesarieram, ita dictas a primariis ciuitatibus, Tingi & Cezarea.

9. Caldoni & Fortunati] Quam mentionem faciat relationis & testimoniorum non modo Pompeji & Stephani, sed etiam Caldoni & Fortunati. Videntur iam reuersi hi sive in Africam, priusquam hanc scriberet epistolam, atque adeo hanc Epistolam precedentibus posteriore constat.

10. Ecclesia pacem concordia vniunitatem teneamus) Sic Manut. & Morelio, pro quo amet: Ecclesia concorditer vniunitatem teneamus non male: praeferim si pro: vniunitatem, legat quis: vniunitem. Porro paulo post rursum: sacerdotes, episcopos nominat.

11. gubernantes inspiratis] Antea erat corrupti: gubernanter, debemus autem acceptam hanc castigationem Manut. & Morelio, nam desiderabatur hac epistola in M. omnibus.

CORNELII AD CYPRIANVM DE Confessoribus ad vnitatem reuersis.

EPISTOLA XLVI.

Argumentum titulus ipse indicat. Conigit autem hic Confessorum ad vnitatem redditus (uti ex epistola xlii. conflat) statim post Nouatex vnde dicas, atque adeo eodem momento scripta sunt, & quam habes infra xlviij. Falso igitur bac hactenus a scripta est Cypriano.

CORNELIVS CYPRIANO fratri Salutem.

QUANTAM sollicitudinem, & anxietatem suis inimicorum de iis confessoribus, qui dolo, & malitia hominis callidi, & veteratoris fuerant circumventi, & penitentia & decepti, & ab Ecclesia alienati, tanta laetitia adfecti sumus, & Deo omnipotenti, & Christo domino nostro gratias egimus; cum iij cognito suo errore, & intellecta homini maligni, velut serpentis, astuta venenata, ad Ecclesiam, vnde exierant, sicuti ipsi ex suo corde profitentur, simplici voluntate venerunt. Et primo quidem fratres nostri probatæ fidei, amantes pacem, vnitatem, & opes, tumorem illum horum mollitum iam adnuntiabant, fides tamen non idonea; ut facile nobis credere daretur, illos penitus esse mutatos. Postea vero Urbanius & Sidonius confessores ad presbyteros nostros venerunt, affirmantes Maximum confessorem, & presbyterum secum pariter cupere in Ecclesiam redire; sed quoniam multa præcesserant ab eis designata; quæ tu quoque a coepiscopis nostris & litteris meis cognouisti; ut nō temere eis fides haberetur, ex ipsorum ore, & confessione, ista, quæ per legationem mandauerant, placuisse. Qui cum venissent, & a presbyteris, quæ gesserant, exigerentur; novissime quod per omnes Ecclesias litteræ calumniis, & maledictis plenæ, eorum nomine frequenter misse fuissent, & pene omnes ecclesias perturbasset: circumventos se esse affirmauerunt; nec quid in istis litteris inesse possit, scilicet tantummodo circumducos ¹⁷ commissis se quoque schismatica, & hereticis auctores fuisse; ut patueret ei manus quasi in Episcopum imponi. Qui, cum haec, & cetera fuissent exprobata, ut abolerentur & de memoria tollerentur, deprecati sunt. Omni igitur actu ad me perlato ¹⁸ placuit contrahi presbyterium. Adfuerunt etiam Episcopi quinque, qui & hodie praesentes fuerunt, ut firmato consilio, quid circa personam eorum obseruari deberet, consensu omnium statueretur. Et ut motum omnium & consilium singulorum dignoscere, etiam sententias nostras placuit in notitiam vestri perferri, ¹⁹ quas & subiectas leges. His ita gestis, in presbyterium venerunt Maximus, Urbanius, Sidonius, ²⁰ & Macarius, & plerique fratres qui se eis adiunxerant, summis precibus desiderantes, ut ea quæ ante fuerant gesta, in obliuionem cederent, nullaque eorum mentio haberetur;

* gesta erit.

CYPRIAN
PIPHAN
PERA.

rentium dignitas; à desertoribus, & profugis recessisse, predictores fidei & Ecclesiae impugnatores reliquiss. Merito illos reuerentes summo, vt scribitis, gau-
gio & clerus & plebs, & fraternitas omnis exceptit, quo-
niā in confessōribus gloriam suam conferuantibus &
ad unitatem reuertentibus nemo non locutus se & parti-
cipem eorum gloriae computat. ⁷ Hoc diei laetitiam de
nostris postulam sensibus estimare. Nam cum iste ad li-
teras vestras, quas de eorum confessione misit, laetus
sit omnis fratrum numerus, & summa alacritate hunc
nuncium communis gratulationis excepterit, quid illuc v-
bi res ipsa & praefens laetitia sub oculis omnium gereba-
tur? cum enim Dominus in Euangelio suo dicat, *esse sum-
mum gaudium in calo super me peccatore penitentiam agente;*
quanto maius est gaudium & in terris pariter & in celo,
super confessōribus ad Ecclesiam Dei cum gloria sua &
cum laude redeuntibus, & redeundi viam cateris exem-
pli fui fide & probatione facientibus? ⁸ Hic enim quof-
dam fratres nostros error induxerat, quod sibi communi-
cationem confessōrum sequiverentur. Quo errore
sublato, lux omnium peccōribus infusa est, & Ecclesia
Catholica vna esse, nec scindi, nec diuidi posse, monstrata
est. Nec quisquam iam facile poterit schismati furentis
verbis loquacibus decipi; quando probatum sit bonus
& glorioſos Christi milites non potuisse diu aliena falla-
cia & perfidia extra Ecclesiam detineri. ⁹ Opto te frater
charissime semper bene valere.

ADNOTATIONES IN EPI-
STOLAM XLVII

1. Deo nostro salutari] Sic cod. Ms. & excusi omnes, excepto Cambri.
qui legit: saluatori, non male. Foris legendum Deo salutari nostro, &
auditor ad illud Psalmi 94. tablem Deo salutari nostro.

2. non iugiter] Ita Ms. & excusi omnes, frater Morelius & Cambri.
cod. querunt ille: non disiungatur, hic: non negetur, perinde qd. quomo-
do legas.

3. vietetur] Sic quidem vulgati cum Manut. quibus satis accedit, quod
habet Morelius: violetur, verum Ms. Camb. Aflig. Blandin. Dun. March.
& Cauchy codices cum veteri excuso. Legum vietetur.

4. Legimus enim litteras vestras] Indubitate precedentem epistolam si-
gnificat, quod paulo post fatus indicat, ubi tantum non verba ipfa citan-
tia.

5. fidelis sanitatem] Hac est lectio Ms. cod. excepto solo Cambri. qui cum
vulgatis legit: fidei.

6. nec tentare charitatis arque vnitatis fidem] Quum sic legant
Ms. Aflig. Blandin. Dun. March. & excusi ceteri omnes, non placet Ma-
nus: legimus nec tentare, &c. fidei praeferimus quoniam prior lectio sit clari-
or, ut tentare fidem pro explorare, aut si manus pro infelio animo aggredi-
illam accipiat, non virumque vox illa Ciceron significat. Cambri. legit:
nec tentare charitatis arque vnitatis fidei.

7. Huius diei laetitiam] Sic Ms. omnes, pro eo quod erat: huius rei.
8. super uno peccatore] Addeccusatio, ex Ms. cod. & veteri excuso,
in ceteris desiderabatur. Legitur autem apud Lucam. cap. 15. & infra episo-
tolam.

9. hic enim quodam fratres nostros error induxerat] Eodem per-
tinet quod Epistola precedenti dixit: Cornelius: Confidimus ceteros quo-
que, qui in errore constituit sunt, in Ecclesiam breui reueruros, cum au-
tores suis viderint nobis cum agere. Erat autem inter ceteros in hoc erro-
re Antonianus, qui patet infra epistola l.

10. Opto te frater charissime] Clausulam hanc Manut. & Morelio
debetemus acceptam, nam alibi desiderabatur.

CORNELII AD CYPRIANVM DE
factione Nouatiani cum suis.

EPISTOLA XLVIII.

A R G. Parante iam redditum Nicephoro Acolutho qui? Ro-
man a Cypriano missus Epis. as supra positas xlii. & xlii. secum
adulterat, nuncias Cornelius Cypriano nouas quodam Nouatiane
partis Machinationes. Porro fragmentum duntaxat hoc videtur, non
integra Epistola.

1. CORNELIVS CYPRIANO FRA-
tri Salutem.

N E ² quid minus ad pœnam futuram huius scelerati
hominis deeset; prostratus virtutibus Dei (³ cum
Maximus, & Longinus, & Machæus, inde fuissent expul-

si) denuo resurrexit; & sicuti prioribus litteris tibi quas
per Augendum confessorem misi, significauit; ⁴ puto Ni-
costratum, & Nouatum, & Euaristum, & Primum, &
Dionysium illo iam peruenisse. Inuigiletur ergo, vt om-
nibus coepiscopis nostris & fratribus innotescat; Nico-
stratum multorum criminum reum, & non solum pat-
tronæ suæ carnali, cuius rationes gessit, fraudes & rapi-
nas fecisse, verum etiam, quod est illi ad perpetuam pœ-
nam reseratum, Ecclesie deposita non modica abstulit-
se; ⁵ Euaristum vero auctorem schismatis fuisse, & succe-
sorem plebi, cui ante præfuerat, ⁶ Zetum, in locum eius
Episcopum esse constitutum. Maior vero & graviora hic
designauit malitia, & inexplibili prauitate sua, quam quæ
illuc apud suos semper exercuit, vt scias quæ duces &
protectores iste schismaticus & hæreticus lateri suo semper
iunctos habeat.

ANNOTATIONES IN EPI-
STOLAM XLVIII

1. Cornelius Cypriano] Miratus sum se numero, & una mecum
eruditus plerique quoniam Eusebius in Chron. & D. Hieron. in catalo. script.
illigatur. Cypriano oculo duntaxat Episolas ad Cornelium ascribant, quo-
modo iam extarent xi. numero. Gaujies sum itaque dum in cod. Cambri.
hanc & supra xlii. Episolas, non Cypriano sed Cornelio a scriptam re-
peri. & paulo post confirmatam hanc editionem a Manuio qui pro his
leguit: Cornelius Cypriano. Confirmat hanc nostram sententiam,
quod præter Cambri, ceteri Ms. cod. has duas Episolas non habent. Neq.
vero vultus refutat, triplacit, si exordium legatur Episola sequenti, an
qua diuersis verbis acceptiss. se a Cornelio utraque litteras per Nicopho-
rum confitetur Cypriano, quas per illum se misisse refutat Cornelius.
Porro quandoquidem Episola infra l. ad Cornelium, non tam Cypri-
ni sit quam Synodi Africana; iam non plures quam oculo Cypriani ad
Cornelium referuntur episolas.

2. Ne quid minus, &c.] Tum ex hoc tam abrupto Episola exordio,
rum ex episola sequenti, in qua plenissime se a Cornelio infraire dicit
Cypriano de nouis Nouatii & Nouatiani Machinis; pater fragmentum
esse duntaxat hanc Episolas.

3. cum Maximus, &c.] De horum expulsione habet supra episola xli.
facit autem pro dicta nostra sententia quod dicit, inde illes expulsi, Car-
thagene nempe, per Augendum Confessorem] Nemini autem esse de-
bet, quin alius sit iste Augenius ab illo qui una cum Maximo, Longino, &
Machæo a Cypriano expulsi sunt. Desiderantur autem littera iste Cor-
nelio.

4. puto Nicostratum] Recepit locum ante a multilum sic restituit Ma-
nus: nam vocem, puto, reperire est & in Camb. cod. Porro de Nicostrato,
Nouato & Euaristio latius Episola sequenti, cuiusdem factionis erant &
Primus & Dionysius, quoniam hic meminit.

5. Euaristum vero auctorem schismatis fuisse] Aut hoc modo le-
gendum est, ut vulgati codices hancem & Can br. codex, aut si legamus:
cum auctore schismatis fuisse, legendum: Euaristi, uti Morelius. Ve-
rum prior lectio magis placet, ut enuntiat hyperbaton. Cambri. codex le-
git: auctorem, sed prius male.

6. Zetum] Sic Manutius & Morelius pro quo Cambri. cod. Zetum,
utrumque defuderat in excusis hæderis, hic &c. quam illuc] Etiam
hac phrasis concunit non esse Cypriani hanc Episolas. Porro male
legi: apud suos: quomodo etiam Cambri. cod. quam: apud vos, vi
julus Manut.

CYPRIANI RESPONSVUM AD
Cornelium de Nouati sceleris
litteribus

EPISTOLA XLIX

A R G. Laudet Cornelium, quod opportune illum admis-
suerit, utpote quam postridie quam venisset ad se nocens factio,
litteras illius accepit. Deinde multis describit Nouati sceleris, &
Schismatis prius in Africa ab illo concitatum.

CYPRIANVS CORNELIO FRA-
tri Salutem.

E T cum diligentia & cum delectione fecisti, frater cha-
rissime, festinat ad nos mittendo Nicephorum
Acoluthum, qui nobis & de confessōribus regressis glo-
riosam laetitiam nunciat, & aduersus Nouatiani & No-
uati novas & pernicioſas ad impugnandam Christi
Ecclesiam machinas plenissime instruet. Nam cum
pride iste venisset ³ heretice prauitatis nocens factio i-
pſa iam perdita, & alios qui sibi consenserint perditura,
postero die Nicephorus cum vestris litteris superuenit.

Lib. 2. ep. 8.

ricordiam regredi posse confidimus. Neque enim potest petire, nisi quem constat esse peritum, cum Dominus in euangelio suo dicat: *Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus coelestis, eradicabitur.*²⁰ Quia plantauit non est in praecipiti Dei patris, & monitus; solus poterit de Ecclesia ille discedere; solus episcopis derelictis cum schismatis & hereticis in furore remanere. Cæteros vero nobis adunabit Dei patris misericordia, & Christi domini nostri indulgentia, & nostra patientia. Opto te frater charissime semper bene valere.

ADNOTATIONES IN EPISTO-
LAM XLIX.

1. Festinato ad nos mittendo Niccephorum Acoluthum] *Al-*
ludit ad ipsa verba Episola Cornelij xlvi. quam cum hac confitit simul
missam.

2. plenissime instrueret. Quod quam breuissima sit precedens epistola, non potest dici illa plenissime instructus Cyprianus, quare si agmen-
tum esse vel hinc patet.

3. Heretice prauitatis noccis factio] *Nicostrius* nempe, *Nouatus*, *Enarratus*, *Primus*, & *Dionysius*.
4. Euaristum de Episcopo iam nec laicum remanisse] *Erat enim in locum eius substitutus Zetus* quidam, qui tamen quo loco Episcopum egredit, ex *Cypriano* sive non potui. *Quod autem dictis nec laicum remanisse*, explicit, quam de ecclesiâ Christi ex simile per alias provincias observare dicit.

5. Nicostatum vero diaconum *sanctæ administrationis* *Adso-*
tati *dignum*, *quod diaconum sine diaconatum, ut hodie vocamus, dicat*
sanctum administrationem. *Verum de hoc latius Epistola locu.* *Confusat*
etiam hinc & *epistola supera xx.* *Nicostatum non nisi diaconum suisse*
Romanæ et ecclesiæ, qui tamensi confessor Christi, confessionis illius immemor,
non tam fiducias est à Novato, quare conscientia rupinatur &
scandalum, Româ cum illo profugit. *Vt postea ecclesiæs pecunia apud se*
depositis secum ablatis, & viauarium opibus & papillorum, immo pa-
tronu sive carnisal, ex epistola precedenti dictum est, fratre subnatura. *San-*
ctius illi communissim suisse ecclesia Romanae thesaurari, ut postea Ste-
phano in Pontificatu Cornelij, & Laurentio in Pontificatu Sixti Ponti-
ficium, atque adeo suisse Archidiaconum Romane ecclesia. *Quod confor-*
matur ex epistola supera xxxi. Vbi primo loco poset probari vero, nonem illius
epistola & confessorum prefigitur, & rorsum ex epistola xliiij, ubi ipsum su-
lum cum Maximo nomine Cypriano, ad Confessores tribens.

6. viduarum & pupillorum] Rerum error typographicus Remb. remansit hactenus in excusis omnibus, ante Manut. & Morolium, nam vetus excusus illud legit, non populorum.

7. African] *Quamvis Africa nonnumquam pro terra et pars parte accepit, Roman tamen et terrenum frasca, quod ab ari Phoenicis fratribus in occasum quam longissime producuntur, Africam tamen vocabant. Sic dictam autem eximam Iosephus, ab Afro uno porropeva Africa ex Catena.*

8. *qua mutasse fit hominem, mutasse regionem] Simile est hoc illi vulgo carminis: Colum, non animus mutant, quia trans mare*

9. *Ulta iactat.*] *Rectius sic Cambr. & Manut.* quam ceteri: *Ulto.* Si-
gnificat enim illum quem semel in numero confessorum fuerit, abducta-

10. & erunt duo in carnem viam] Sic Ms. *Exodus habet omnes, exceptio Manut. qui habet: in carnem via*, *Sed prior lectio magis placet, quod eodem modo legit Terull. lib. 3. contra Marcionem, Ambroſio quoque ascriptus comment. & Graci omnes, tum apud Apofolum, tum Gen. 2.*

Gen. 1.2.
11. in Christum & Ecclesiam Ita etiam M. & excusi codices omnes,
excepto Morelio, qui repositi in Christo & Ecclesia, quod quidem pla-
ceret magis, ex quod D. Hieron. & Amb. Augustin. & Graci quoque in
comment. sic legantur nisi priuori modo legeret Terull. loco iam dicto, quam
per omnia inimitatus Cyprianus.

12. Aut quomodo assumit sibi Ecclesie regendae curam? Hinc confirmatur illud Enosib[us] quod Nicostrius in Africa Episcopus, & velut alter Pontificis summus in honore ordinatus sit.
auaritia inexplicibili rapacitate furibundus] *Hec lectio cambr. codicis placet magis vulgata illa: auaritia inexplicabilis rapacitate furibundus.*

13. *temporistic Episcopis male cognitus*] *Quod hic Episcopos, mox sacerdos: quod hic, male cognitus, mox diaconus, dicit.* *Constat autem hinc Novatianum in Africa ranquam hereticum damnatum fuisse, fusse etiam presbyterum Cyprianum, id est, Carthaginem a Cypriano ordinatum, traditum Eusebium, & Hieron. car. script. ille fortassis illi est, cuius supra fideliter et mentio Epis. solia vi, qui cum Donato & Gildo de graui quipiorum negotio ad Cyprianum se ipsoferat, de quo tamen nihil definire volat, ante redditum & fessum. Et si quid anima relinet in re morta, hinc fortassis initia fucia schismatis, quod operata impetrare nequeat. Eusebius enim per illam segregatio ad Cypriano quinq[ue] presbyteros de quibus supra, colligunt videtur ex sequentibus, nam et Felicissimum, qui fuit illorum senior & fratres, Diaconum constitutus, Cypriano nec permittente nec sciente. Porro illud, holtis quietis, adiecit et recentia a Manilio & Morelio quod habet etiam *Canterbury codex*.*

14. denique Nouato illine à vobis recedente] *Sic legunt Ms. Cambr. Affig. March. Cauchij. Manutius quoque & Morelius immo-
textus ipse sic legendum conuincit. Nam significat recedente ab urbe*

Nouato, statim ad unitatem reuertos confessores, antea erat: nobis.
15. Romam. *Sic Ms. Cauchy cod. 5 Dun. ad marg. pro quo ante ca-
teri: Rome, sed non satis Latine dicitur: Roma nauigans.*

16. *tertius viroris calce percutitus] A siuebantur tum temporis ob-
litorum paucitatem multi coniugati in Clerum, quare non mirum est, si
vorus Nouati moriorint, quia presbyteri erant.*

17. & abortione properante] *Sic confitentes Ms. cod. 4. Cauchy quo-
que, Manus. & Morelli Ante erat parturie.*

18. de presbyterio excusari] *Presbyterium utrum modo hic accipiatur,
an pro presbyteri officio, an vero pro presbyterorum collegio, incertum est.
Si prior modo excusari de presbyterio, videtur mihi idem esse quod in-
fundi ab officio. Si posteriori modo, accipi mihi videtur pro eo quod hodie
dicimus, citari a presbyteris; maxime quoniam de proa, Cypriano sit fre-
quens.*

19. nisi persecutio ante venisset] *Hinc collegi videtur, commissa fuisse
hac criminis à Nouato, iam antequam Cypriano persecutione secede-
ret.*

20. Qui platus non est in præceptis Dei] *Ex cod. Cambr. adie-
cimus.*

MAXIMI CÆTERORVM CON- fessorum ad Cyprianum de suo re- ditu ex schismate.

EPISTOLA L.

Argumento ob sui breuitatem non indiget hec Epistola. Mera
autem fuit Remboldi imperitia, qui quem primus hanc in lucem
edere, non tam in suo loco ante Epistolam sequentem posuerit, nec
hac in re minor Morelii scititia, præteritum cum cod. Ms. eum ordi-
nem rite seruauerint.

CYPRIANO FRATRI, MAXIMVS,
Vrbanus, Sidonius & Macarius
Salutem.

CERTI sumus frater charissime, te quoque nobi-
cum pari voto congaudere, nos habito confilio,
vilitatibus Ecclesiæ & paci magis consilente, omnibus
rebus prætermis & iudicio Dei seruatis, cum Cornelio
episcopo nostro patiter & cum vniuerso clero pacem fe-
cisse, cum gudio etiam vniuersitate ecclesiæ, prona etiam
omnium charitate. Hoc factum his litteris nostris scire
certissime debuisti. Oramus te frater charissime multis
annis bene valere.

AD NOTATIONES IN EPI- STOLAM L.

1. Maximus, Vrbanus, Sidonius & Macarius] *De hec seditione
& reditu ad unitatem Ecclesiæ, ita Cornelius episcopa ad Fabium An-
tiocen. Episcopam, apud Ensisbium libro sexto historiæ, ecclæ capite tri-
gesimo tertio. In quibus suis, nempe in numero scisorum Nouatianorum] Maxi-
mus quidam presbiter Romana ecclesiæ, & Vrbanus, qui secundo confessores
exsisterunt, sed & Sidonius & Celerinus (aut porinus Macarius, nam
Celerinus conflatus prius in Africani venisse ad Cyprianum, & ab eo le-
tore ordinatum) qui valde clari in confessorum habebantur, eo quod o-
mnis tormentorum genera superauerant. Sed isti cum diligenter perpe-
xissent, agere eum cunctis fraudibus & dolis, mendacis atque perius,
& quia boni aero ad hoc solam similitudinem, ut deciperet ignorantes, reliquo
eo fere potius exoriat, ad Ecclesiæ cum magna satisfactione reueruntur;
& presentibus Episcopis & presbyteris, sed & laicis viris, primo quidem
errorum suorum, tum deinde illius fraudes ac fallacias confitentur. Hoc
est ille. Vnde latius manifestum sit, quales hi fuerint. Et quam clari con-
fessores: Certe quid potest de tribus posterioribus actum sit, non possum de-
probendere. Maximum vero potest Martyrium passum supra diximus,
epis. 48.*

CYPRIANI AD CONFESSORES de reditu ex schismate congra- tulatoria.

EPISTOLA LI.

AR. G. Gratulatur Confessoribus de reditu ad unitatem, ad
eorum laudem referens, quod ante in confessione offerunt.

CYPRIANVS MAXIMO PRESBYTE-
RO, item Vrbano, & Sidonio, & Ma-
rio fratribus S.

LECTIS ¹ litteris vestris fratres charissimi, quas ad
me de vestra regresse, & de ecclesiastica pace, ac

fraterna redire gratiatione feceritis, intantum me laetatum
est: confiteor, in quantum fueram & ante letatus, quando
confessionis vestre gloriari comperti, & militi vestre
celestem ac spiritalem laudem gratulabundus exce-
pi. ² Nam & hoc fidei & laudis vestre alia confessio est, v-
nam esse Ecclesiam cœteri, nec alieni erroris, vel potius
prauitatis participes; ³ et pertere eadem castra unde pro-
distis, vnde ad gerendum prælium & aduersarium subig-
dum fortissimis viribus profiliunt. Illic enim erant de-
acti trophy referenda, vnde ad aciem fuerant arma sus-
cepta, ne quosad gloriam Christi parasset, eodem gloriosos
Christi ecclesia non habere. Nunc vero & vos cōgruē-
tem fidei vestra tenorem, atque indutus charitatis &
cōcordis legi dominica pace cœnatis, & exemplum cœ-
ri delectio[n]is & pacis vestro itinere feceritis; vt Ecclesiæ
veritas & euangelici sacramenti unitas, quæ à nobis tene-
batur, vestro etiam confensu ac vinculo cœteretur: nec
confessores Christi erroris duces fierent, qui virtutis & ho-
noris auctores laudabiles extitissent. Viderint quantum
vobis cœteri gratuletur, vel quantum apud seipso singuli
gloriorint: ego me & gratulari facis vobis & plus cœteris
gloriaris in hac vestra pacifica regresione & charitate con-
fiteor: simpliciter enim quid in meo corde fuerit, debetis
audire. Dolebam vehementer, & grauiter angebar, quod
eis communicare non posse, quos semel diligere copiæ.
Postea quam vos de carcere prodeentes, schismaticus & hereticus error excepit, sic res erat, quasi vestra gloria in
carcere remansisset. Illic enim resedisse vestri nominis
dignitas videbatur, quando milites Christi non ad Eccle-
siam de carcere redirent, in quem prius cum Ecclesiæ lau-
de & gratulatione venissent. ⁴ Nā esti evidentur in ecclesia
esse zizania, nō tamē impediri debet aut fides, aut chari-
tas nostra, vt quoniam zizania esse in Ecclesia certimus,
ipso de Ecclesia recedamus. ^{2. Tim. 2.} Nobis tantummodo labora-
dum est, vt frumentum esse possumus, vt cum coperit
frumentum dominicis horris condi, fructum pro opere
nostro & labore capiamus. Apostolus in epistola sua dicit:
*In domo autem magna non solum vestra sunt atra & argentea, sed
& lignea & fælia, & quedam quidem honorata, quæ am verò in-
honorata. Nos operam denius, & quatum possumus labo-
remus, vt vas autem vel argenteum sumus, ceterum & fæ-
lia vasa confringere Domino soli cœcum est, cui & vir-
ga ferrea data est. Esse non potest maior de mino suo ser-
vus. Nec quisquam sibi quod soli filio pater tribuit, & vē-
dicare potest, vt puer aut ⁸ ad aream ventilandam &
purgandam, palam ferre se iam posse, aut à frumento uni-
uersa zizania humano iudicio segregare. Superba estista
obstinatio, & sacrilega præsumptio, quam sibi furer præ-
nus assumit. ^{3. Joan. 13.} Et dum dominium sibi semper quidam,
plurimum mitis iustitia depositis, assumunt, de Ecclesia
pereunt: & dum se insolenter extollunt, ipso suo timore
cœcati, veritatis lumen amittunt. Propter quod & nos
temperantur tenentes, & libram Domini contempla-
& Dei patris pietatem ac misericordiam cogitantes,
diu multumque tractatu inter nos habito, iusta moderatione
agenda liberauimus. Quæ omnia penitus potestis
inspicere ¹⁰ lectis libellis, quos hic nuper legram, & ad vos quoque legendos pro communis dilectione transmi-
teram, vbi lapidis nec censura deest, quæ increpet, nec
medicina, quæ sanet. ¹¹ Sed & Catholice Ecclesiæ vni-
tatem, quantum potuit, expressis nostra mediocritatis
Quem libellum magis ac magis, nunc vobis placere cœ-
fido, quando eum iam sic legitimis, vt & proberis, & ametis,
si quidem quod nos verbis conscripsimus, vos factis imple-
tis, quando ad Ecclesiam charitatis ac pacis unitate ¹² re-
meatis. Opto vos fratres charissimi ac desideratissimi semper
bene valere.*

AD NOTATIONES IN EPI- STOLAM LI.

1. Lectis litteris vestris] *Habes has his prefazas.*
2. Nam & hoc fideliter] *Sic excusi hæc omnes: Ms. vere
Affig. Dun. March. & veteris excusis: Nam & huius fi-
dei.*

CYPRIAN
PIPHAN
OPERA.

3. Poitea quam vos de carcere prodeentes, &c.] Videntur hinc seducti a Novato & Novatiano, quoniam primum carcere fuisse egressi, quo contigisse videtur eodem tempore, quo Cyprianus episcopus reddi. Aut annum autem integrum iam diuidam ante, frusse illos carcere inclusi, pate ex episodio supra xxi. Verum de hoclatus in vita Cyprianus scriptis eius collecta.

5. Nobis tantummodo] Veram hanc lectionem Ms. ex veteri excusis codicis confirmat D. Augustinus loco citato, contra Cremonum. Pro quo Rafaels nescio unde substituerat: sed ex Erafus diuinauit legendum, modo. Alludit autem ad locum Matth. 13, 6. fictilius vasa confingere] Alludit aditul Psl. 2. Reges eos in virga foras, et tanquam vas figili confingere eos. Logit autem vas fictile, paraphrasticus pro vase fictili: Dicunt autem hoc soli filii a patre tributis, docti verba illa Psl. 13, et patris ad filium.

7. vendicare potest ut pater aut ad aream] Pudchre sic rostitus hic locus a Manilio pro quo alibi mendacio legitur: vendicare ut pater, ut ad aream. Antea exinde hunc locum configilat Coserius, sed illa legitur: vendicari, pro eo quod habes Manum, vendicare potest, ne cursum autem disperderet.

8. ad aream purgandam & ventilandam, palam ferre se iam posse] Ita primus hinc locum restituit H. Grausius, pro eo quod era: paleam. Et iste autem pala instrumentum ruficium vulgo notum. Apud Matth. cap. 5. (ad quem locum hanc dubia alludit Cyprinus) Grace sibi, quod veteri interpres vertit ventilabrum. Tertull. velo li. de festa in perspectiva. Cyprinus hoc loco & infra episcola ad Antonianum. D. Augustinus quoque in Psl. 92. paleam transfluerunt. Et configilans est hoc pacto etiam D. Hieron. contra Luciferum qui dicit. Nemus potest Christi palam pali affusione, nemo autem iudicari diem de hominibus iudicare & quod loco haec tenus legitur: Palman, quem errorem etiam aliorum latinorum libros transfigit dicit Grauini. D. am Augustinus, contra Cremonum: ialegit: ad aream purgandam & ventilandam paleam, ventilabrum ferre se iam posse. Et certa probatur mibi magis hec lectio, nisi episcola ad Anton. iu. a castigando non esset locus; praeferim quoniam eum ipsum locum quoadmodum nos legit D. August. lib. 4. de b. contra Donatist. Accedunt etiam Ms. cod. Affig. Dian. & March. qui confituntur: paleam, nec viuam: ut ventilabrum, interseritur.

legatus patitur, ne opium vox venturam, interierat.
9. Et dum dominum fieri semper! Etiam hanc configurationem H. Grauio acceptam debemus, pro eo quod erat: dominum, corripit fine. Manu quidem (quoniam arbitrio sequitur) D. Augustus, loco iam dicto) stranque omisit, & si sedat, conflabit seipsos; verum quoniam Ms cod. Duenensis & Cauchy legunt: dominum, & caseri Ms. alterum habeant, malum denuo in extum inferre.

10. lectus libellus | Videunt hinc colligunt, plures a Cypriano conscripti libros de libro, atque allo fortassis hinc comprebendi possit auctoritas libri

11. Sed & Catholicae ecclesie vinitatem &c.] Ex hoc loco primus esse quo, quadam, ante annos complures reprehendit, librum Cypriani qui hactenus inscribitur de Simplicitate Prelatorum, esse ilium quem hic scriptio dicit: de vinitate ecclesie Catholicae: verum de hoc plus a suo loco.

12. remeatis] Ita Ms. tres & vulgariter typis & rectius meo iudicio,
quam Manuius & Morelius: remeatis.

AD ANTONIANVM DE CORNE-
lio & Nouatiano.

PISTOLA LIL

A R G. *Quam Antonianus acceptis litteris à Nouatiano, in partes illius animo propendere capisset, confirmat illum Cyprianus in priori sententia, ut nempe cum Cornelio, hoc est, cum Ecclesia Catholica communicare pergaat. Quod vi persuadet, tostis tragedia inter Cornelium & Nouatianum bifurcam textis, & Cornelium virum optimum & legitime electum: Nouatianum vero multis sceleribus obnoxium illegitiman electionem v/rupasse docet: obiter etiam sub initium epistolæ se excusans, de mutata quod ad lapsum rationem attinet sententia; & sub finem in quo Nouatiana heres confusat, explicans.*

CYPRIANVS ANTONIANO FRA-
tri Salutem.

A C C E P I² primas litteras tuas frater charissime, cōcordiam collegij sacerdotalis firmiter obtinentes, & Catholice ecclesiae coherentes, quibus significasti cū Nouatiano te non communicare, sed sequi consilium nostrum, & cum Cornelio coepiscopo nostro vnum tenere consensum. Scriptisti etiam, vt exemplum earundē litteratum³ ad Cornelium collegam nostrum transmig- terem, vt deposita omni sollicitudine iam scire, te & secū hoc est cum Catholica Ecclesia communicare. Sed enim superuenientem postmodum alia littera tua⁴ per Quintum compresbyterum misse, in quibus animaduertiri animum tuum Nouatiani litteris motum nutare cōspile. Nā cum & consilium & consensum tuum firmiter ac si- xiles, desiderasti in his litteris, vt rescriberem tibi, quam hæresim Nouatianus introduxisset, vel Cornelius qu ratione⁵ Trophimo & Iunificatis communicet. Quod quidem si pro lollicitudine fidei anxiè curas, & rei dubia veritatem sollicitus exploras, reprehendenda non est in timore diuino & futuus animi sollicitudo suspensa. Quoniam tamen video, post primam sententiam epistole tuę, Nouatiani litteri postmodum te esse commotum, illud frater carissime, primo in loco pono: graues viros, & ⁶ se- mel super petrā solidā stabilitate fiducios, nō dico aura leui, sed nec vento aut turbine commoueri, ne animus dubius & incertus variis opinioneibus, velut quibusdā ven- torum incusantium flatibus, frequenter agitetur, & a proposito suo cum quadam levitatis reprehensione mutetur. Quod ne vel apud te, vel apud quemquam Nouatiani litterę faciant; vt desiderasti frater, rationem rei tibi breuiter exponam. ⁷ Et quidem primum, quoniam de meo quoque aetū motus videbis, mea apud te & persona, & caula purganda est, ne me aliquis exigitim a proposito meo leviter recessisse: & cum¹⁰ euangelicum vigorem primo & inter initia de defenderim, postmodum videar animum meum à disciplina, & censura priore flexisse; vt his, qui libellis conscientiam suam maculauerint, vel ne- fanda sacrificia cōmiserint, laxandam pacem putauerim. Quod vt rurisque non sine librata diu & pondetata ratio- ne, ā me factum est. Nam cum acies adhuc inter manus essem, & prælium gloriis certaminis in persecutione ferueret, toto horruto, & pleno impetu militum vires fuerat excitanda, & maxime lapsorum mentes classico quodā nostrā vocis animandæ; vt penitentia viam non solum, ¹¹ precibus & lamentationibus sequerentur, sed (quoniam repentendi certaminis & reparandi salutis dabatur occasio) ad confessionis potius ardorem, & martyrij gloriam nostris incrépiti vocibus prouocarentur. Denique cum de quibusdam ad me presbyteri & diaconi scriptissent, eos immoderatos esse, & ad communicationem accipie- dam festinanter vrgere; rescribentis eis¹² in epistola mea quæ exata, & hoc addidi: Qui si nūlilium properant, habet in sua potestate quod postulant, tempore ipso fibi plus quam postulant, largiente. Acies adhuc geritur, & agon quotidie celebratur. Si commissi vere & firmiter peni-

tet,

ter, & fidei calor præualet, qui differri non potest, potest coronari. De eo tamen quod statuendum esse circa caulam laporum distuli; ut cum quies & tranquilitas data esset, & Episcopis in vnum conuenire indulgentia diuina permitteret, tunc communicato & librato de omniū collocatione consilio, statueremus quid fieri oportet; si quis vero ante consilium nostrum, & ante sententiam de omnium consilio statutam, lapsus temere communicebat voluisse, ipse & communicatione abstineretur.¹³ Quod etiam Romanam ad Clerum tunc adhuc sine Episcopo agentem, & ad Confessores Maximum presbyterum, & ceteros in custodia constitutos, ¹⁴ nunc in Ecclesia cum Cornelio iunctos, plenissime scripsi: ¹⁵ quod me scripsisse, de eorum rescriptis poteris noscere, nam in epistola sua ita posuerunt: Quanquam nobis in tam ingenti negotio placet, quod & tu ipse tractasti, prius esse Ecclesie pacem sustinendam; deinde sic collatione consiliorum cum Episcopis, presbyteris, diaconibus, confessoribus ¹⁶ pariter ac stantibus laicis facta, lapsorum tractare rationem. Additum est etiā ¹⁷ Nouatianum tunc scribente, & quod scriperat sua voce recitante, & presbytero Moylo, ¹⁸ tunc adhuc confessore, nunc iam martyre subscrivente, ut lapsus infirmis, & in exitu constitutis pax daretur. Quæ litteræ per totum mundum missæ sūt, & in notitiam Ecclesie omnibus, & vniuersis fratribus perlatæ sunt. Secundum quod tamen ante fuerat destinatum, persecutione sopita, cum data esset facultas in vnum conueniendi, ¹⁹ copiosus Episcoporum numerus, quos integros & incolumes fides sua & Domini tutela protexit, in vnum conueniuntur, & scripturis diu ex virtute parte prolatis, temperamentum salubri moderatione librarium, ut nec in rotum spes communicationis & pacis ²⁰ lapsus denegaretur, ne plus desperatione deficent, & eo quod sibi Ecclesia clauderetur, fecuti seculum gentiliter viuerent; nec tamen rursus censura evangelica solueretur, ut ad communicationem remere posilirent; sed traheretur diu pœnitentia, & rogaretur dolenter paterna clementia, & examinarentur causa & voluntates, & necessitates singulorum, ²¹ secundum quod libello continetur quem ad te prouenienti confido, vbi singula placitorum capita conscripta sunt. Ac si minus sufficiens Episcoporum in Africa numerus videbatur, ²² etiam Româ super hac re scripsimus ad Cornelij collegam nostrum, ²³ qui & ipse cū plurimi coepiscopis habito concilio, in eadem nobiscum sententiâ pari gravitate & salubri moderatione consenserit. ²⁴ De quo tibi necesse nunc fuit scribere, ut scias me nihil leuiter egisse sed secundū quod litteris meis fueram ante complexus, omnia ad cōmūne concilij nostri consilium distulisse, & nemini quidem ex lapsis prius communicasse; quando adhuc erat, vnde non tantum indulgentiam, sed & coronam ²⁵ lapsis acciperet: postea tamen sicut collegi concordia, & collegiæ fraternalitas, ac mendeni vulneris vilitas exigebat, nec tempore suæ cuncti vñitatis & salutis multorum prouidēdū putasse, & nunc ab his non recedere, que semel in concilio nostro de communione placuerunt, quāvis multa multorum vocibus ventilantur, & mendacia aduersus sacerdotes Dei, & diaboli ore prolatæ, ad rūpēdām Catholice vñitatis concordiā vñique iactentur. Sed te oportet ut bonū fratrem atque vñanimem confacerdotem, non quid maligni arque apostata dicant facile suscipere, sed quid collegi tui modesti & graues viri faciant, de vita & disciplina nostra exploratione perpendere. ²⁶ Venio iā nunc frater charissime, ad perionam Cornelij collega nostri; ut Cornelij nobiscū verius nouerit, non de malignorum & detrahentium mendacio, sed de Domini Dei iudicio, qui Episcopū fecit, & coepiscoporū testimonio, quorū numerus vniuersus per totum mundum concordi vñanimitate confessit. Nam, quod Cornelium charissimum nostrū Deo & Christo, & Ecclesie eius, item confacerdotibus cunctis laudabilis predicatione commendat; non iste ad Episcopatū subito peruenit, sed ²⁷ per omnia ecclesiastica officia promotus, & in diuinis administrationibus Dominū saepe prometus, ad sacerdotij sublimis fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. Tum

deinde Episcopatū ipsū nec postulauit nec volunt, nec ut ceteri quos arrogatiæ & superbiæ suæ tumor inflat, inuasit; sed quietus & modestus, & quales esse consueuerunt, qui ad hunc locum diuinitus eliguntur, ²⁸ pro pudore virginalis cōscientiæ suæ, & pro humilitate ingenitæ sibi & custoditæ verecundia, non ut quidam vim fecit, ut Episcopus fieret; sed ipse vim passus est, ut Episcopatum coactus exciperet. ²⁹ Et factus est Episcopus à plurimis collegis nostris, qui tunc in urbe Roma aderant, qui ad nos litteras honorificas, & laudabiles, & testimonio suæ prædicationis illustres de eius ordinatione miserunt. Pater est autem Cornelius Episcopus de Dei & Christi eius iudicio, de Clericorum pene omnium testimonio, de plebis, quæ tunc assuit, suffragio, & de sacerdotiū antiquorum & bonorum virorum collegio; cum nemo ante se factus esset, cum Fabiani locus, id est, cum locus Petri & gradus cathedræ sacerdotialis vacaret, quo occupato de Dei voluntate, atque omnium nostrum consensione firmato; quisquis iam Episcopus fieri vultuerit, foris fiat necesse est, nec habeat ecclesiastica ordinationem, qui Ecclesia nō tenet vñitatem, quisquis ille fuerit, multū de se licet iactans, & sibi plurimū vendicans, profanus est, alienus est, foris est. Et cum post primum secundus esse non possit, ³⁰ quisquis post vnum, qui solus esse debeat, factus est, iam secundus ille, sed nullus est. Tum deinde post episcopatum non exanbitum, nec extorū, sed de Dei, qui sacerdotes fecit, voluntate suscepimus, quanta in ipso suscepto Episcopatu virtus? quantū robur animi? qualis firmata fidei? quod nos simplici corde & perspicere penitus, & laudare debemus: ³¹ sedis intrepidum Romæ in sacerdotali cathedra eo tempore, cum tyrannus infelix sacerdotibus Dei fanda, atque infanda comminaretur; cum multo patientius & tolerabilius audiret leuari aduersus se emulū principem, ³² quam constituit Romæ simul sacerdotem. Nonne hic frater charissime summo virtutis & fidei testimonio prædicandus est? nō ne inter gloriosos confessores & martyres deputandus, qui tantum temporis sedis expectans corporis sui carnifices, & tyrañi ferocientis vltores, qui Cornelium aduersus edicta feralia resistentem, & minas, & cruciatus, & tormenta fidei vigore calcantē, ³³ vel gladio inuaderent, vel crucifigerent, vel igni torrenter, vel quolibet inaudito genere pœnari vñcerâ eius & membrâ lanarent? Etiam si maiestas Domini protegentis & bonitas sacerdotem, quem fieri voluit, factum quoque protexit: tamen Cornelius, quantum ad eius devotionem pertinet & timore, passus quicquid pati potuit, & tyrannum armis, & bello postmodum victum, prior sacerdotio suo vicerit. Quod autem quædam de illo in honesta & maligna iactantur, nolo mirari; cum scias hoc esse opus semper diaboli, ut seruos Dei mendacio laceret, & opinionibus falsis gloriosum nomen infameret; ut qui conscientia sua luce clareant, alienis rumoribus foridantur. Explorasse autem collegas nostros scias, & verissime comperrisse, nulla illū libelli, ut quidam iactat, labe inaculatum esse, sed neque cum Episcopis, qui sacrificauerunt, communicationem sacrilegam miscuisse; sed eos deum, quorum causa audita & innocentia probata sit, coniunctissime nobiscum. Nā & de Trophimo, de quo scribi desiderasti, non ita res est, ut ad te pertulit rumor, & mendacium malignorum. Nā sicut antecessores nostri saepe fecerūt, colligendis fratribus nostris charissimis fratribus noster Cornelius ³⁴ necessarii succubuit: ³⁵ & quoniam cum Trophimo pars maxima plebis abscesserat, rediit ut nūc ad Ecclesiam Trophimo, & satisfaciente, & pacientia deprecationis errorem pristinum consente, & fraternitatem, quam nuper abstinxerat, cum plena humilitate & satisfactione reuocante, andita sunt eius precies; & in Ecclesiam Domini, non tam Trophimus quam maximus fratribus numerus, qui cum Trophimo fuerat, admisus est: qui omnes regresur ad Ecclesiam non essent, nisi cum Trophimo comitante venissent. ³⁶ Tractatus ergo illic cum collegis plazimis habito, suscepimus est Trophimus, pro quo satisfaciebat fratrum redditus, & restitutus multorum latus: sic tamē admisus est Trophimus, ³⁷ ut laicus communicet; nō secundū

quod

CYPRIAN
PIPIAN
OPERA.

dicat: ⁴⁶ Vide te ne quis vos depredeat per philosophiam & inanem fallaciam, vitanda quæ non de Dei clementia veniunt, sed de philosophia daturioris presumptione descendunt. De moy se autem legitimus in scripturis dicimus: *Etsi fuit Moyses homo tenis nimis. Et Dominus in euangelio suo dicit: Etsi fuit misericordies, Iesus & pater vester misericordia est vestri.* Eritemus: ⁴⁷ Non est opus sanis medicus, sed male habentibus. Quam potest exercere medicinam, qui dicit: ego solis sanos curio, quibus medicus necessarius non est? Opem nostram, medelam nostram vulnerata exhibere debemus. Nec putemus metuens esse, sed magis semianimes sacere eos, quos persecutio funesta fauciatis videmus; qui si in totum mortui essent, nunquam de eisdem post modum & confessores & martyres fierent. Sed quoniam est in illis ⁴⁸ quod penitentia sequente reualefacit, ⁴⁹ ad fidem, & ad virtutem de penitentia robur armatur; quod armari non poterit, si quis desperatione deficit, si ab Ecclesia dure & crudeliter legem patitur, ad gentiles se vias & secularia opera conuertat, vel ad haereticos & schismatis reiectus ab Ecclesia trahat. ⁵⁰ Vbi eti oculis propter nomen postmodum fuerit extra Ecclesiam constitutus, & ab unitate atque a charitate diuisus, coronari in morte non poterit. Et ideo placuit frater charismate examinatis cauissimis singulorum, libellaticos interim admitti, ⁵¹ sacrificatis in exitus subueniri, ⁵² quia exomologesis apud inferos non est, nec ad penitentiam quis a nobis compelli potest, si fructus penitentis subtrahatur. Si prælium prius venierit, corroboratus a nobis inuenientur armatus ad prælium: si vero ante prælium infirmitas vicerit, ⁵³ cum solatio pacis & communicationis abscedit. Neque enim præiudicamus Domino iudicatu, quo minus si penitentiam plenam & iustam peccatoris inuenient, tunc ratum faciat, quod a nobis fuerit hic statutum. Si vero non aliquis penitentis simulatione deluderit; Deus qui non deridetur, & qui cor hominis intuetur, de his quæ nos minus perspicimus, iudicat, & seruorum sententiam Dominus emendat; dum tamen nos meminisse fratrem debeat scriptum esse: *Frater fratrem aliquans exaltabitur. Et apostolum queque dixit:* ⁵⁴ *In contemplatione habentes vniuersaque, ne & vos iacentemini, alterutrum onera sustinet. & sic adimplies legem Christi.* Item quod superbos redarguens & arrogantium frangens in epistola sua ponat: *Et qui se patatflare, videat nec adat.* Et alio in loco dicat: *Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Dominus suus sit aut catus, stolidus, potens et enim Deus statueri vici. Ioannes quoque Iesum Christum Dominum aduocatum & deprecatores propeccatis nostris prober dicens: Filiali mei ista scribo vobis ne delinquatis, & si quis deliquerit, aduocatum habemus apud patrem, ⁵⁵ Iesum Christum iustum, & ipse est deprecatio pro delictis nostris.* Et Paulus quoque Apostolus in Epitola sua posuit: ⁵⁶ *Si cum aliis peccatores eſemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis nunc iustificemus in sanguine illius, liberabimur per illum ab ita.* Cum pietatem & clementiam cogitantes, non acerbi adeo, nec duri, nec in fouēdis fratribus inhumanus esse debemus: sed dolere cum dolentibus, & cum flentibus fliere, & eos quantum possumus auxilio & solatio nostra dilectionis erigere, nec adeo immites & pīnaces eorum penitentia retundēdā, nec iterū soluti & faciles ad communicationem temere laxandā. Iacet ecce fauicus frater ab aduersario in acie vulneratus. Inde diabolus contutus occidere quem vulnerauit, hinc Christus hortat ne in totum perat, quem redemit. Cui de duobus afflisiimus, ⁵⁷ in cuius partibus flamus? utrum ne diabolō fauimus ut permitam, & semianimes fratrem faciemus, sicut in Euangeliō sacerdos & leuites præterimus? an vero ut sacerdotes Dei & Christi, quod & Christus docuit, & fecit imi: antea, vulneratum de aduersari fauicibus rapimus, ut curatum Deo iudici referemus? ⁵⁸ Nec putes frater charissime, hinc aut virtute fratum minui, aut martyria deficere, quod lapsis laxata sit penitentia, & quod penitentibus spes pacis oblata. Manet vere fidentium robur immobile, & apud timentes ac diligentes corde tuto Deum nobis & fortis perseverat integritas. Nam & moechis a nobis penitentia tempus conceditur, & pax datur, non tamen idcirco virginitas in ecclesia deficit, aut continet

1 Cor. 9.
1 Cor. 14.
1 Cor. 9.
1 Cor. 12.
Coloss. 2.

1. Cor. 14
1. Cor. 9.
1. Cor. 12

Collett.

— Nam. 12.
— Luc. 6.
— Matth. 3.

5, Gal. 5.
- 1. Reg. 16.

— Proper. 13
— Gal. 6.

I. Cor. 10.

n
i-

45

1- TAC.10.

ria propositum gloriosum per aliena peccata lauguescit. Floret Ecclesia tot virginibus coronata, & castitas ac pudicitia tenorem gloriae sua seruat, nec quia adultero penitentia & venia laxatur, continentia vigor frangitur. Aliud est, ad veniam stare, aliud ad gloriam peruenire: ⁵⁹ aliud missum in carcere non exire inde, donec soluat nouissimum quadratum; aliud statim fidelis & virtutis accipere mercedem: aliud pro peccatis longo dolore crucifixum emundari, & purgari diuigne; aliud peccata omnia passione purgasse: aliud denique ⁶⁰ pendere in die iudicij ad sententiam Domini, aliud statim a Domino coronari. Et quidem apud antecessores nostros quidam de Episcopis iste in prouincia nostra ⁶¹ dandam pacem machis non putauerunt, & in totum penitentia locum contra adulteria clauerunt; non tam a coepiscoporum suorum collegio recesserunt, aet catholicae ecclesiae unitatem vel duris, vel censuram sua oblatione ruerunt; vt quia apud alios a adulterio pax dabatur, qui non dabant, de ecclesia separarentur. ⁶² Manente concordia vinculo & perseverante catholica Ecclesia in diuino sacramento, & cum suu disponit & dirigit vnuquisque Episcopus, rationem propriei sui Domino redditurus. ⁶³ Miror autem quodam sic obstinatos esse, vt dandam non pertinet lapsi penitentiam, aut penitentibus existimat veniam denegandam, cum scriptum sit: memento unde cecidis, & age penitentiam, & fac priora opera. Quod vtique ei dicitur, quem conitatis cecidisse, & quem Dominus hortatur per opera rursus exsurgere, quia scriptum est: Eleemosyna a morte liberat; & non vtique ab illa morte, quam fons Christi sanguis extinxit, & a quia nos salutaris baptisimi & redemptoris nostri gratia liberavit, sed ab ea, qua per delicta postmodum servit. Alio item loco penitentia tempus datur, & penitentiam non agenti Dominus comminatur. ⁶⁴ Habeo, inquit, aduersus te multa, quod vixen tuam Iezabel, que se dicit prophetam, finis docere & seducere seruos tuos, fornicari ⁶⁵ & manducare de sacrificiis, & dedi tempus ut penitentiam ageret, ⁶⁶ & penitente non vult a fornicatione. Ecce mitto eam in lectum & qui cum ea fornicati sunt, in maximam tribulationem, nisi penitentiam gesserint ab operibus suis. Quos vtique ad penitentiam Dominus non hortatur, nisi quia penitentibus indulgentiam pollicetur. Erin Euangeli: Dico inquit vobis si erit gaudium in celo ⁶⁷ super uno peccatore penitentiam agente, quam super nonaginta novem iustis, quibus non est opus penitentia. Nam cum scriptum sit: Deus mortem non fecit, nec latratur in perditione vivorum; vtique qui neminem vult perficere, cupit peccatores penitentiam agere, & per penitentiam de novo ad vitam redire. Ideo & per Iohel prophetam clamat & dicit: Et num dicit Dominus Deus: Reuertimini ad me ex toto corde vestro, simulque & ieiunio, & fletu, & planetu, & discindite corda vestra, & non vestimenta vestra, & reuertimini ad Dominum Deum vestrum: quia misericors & pie est, & patiens, & multa miserationis, & qui sentientiam flet aduersus malitias irrogatas. In psalmis etiam legimus censuram pariter & clementiam Dei comminantis simul atque parentis; punientis ut corrigiat, & cum correxerit resurserunt. Visitabo, inquit, in virga scinctorum, & in flagellis delicta corum. Misericordiam autem mean non dispersam ab eis. Dominus quoque in Euangeli pietatem Dei patris ostendens ait: Quis est ex vobis homo quem si pater eius panem, lapidem ⁶⁸ porriger illi: aut si pichen postulauerit, serpentem illi porriget? Si ergo vos, cum sitis nequam, scitis bona data dare filiis vestris, quando magis pater vester caelensis dabit bona postulatis ⁶⁹ Comparat hic Dominus carnalem patrem & Dei patris aeternam largamque pietatem: quod si ille in terris nequam pater offendit grauiter a filio peccatore & malo, si tamen eundem postmodum viderit reformatum, & depositis pectoris vita delictis, ad sobrios & bonos mores, & ad innocentia disciplinam penitentia dolore correctum, & gaudet & gratulatur, & suscepit quem ante proiecerat, cum voto paternae exultationis amplectitur; quanto magis vnu ille & verus pater bonus misericors & plus, immo ipsa bonitas & misericordia & pietas latet in penitentia filiorum suorum, nec iram peni-

Matt. 5.

Ephes. 4.

Matt. 15.

2. Tim. 2.

Psal. 2.

 CYPRIAN
 EPIPHAN
 OPERA.

Matt. 5.

1. Cor. 3.

Apoc. 2.

10. 4.

Apoc. 2.

Luc. 15.

Sapien. 1.

Ioh. 12.

Psal. 88.

Matt. 7.

tor

1. Cor. 6.

1. Cor. 12.

Ephes. 5.

Coloss. 3.

Ezech. 18.

tor alieni, vel lupanar ingressus, ad cloacam & cœnosam voraginem vulgi, sanctificatum corpus & Dei templum detestabilis colluizione violauerit: sicut Apostolus dicit: *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus ejus, qui auctem machatur, in corpus suum peccat.* Quibus tamen & ipsis pœnitentia conceditur, & lamentandi ac satisfaciendi spes relinquitur, secundum ipsum Apostolum dicentem: *Timeo, ne forte veniens ad vos, lugeam multos ex ijs qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam de immundis quas fecerunt & fornicationibus & libidinibus.* Nec sibi in hoc noui heretici blandiantur, quod se dicant idololatriis non communicare; quando fint apud illos & adulteri & fraudatores, qui teneantur idololatria crimen, secundum Apostolum dicentem: *Hoc enim scitote, intellegentes quia omnis fornicator aut immundus, aut fraudator, quod est idololatria, non habet hereditatem in regno Christi & Dei.* Eterum: *Mortificate itaque membra vestra quae in terra sunt.* *Exponentes fornicationem, immunditiam, & concupiscentiam malam, & cupiditatem, quae sunt idolorum seruitus, propter quae venit ira Dei.* Nam cum corpora nostra membra sint Christi, & singuli sumus templum Dei, quisquis adulterio templum Dei violat, Deum violat, & qui in peccatis committendis voluntatem diaboli facit, demonijs & idolis seruit. Neque enim mala facta de sancto Spiritu veniunt, sed de aduersarii instinctu; & de immundo spiritu nate concupiscentia contra Deum facere, & diabolo seruire compellunt. Ita fit, ut si peccato alterius inquinatur alterum dicunt, & idololatriam delinquentis ad non delinquentem transire sua assueratione contendunt; exulari secundum suam vocem non possint ab idololatria crimen, cum constet de Apostolica probatione, mœchos & fraudatores, quibus illi communicant idololatrias esse. Nobis autem secundum fidem nostram, & diuinæ prædicationis datam formam, competit ratio veritatis, & numquaque in peccato suo ipsum teneri, *nec posse alterum pro altero reum fieri, cum Dominus proponere & dicat: Inflita iusti super eum erit, & factus electi super eum erit.* Et iterum: *Non morientur patres pro filiis, & filii non morientur pro patribus.* *Vnu quisque in peccato suo morietur.* *Quia legentes scilicet & tenentes, neminem putamus a fructu satisfactionis & spe pacis arcendum; cum sciamus iuxta scripturarum diuinarum fidem, auctore & horatore ipso Deo, & ad agendam pœnitentiam peccatores redigi, & veniam atque indulgentiam pœnitentibus non denegari.* Atque o frustranda fraternitatis irrisio, o miserorum lamentantium caduca deceprio, o heretice institutionis inefficax & vana traditio; hortari ad satisfactionem pœnitentiam, & subtrahere de satisfactione medicinam; dicere fratibus nostris, plange & lactimas funde, & diebus ac noctibus ingemisce, & pro abluendo & purgando delicto tuo largiter & frequenter operare, sed extra Ecclesiam post omnia ista morieris: quæcumque ad pacem pertinent, facies, sed nullam pacem, quam queris, accipies. *Quis non statim pereat? quis non ipsa desperatione deficit? quis non animum suum a proposito lamentationis auerterat?* Operari tu putas rusticum posse, si dixeris: agrum peritiam omni rufictricis exerce; culturis diligenter insulfe: sed nullam messem metes, nullam vendemiam premes, nullos oliuerti cui fructus capies, nulla de arboribus poma decerpes? *Vel si ei, cui dominium est, vsum nautum suadeas, dicas: Materiam de excellentibus sylvis mercare frater, carinam præualidiri & electis roboribus intexe, clauo, funibus, velis, ut fabricetur atque armetur nauis, operare: sed cum haec feceris, fructus* ⁸⁵ *de actibus eius & cursibus non videbis? Pracludere etatque absconde reiter doloris ac pœnitenti viâ, ut cui in scripturis Dominus Deus revertentibus ad se & pœnitentibus blandiatur; nostra duritia & crudelitate, o fructus pœnitentie intercipitur, pœnitentia ipsa tollatur.* Quod si inuenimus a pœnitentia agenda nemine debere prohiberi, & deprecatibus atque exorabitibus Domini misericordiam, tecum dū quod ille misericors & pius est, ⁸⁶ per facerdotes eius pacem posse concedi; admittendus est plangentium gemi-

tus, & pœnitentia fructus dole ntibus non negandus. ⁸⁷ Et quia apud inferos confessio nō est, nec exomogoles illi fieri potest; qui ex toto corde pœnituerint & rogaerint, in Ecclesiam debent interim suscipi, & in ipsa Domino referari, qui ad Ecclesiam suam venturus, de illis utique, quos in ea intus inuenierit, iudicabit. Apostolæ vero & defertorum, vel aduersariorum & hostes, & Christi Ecclesiæ dissipantes, nec si occisi pro nomine foris fuerint, admitti secundum Apostolum possunt ad Ecclesie pacē quando nec spiritus, nec Ecclesie tenuerunt unitatem. Hæc interim frater carissime paucia de multis, quantum potui, breuiter decurci, quibus & desiderio tuo satisfacerem, & te magis ac magis collegij & corporis nostri societati coniungerem, si autem tibi videnti ad nos opportunitas & facultas fuerit, plura in commune conferre, & vberius ac plenius, quæ in salutare concordiam faciant, tractare poterimus. ⁸⁸ Opto te frater carissime semper bene vale.

ADNOTATIONES IN EPISTOLAM LIL.

1. Antoniano] Antonianus unus erat Episcoporum Numidie, ad quos scribitur Episcola infra. Cypr. & Collegarum de baptizandis hereticis.

2. Accepi primas litteras tuas] Sic Ms. cod. Affig. Manutius & Morel, pro eo quod erat prius: acceperimus, & recte, neque enim vnam de plurimis numero loquuntur Cyprianus. Desideratur autem tum prima secunda episcola Antoniani.

3. ad Cornelium collegam nostrum] Quomodo collegas tuos vocet non uno in loco Cyprianus Romanos Pontifices, tractatum est a nobis supra episcola 4. non est itaque quod cuiquam scriptum inicitur Erafimi ad hunc locum aduersariuncula.

4. secum, hoc est, cum ecclesia catholica communiceare] Certe vel hic locus conformat Romanum Pontificis autoritatem: si enim verum sit, cum ecclesia Catholica illum communicare, qui cum Cornelio Romano Papa communicat, erit igitur ecclesia illa catholica, cui presidet Cornelius, atque deinde signum per quod discernatur ecclesia catholica ab hereticorum conciliabilibus, est iusserit Romanorum Pontificum. Veram de loci latitudine Episcola ad Magnum.

5. per Quintum compresbyterum] Fortassis iste ipse Quintus est, ad quem posuerunt factum Episcopum in Mauritania est episcola infra lxxvij.

6. Tropheu & thurificat] Tropheu nomen erat laporum. & quos infra sacrificatos, his thurificatos, nuncupat. Paret autem hinc, principiam columnam Nuotiani contra Cornelium fuisse quod Tropheu & thurificatus communicasset.

7. quod quidem pro sollicitudine fidei &c.] Colligunt hinc, non reprehendam atque adeo nec hereticam esse illam in fide dubitacionem, quia rei veritas sollicitus exploratur, hoc est, quam diuersis nondum diffinita est; uti hoc loco schismata inter Cornelium & Nuotianum, iustitia erat dubitandi causa. Sic & D. Ang. Episcola 168. inter hereticos non esse deputandum dicit, qui aut ab hereticis seducti (quos credentes hereticis nuncupat, lib. de xiiii. cre. ad Honoratum cap. 1.) aut a parentibus in errore lapsi acceptam sententiam, nulla peritaci animo nisi est defendunt, querunt autem causa sollicitudine veritatem, corrigi parati quem inuenientur. At contra quod si emel manifestata fidei catholicae veritate, hoc est, de semel definita fidei articulis pertinaciter dubitatur, ab hereticis non excludatur. Dubius enim in fide infidelis est, inquit Galatius (papa) & non solum anathematisatur in Sis. Episcola generali, quoniam ratiocinare definitus per illius concilium & alia precedentia, sed omnes etiam illi qui fidem illorum patrum non confitentur. Quale quid habes etiam in diffini. sepius Synodi, actione ultima, de articulo hodie maxime controverso, quare & verba subiuncta censuramus hoc est, (inquit) fides Apostolorum, haec est fides patrum: haec est fides Orthodoxorum, haec fides orbem terrarum confirmat. Credentes in unum deum in Trinitate laudatibus, venerandas imagines amplexantur. Qui secum agunt, anathematis percellantur, qui sic non sentiunt, ab ecclesia expellantur. Eodem perit ille Theophilus, in ca. 1. ad Romanos. Si fidem forsan habuissent experimus, omnium proculdubio patiemur iudicarum. Item illud D. Amer. in Concilio Aquilienensi: qui Aruum non damat, simili illi est, & hereticus utere confundis. Imo & imperatores Theodosius, Valentinianus & Gratianus cod. de hereticis, nomes hereticorum definiti vocabulo continet, & lais aduersus eos sanctimonia succumbere debere, qui vel pro leui arguento a iudicio catholice religiosus vel tramite detestari fuerint desiderare. Hæc paulo prolixius, propter eos, qui non videntur de semel ab ecclesia definiti suspensum perpetuo tenere sententiam, & (vix cum Elias propheta loquar) claudicant in duas partes; qui certe si non peritaciter dubitarent, ecclesia Catholica partes, cuius Dominus est Deus, sequentur patris, quam Synagoga Basitiae.

8. semel super petram solidam stabilitate fundatos] Altudis ad illud Evangelicum Matth. 7. Omnis ergo qui audire verba mea haec & facies, assimilabitur vero sapienti, qui nesciens dominum suum super petram, & descendit pluia & venerunt flumina, & fluuerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cedidit, fundata enim erat super petram. Quare quam ibi non addatur: robustam, nec tam vocem habent Affig. Ms. cod. recte omessa est à Manni.

9. Et

9. Et quidem primum quoniam de meo quoque actu &c. Quod admodum satis confus ex libro & Epistolis superioribus de lapis, erat in inicio, persecutio aduc ferente, duxit paulo erga lapsos Cypriani, ex parte qui non nisi ex causa penitentia, ad pacem admittendos censeret, nisi forte ad preces Martyrum instantie mortis, idque nos solam in sacrificis sed & in libellatibus obforvari volebat. Pace autem solam ecclœsa data, quum primum conuenire licet, in Episcoporum Africæ concilio nonnullus moderata est illa censura, & placuit illis ut infra hac eadem epistola dicte) examinatis causis singulorum libellatibus interim admitti, sacrificatis vero in exitu fæcunari. Culpabis itaque Cypriani Antonianum, quod sententiam mutasset, ipse vero inustissimas mutatis consilij nationes adducit, neque pibi soli, sed & Clero Romano primum, & deinde episcopis compluribus placuisse hanc distinctionem, immo vero & à Cornelio Synodo Romana confirmatam. At quo hæc ad loci huius intellectum sufficiunt.

10. euangelicum vigorem.] Sic Affig. Ms. & Manu. pro eo quod tater: euangelij.

11. precibus & lamentationibus] Ita recte locum hunc restituerunt Manutius & Morelius, anteau enim interiecta particula: sed, sensum obscurabat. Apud eisdem confirmatam reperi connectam meam, quia legendum conicerem, dabatur, pro eo quod erat: datur, quod ex editione Remboldi irrefraterat, nam vetus excusus & Affig. sed etiam prior modo legit.

12. in epistola mea quæ exstat] habes hanc supra numero xiiij. ubi ex hoc loco suppleximus quod debeat.

13. Quoniam etiam Romanum ad Clerum &c. & ad Confessores] Recte ita Ms. cod. Affig. & Manutius, pro eo quod erat: ad Romanum Clerum: nam significat se Romani missi & ad Clerum & ad Confessores litteras. Horum ille desiderans prater verba aliquot hic & Epistola supra xxxi. allegata, ha vero sunt supra num. xxv.

14. nunc in ecclœsa cum Cornelio iunctus] Scripta est ergo hæc Epistola post redditum Confessorum ad unitatem, & ut paulo post constat, post primam Synodum Africa & Synodum Romanum de lapis, non vere post secundam, nam ibi denuo alia fuit causa de sacrificis moderatio, atque adeo hinc pater scriptum hanc post Epistolam precedentem, & ante Epistolam Synodi Africana ad Cornelium, nam illa secunda fuit.

15. Quod me scripsum, de curam recipit] Scripta est, habes supra Epistolas xxv. & xxvi. Ex autem quod prius epistolam cuius me minit exstare dicit, huius vero epistola verba ex scriptis citat, videntur ha littera Cypriani, iam tunc scutis deperita.

16. patet ac stantibus laicis] De hac Cypriani phrasis supra epistola xiiij. paulo ante citata.

17. Nouatano tunc scribere] Erat igitur Nouatianus unus ex praepositis presbyteris Romanis.

18. Tunc adhuc confessore, nunc iam martyre] Ceterū si uspiam alibi, hic aperie distinguit inter confessorem & Martyrem; in quo vero differant, supra hanc Epistola ix. Adnotauit autem Cœtacius D. Pacianum hunc locum citantem, non habere particularum: adhuc & similiter apud illum paulo post desiderari vocem: omnibus.

19. copiosus Episcoporum numerus] Logitur de Synodo Africana contra Nouatianum de lapis, quam contrigisse post pacificatio pacis, fit verisimilis ex epistola supra xl. & Epistola ad Cornelium num. lvi.

20. Lapis denegatur &c. ecclœsa clauderetur] Sic ex Ms. cod. Affig. hunc locum restituit, nam ante priori loco erat: clauderetur, & posteriori: abdicareetur.

21. secundum quod libello continetur] Vtiam exstaret hinc libellus placitorum Synodi Africana de lapis.

22. etiam Romanum hac de re scriptum ad Cornelium] prima facie exstimatione intelligere Cyprianum Epistolam Synodi Africanae ad Cornelium, que sequitur num. lvi. Verum ex verbis huius epistola iam dicit: sed trahetur, dux pœnitentia &c. aliquid infra positis, collatim cum scripto prioris Synodi, cuius ibi meminerunt, certo deprehendit illam posteriori scriptam, hanc vero, cuius hic meminit, desiderari.

23. qui & ipse cum plurimis Episcopis habito concilio] huius concilij Romani & Africani & aliorum quorundam in his verbis memorat, in Eusebii lib. 6. hislor. eccl. ca. 33. Ob Nouati herefim concilium sacerdotiale celebrerimus in urbe Roma congregatum est, Episcoporum lx. numero, presbyterorum quoque totidem, cum diaconis plurimi. Preterea etiam per singulas quoque provincias de his re magna deliberatio habita decretis significatur, quid factio est opus. Statuunt ergo, Nouatum quidem cum his qui cum mentis elatione ruminant, sequentur, quaque ad inhumanam istam & nihil fraternalitatem seruantem sententiam declinant, alienum est ab ecclœsa; eos vero qui lapsi in certamine fuerant, tristitia misionatione curando, & pœnitentia penitentia medicandos. Scribit & de hac Cornelius ubi Roma Episcopus ad Ecclœsiam Antiochenam, cibens Fabio eum Episcopum, quid etiam Italii, Afris exterius occidentibus vissimus, hæc meminit.

24. de quo tibi necesse nunc fuit scribere] Sic Affig. cod. Manut. & ante eum Cœtacius, pro eo quod habebatur corruptus tunc.

25. Lapis accepit] Ita primum refutum huc locum Graianus, conseruans Affig. Manu. & Mor. cod. Ante eam: lapis, pessima qui paulo post etiam recusat legum: college tui, quam vulgariter: college nostri.

26. Vento iam nunc & ad peritonam Cornelij] Latissime hic tractat de vita & promotione Cornelij ad summum Pontificatum.

27. per omnia officia ecclœsia promotus] Plura ergo erant officia ecclœsia, iam tunc Cypriani, de quibus paulo latius infra epistola ad Cornelium contra hereticos.

28. pro pudore virginis conscientia] Fuit ergo virgo non marita Cornelius, qualem fuisse & Cyprianum ex vita eius confit, qui etiam quemadmodum Cornelius, ad Episcopum rapuit est.

29. Et factus est Episcopus a pluribus collegis nostris] Infra E-

pisopos qui ordinatione Cornelij interfuerant, sedecim fratres dicti, inter quos (xii) patet ex epist. supra dixi) fuerunt ex Africa Caldonius, Fortunatus, Pompeius, & Stephanus. Apparet autem ex hoc loco, Episcopum sine Papam Romanum ea etate fieri soleare, a sacerdotum Collegio, id est, ab Episcopis, de clericorum testimonio, & plebis suffragio. Sed enim varius est mos elegendi Romani pontificis. Primum D. Petrus fuit successores designavit Linum, Clemum, & Clementem; Anacletus & ceteri usque ad secundum schismata inter Damasum & Vresinum Cleri & populi suffragis creati sunt, & ab Episcopis si forte praesentes essent, ut ex hoc loco colligere est. Tum autem in electione Damasi interponit expit Imperatorum auctoritas. Et primum quidem in schismata dominata, ad sedandas tumultus, ut a Valentino res composta est inter Damasum & Vresinum, ab Honorio inter Bonifacium & Euclatium, & à Theodosio regi inter Symmachum & Laurentium. Deinde iam extra schismata, ne forte tumultus contingat. Intra eares paulatim deuenit, ut sine illorum assensu consecrationem suscipere non auerterent. Durauit his mos ad Imperia. Confluentum iij. usque, qui sancti Benedicti ij. permotus, permisit liberare ut ante postularem filii Clero populo Romano elegendi & designandi Pontificis. Postea Adrianus papa conuocauit ad hoc Synodo Lateran. Episcopum iij., quod antea nullus Imperator conceperat etiam elegendi pontificis, ob pulso Italia Longobardos, Carolo magno conceperat. Illitamen iuri filii eius paulo post renunciavit, ut patet huius definitione apud Grat. cap. Ludouicu. Si libera denuo fuit Romanis electio & consecratio Pape per multum temporis, usque ad Leomenum viij. Qui quum ab Othono primo vi, & armis in se Apolitica collocatus esset, denuo a Clero & Plebe ad Imperatores ius omne elegendi pontificis transtulit. Hoc priuilegio usque sunt successores Othonis rmo abusus potius ad Hinricum iij. usque. Quare inustissimas de causis iterum reuocatum est id ius ad Romanos a Gregorio vi. etiam paulo ante Pontificatum, occasione sumpta à schismate illi inter Benedictum, Silvestrum & Iohannem, sub Henrico Imperatore iij. Nam Stephanus ix. Nicolaus ij. & Alexander secundus, sine assensu Imperatoris, creati sunt. Quod quum iterum iurisperit per iudicis imperatoris a Paschali ij. Hemicus v. per ipsum Pascalem denuo reuocatum est in Synodo Lateran. Postremum ad iolos Cardinales ius eligendi Pontificis delatum est, quod quo tempore experit, non perinde constat; nam & si a Nicolaus ij. tali quoddam statutum promulgatum sit, potest tamen adhuc aliquoties intercesserit populi & Cleri Romani suffragia. Porro constitutions de electione in concilio celebranda, edita sunt in Concil. Lugdunensi a Gregorio x. Hac partim ex Omophro Panuino, & Platina, partim ex in hoc. Alberti Piggy.

30. qui quis post vnum qui solus esse debet] Hic rursum confirmit nostra sententia, qua supra diximus, vnum Episcopum peculiariter nuncipari a Cypriano Romanum Pontificem.

31. se in se intrepidum Roma, &c.] Hinc collige, non statim, ut quidam existimant, ad electione Cornelium in exilium missum, sed diu rei publica Roma intrepidum, immo usque ad mortem Decii. Facit pro hac sententia, quod paulo post dicit: & tyrannum armis & bello possumus victum, prior sacerdotio suo vicit. Nam in bello perit Decius, occisus a Barbaris, & ipse persecutionem usque in Christianos induxit. Arquato vero sibi similes est, passum Cornelium sub Galloij. & Volusiano consilium. Imperante adhuc Q. Heremio Hetruso Decio Aug. Decij filio, atque hinc factum, ut sub Decio à quibusdam passus ducatur. Verum de hoc in vita Cypriani latuit.

32. quæm conuicti Romæ emulum sacerdotem] Sic primi hunc locum restituimus ex cod. Affig. pro eo quod erat ante: Dei sacerdotem. Significat enim Cornelium patientius tollerasse emulum Principem, quæ Nouatianum emulum sacerdotem quem nulquam Cyprianus Deo sacerdotem nominat, sed patius sacerdotem Episcopum.

33. vel gladio, &c.] Varia tormentorum genera quibus Christiani afficebantur gladius, crux, ignis, ungula, nam his membra, ut loquitur, & vixera lanianatur.

34. necessitati sucebunt] Etiam hunc locum ita castigauit ex Ms. cod. Affig. pro eo quod erat: necessitate.

35. & quoniam cum Trophimo pars maxima plebis abscesserat] Legitimum adhuc recipendi in gratiam Trophima causam quod cum illo magna pars plebis illum prius sequitur, ad Ecclœsiam redierit.

36. tractat ergo illuc] Sicut etiam Ms. Manutius & Morelius pro eo quod erat: illius.

37. Laicus communice] Eadem Pœsi infra epistola ad Hispanos: si vel Laicos inquit communice contingeret, & Epistola ad Stephanum secunda: eos quoque hac conditione recipere, ut communiceant Laici. Sic & Cornelius Papa epif. ad Fabium Antioch. ab Euseb. ciuitate de Episcopis loquens, qui Nouatianum ordinarerant: Vnum eorum (inquit) a Laici communicatione recipimus. Eiusdem communicationis fit mentio sacerdotum. Concil. can. 1. & Agath. 33. Quid autem significet, explicit canone 4. Concil. To. 1. de Subdiacono loquens: Abfentis, inquit, bie nio, posse inter Laicos reconciliatis per penitentiam communiceat. Laicum igitur communiceat, non aliud est ut vobis, quam inter Laicos communiceat. Orabant autem & communiceant illi extra cancellos, per ministerium Archidiacconi, hoc est, extra eborum, uti bodie loquimur. Quod D. Ambrosius manifestum facit, dum Theodosium Imperatorem post oblatum munus ad alare, intra cancellos hærentem, per diaconum interrogari insit, num quid velles quod sibi hæres: Dicit: se nolit aliud velle, quam ut dicimus mysteria peragat: videre: Eo inquit ille) si me vidi non licet. Habent in Dei templo facilius, habent & Laici locum suum. Constatum autem masculi ad meridiem (Micrologie teste) & femina ad Aquilonem, & cancellis proximi, teste Dicentio Areopag. tanquam Clero viciniorensi abulant Monachii. Introitio vero virorum cypolicibus Clero officiarij, Diaconijs intravit, feminam, uti confit ex Constat. Apostol. lib. 2. cap. 16.

alterum Antonianum questionem, qua petebat doceri, quam heresim introdivissem Novatianum, primum autem scismaticum posse sub Epistole sibi etiam hereticum fuisse docet.

72. nec curiosos esse debet quid illi doceat? Locus adnotandus contra quorundam curiositatem in legendis hereticorum libris, aut scriptis corrum sententiis.

73. iacte se licet? Vox: licet, omissa a Remboldo, defuderatur etiam in Eusebii commentibus. Certe Afflig. & vetus excusus eam habent, quare retereficiuntur a Manu & Morelio.

74. Episcopatus unus, &c. Locus rursum insignis pro Episcopatu Romano, similem habet libro de unitate Ecclesie, ubi latius hanc dare.

75. per verbis singulis ordinati sunt Episcopi? Vetus mos ut singulis unitibus singuli praeficerentur Episcopi, praesertim auctor obscurius in Africa.

76. creare alios pseudoepiscopos audeat? De pseudoepiscopis at Novatianis & factione illius ordinatis, Vide plura Epistola 10. Vnde confitit eis eo dementem venire, ut etiam Carthaginum Fortunatum quendam pseudepiscopum contra Cyprianum constituerent.

77. Episcopatum autem teneat non posset? Simile quid habet Episcopat ad Hispanos, & eodem periret, quod aliis sententiis videntur, & heretici Presbyteri non vere offerant diuinan sacrificium. Sunt autem etiam hoc ex illis quibus tunc licet illi in suo sensu abundare, & tem etiam erroris illi de baptizanda hereticis, quare quies non nondum diffinita est, neminem turbare debet huncmodi sententia. Certe Augustinus libro 7 de Baptismo contra Donatistis, omnia argumenta Cyprianum ex parte disoluunt.

78. Tum deinde quantus arrogantiae rumor est? Similia habet Epist. praecedenti, ubi loci viriisque verum intellectum ex D. Augustino ostendimus, & de loci huius restituzione, quae legendum sit non: palcam, sed: palam, aliquid diximus. Quia tamen tum Eusebii hoc loco, non sibi plerique aduersariorunt; sed loco Cypriani posse coniuncti existimant, quod mortis supplicio heretici affici non debent, aliquid de his loci intellectu hic dicendum. Imprimis Cypriani (inquit Chrysostomus) filii sunt nequam, loquuntur igitur generatum de omnibus malis, & secundum interpretare virorum loco Cypriani, locis quoque diebus Augustinus, primarium etiam illum sensum agnoscit Diuus Hieronymus in commento. Eradicacionem vero pro ecclesiis ad Ecclesias accipiunt. Origenes hom. 21. in 10. die, Diuus Hieronymus loco citato & Diuus Augustinus libro tertio contra Parv. libr. de fide & operibus & contra adversarios & Propter. Deinde etiam si de hereticis & de morte intelligatur in loca Gracianus sententiam, & Augustinus quibusdam in locis, non simpliciter probat illos eradicari Dominus; sed tum, quando periculum est, ne eradicentur simili & tritici, quod significant verba illa. Non, ne forte colligentes Cypriani, eradicentur simili & tritici. Alioquin enim si simpliciter intelligatur interdicitur omnis eradicatio, sive per mortem sive per Ecclesias censuram, non licet inductus Laricis in malis animis aduersari, non licet si in malis animis inducatur. Ita non video quod est, cur quando publice confitit de quorundam hereticis, quando periculum non est, ne de Catholicis si in malis animis inducuntur, immo potius & concurvo periculum est ne tritici degenerent in Cypriani, id est, ne Catholici seducantur ab hereticis: cur inquam de illis sum non possit extremitate supplicium. Idque, non aut tumultu populari a plebe (de quali animaduersione intelligendum non est) Iustini Martyr epistola ad Zenam & Serenum, & alio quidam veteris quis pro se citant aduersari, preferunt qui vixerint (ab Cypriano & Eusebii) non sibi indicibus Ecclesiasticis, aut per accusationem seu perstitutionem Episcoporum (de quali iudicio in causa Priscilliani loquuntur basi dubiis Ambrosius Epistola virginis septima & Seneus Sulpitius historie facti & feci, sed perlegimus & seculares magistratus, quomodo ipsum de eodem Priscilliani sumptum supplicium a Maximo comprobant synodus Burdigalenensis, Diuus Hieronymus ad Cypriophenem contra Pelag. & Leo Papa Epistola nonage sima. Narrat etiam Epiphanius & Cyprianus Hierosyntanum in Cath. supplicium sumptum de Mense primo audire hereticos Manicheorum, quem per Regum Periurum exercitatum scribunt, & de M. Iulianis, qui ob id se Martirianos appellabant. Optatus quoque Milicentanus libro tertio contra Parvum, facit Moyses & Elius, comparat factum Macarii cunfundit: qui Macarius & Donatianus Donatistas occiderat. Eodem peritioiis Alexandriae vox illam in Synodo Caledon. quia fannii dignos clamabat hereticos. Inmo (ut Bernardum homilia exegi) sexagesima in cantu. & alios breuitatis gratia praeferuntur? iste Diuus Augustinus quod nobiscum sententia significat, capite septimo libro primo contra litteras Parvianas: Quicquid inquit auctor conqueri Parvianus, quod est Conflantinus ad campum, id est, ad supplicium duos inferit. Respondet autem: Quid enim non isti inesse putantur? & merito communis in ordine potestatum? Prinus enim probat fannii ejus hereticos, vel schismatics, cum denunt de indiguis passus fuisse deinde emittingat vocem hoc. Et tamen quae tale parturient quae fannii? Nam si sanguis exire de carne mortali est. Et paulopos: Sed quorundam ejus dicuntur, namquidnam etiam si obirent non perirent ad imperium aduersus eos aliquid statuere, que prava in legione sed statuere, propterea si interficerit eos, quos punierit, Martires erunt. Et aperte trahunt undecimo in Ioann. Aduantur inquit quia communiter potestes Christianos aduersus detestandos dissipatores Ecclesie. Si non ergo mouentur, & quomodo redederet rationem de

imperio suo Sc. Vbi, cum probabat quid dicerat, exemplo Nabuchodonosor, tandem concludit dicens: Videlicet quod faciunt & quidam patiuntur. Occident animos, affliguntur in corpore, temptantur morte, faciunt, & temporales se perpeti conqueruntur. Habet veram D. Augustini sententiam. Nam quicquid pro se ex illo citare solent, aut sunt fortis ante Epistolam 48. & 50. atque adeo retrahunt a. aut certe scripta ante leges latas ab Imperatori, ut de morte supplicio. De quicquid quo tempore primum latas, & de aliis variis penitentiarum generibus, aliisque huc pertinentibus, pulchre tractat Doms. Claudius de Sanctis Parisiensib[us] Theologus. In dubiis, ad eccl[esi]as. & de Merito contra sectas veterum Principium, ad quos lectorum remittimus.

79. fraudores & mactchos a' atere, &c. Donatum, Felicissimum, Nicofratrum, & Eusebium intelligit, quorum sceleribus referuntur, supra Epistola xl. & xlviij.

80. Hoc enim lector intellegentes] Confirmat hic lectionem vulgaritatem Cyprianus, quomodo etiam in eo quo sequitur: quod est idololatria. Videntur in agnaclegis scripti & pro eo quod hodie est in Graecis & Egypti: οὐτινούσιον οὐτινούσιον προκειμενούσιον οὐτινούσιον. Vicinias litterarum, varia lectum anfani prebunt. Porro recte veritatis: fraudator, pro eo quod Graecie est πλευρέστος.

81. exponentes formacionem] Hic reponit vox: exponentes, quae tamen nec in Graecis nec in Latinis Apostoli existit exemplaribus. omittunt autem vox libidinem, pro qua Graecie est: πλευρέστος, leguntur cypriani: que sunt, pro eo quod textus veraque: que est.

82. non posse alterum pro altero reum fieri] Non dubium quin hic loquatur Cypriani in causa scripturarum quas citat; quibus cum contrariari videatur illud Exod. 20. Visitans iniquitatem patrum in filios in teriam & quartam generationem, recte utraque scriptura loca non uno in loco ita concordat D. Augustinus & Ezechielem & Deuteronom. sicut libet. Regum loci: intelligantur de iis qui non inimicuntur patrum iniquitatem, Exodi vero, de his qui illam sequuntur: quod illud ibi adiectum sati indicat: eorum qui oderunt me.

83. Quod legentes scilicet & tenentes &c. Hic demonstrat in quo heresi Novatianus confitatur, non quidem quod patientiam subirebat, sed faciendum, fine ut supra dixi, fructum patienciae, utroque qui sceleret diceret fratres: Plange & lachrymas funde. Ego purgando & ablucendo peccata largiter & frequenter operare; sed tamen pacem quem querit non accipies. quia tamen (ut paulopos inquit Cypriani) dum fructus patienciae intercipit, patiencia impia tollit, hinc est, quod Novatianus impuniter solent patres sublationem patienciae, quam peccatis absolutionem, sacerdotalem tolerent, docentes sibi Dei iudicio relinquentes patientes, nec a Presbiteri ab soli posse impuniat autem simili litiminitus utique apertissime hanc absurdam illorum sententiam.

84. Vel si cui dominium est, sic recte Afflig. cod. & Cestius, pro eo quod erat: & quoniam sensum plane obsecravat.

85. de actibus eius] Notanda veris huc lectio Cypriani, ut hinc constet, verum eius esse lectionem: in actibus Apostolorum, non: in actis.

86. per sacerdotem eius pacem posse concedi] Vbi sacerdotibus hae potestas data sit ostenditur his verbis Epistola liij. Cum permisit (inquit) ipse qui legem dedit, ut ligata in terris, etiam ligata essent in celis, solus autem possent illuc, que hic prius in Ecclesia futurarentur. Cui similes est locus apud Villarum in capite Matt. 16. Amb. li. 1. de paen. i. 2. & 7. ac in ali. c. Luce D. Att. q. 33. super Numeros & in Psal. 101. conc. 2. D. Hieron. quest. 5. ad Hesilium, & Chrysostomum frequenter, & preserim libris de sacerdotio, & facile lectori eius loci simi obui. Hoc contra eorum sententiam, qui docent, non veroremmitti peccata per sacerdotem, sed remissa ostendit, faciunt autem pro nobis etiam illa que in fine ducunt Epistola liij, hoc finem.

87. Et quia apud introitum confessio non est] Interposita particulariter ad Remboldum, intertrahatur sensum.

88. Opto te, frater charissime] Clausula huc omessa causa quodam a Remboldo, defuderabitur, nam habet eam veteris excusus, quare recte denuo adiiciuntur.

AD FORTVNATVM ET ALIOS collegas, de iis qui per tormenta superantur.

EPISTOLA LII.

ARG. Consultus Cyprianus a collegis, num admittendi est ad communionem lapsi quidam per tormenta superari; responder: quia triennio iam patientiam egissent, fibi quidam videri admittendos esse, sed quoniam post Pascha solennia Concilium Episcoporum apud se futurum est, se canillis rem tradidit. Atque ex triennio & Concilio quorum meminit, patet scriptam esse hanc Epistolam, eodem fere tempore quo precedentem.

CYPRIANVS FORTVNATO, AHIMENO, & Optato, Primitiano, Donatulo & Felici fratris, S.

SCRIPSISTIS militi, fratres charissimi, quod cum in Capensis ciuitate propter ordinationem Episcopi electi, pertulerit ad vos Superioris frater & collega noster: Ninum, Clementianum, Florum fratres nostros, qui in

Lib. 3. ap. 23

persecutione apprehensi prius fuerant, & nomen Domini confessi, violentia magistratus & populi frementis impetu vicerant; postmodum cum apud Proconsulē passis grauibus excruciantur, ut tormento subactos esse & de gradu gloria, ad quam plena fidei virtute tendebant diutinis cruciatibus ex id sse: nec ramen post hunc graue lapsum: non voluntate, sed necessitate subcepimus, a penitentia agenda per hoc triennium destiti. De quibus consulendum putatis, an eos ad communicationem iam fas esset admittere. Et quidem quod ad mei animi sententiam pertinet, puto his indulgentiam Domini non defutaram, quos constat steriles in acie, 7 nomen confessi esse: violentiam magistratum & populi furentis incursum immobilis fidei obstinatione viciisse, passos esse carcere, diu inter minas proconsulē & fremitum populi circumstantis, tormentis lanitibus a longa iteratione crucianibus repugnatis: ut quod in nouissimo infirmitate carnis subactum videtur, meritorum praecedentium defensione releuetur: & sic taliis gloria perdidisse, non tamen debere non eis & venie locum claudere, atque eos a paterna pietate, & a nostra communicatione priuare; quibus existimamus ad deprecandum clementiam Domini posse sufficere, quod triennio iugiter ac dolenter, ut scribitis, cum summa penitentiā lamentatione planixerū. Certe non puto incaue & temere his pacem committit, quos videmus militiū suę fortitudine nec prius pugnare defuisse, & si acies etiam denuo venerit, gloriam suam posse reparare. Nam cum in concilio placuerit penitentiam agentibus in infirmitatis periculo subueniri & pacem dari, debent utique in accipienda pace procedere, quos videmus non animi infirmitate cedidisse, sed in prælio congreffos & vulneratos, per imbecillitatem carnis confessio- nis suę coronam non potuisse perfere; maxime cum cūpietibus mori non permittetur occidi, sed tam diu fessos tormenta lariantur, quamdiu non fidem, que inuicta est, vincerent, sed carnē, qua infima est, fatigarent. Quoniam tamen scriptis, ut cum pluribus collegis de hoc i- pso plenissime tractem, & res tanta exigit maius & impensis de multorum collatione consilium, & nunc omnes fere inter paucas prima solemnia apud le cū fratribus demorantur; quando solemnitati celebranda apud suos satiſcerent, & ad me venire cooperari, tractabo cum singulis plenius, ut de eo q̄ cōsuluitis figuratur apud nos & reſcribatur vobis firma fēcēta, multorum factō cōſilio pōderata. Opto vos, fratres charissimi cōper bene valere.

AD NOTATIONES IN EPIST. LIII.

1. FORTVNATO, AHYMNO [Legendum effecit hoc pater ex Synod. Africana & Ms. Afr. Dian. March. & Cauchy cod. quare neque AYMNIO legendum, ut hactenus excusis, nee Ahymno, ut Monut. Appellatur in Synab. Asyssagga. Fortunatus vero à Tuccabori.]

2. OPTATO, PRIVATIANO, DONATVLO ET FELICICO [Optatus nulla alibi mentio, Privatianus autem in Syn. co-gominiatior à Sufetula. Et si eius mentio Epistola seq. Donatus à Capo, Felices plures fuerint. Quia autem Capo sine Capo ut hodie vocatur in Numidia est saeculo & catet Episcopus Numidas.]

3. in Capeno iuitate. Quum ut iam dixi in Synodo Capo appelleto huc ciuitas, magis placet ē Manu. & More, lecito, quā aut vulgarē, Capo, nec, aut Ms. cod. Capeno, præserim quū illi conformiter in Synodo Capo, legit: Epistola vero causa p̄ meto, Donatus sūtus ē. Superioris frater & collega] Sic recte relituit hūc locū Manu pro eo q̄ era: nup̄. nā Ms. tres & Cauchy habent h̄p̄, & Angl. cod. sicut Manu.

5. Niñu Clemētian Florū] Nomina sūt eorū a tormentis superato erat

6. p̄ hoc triennium. Quum biennio in sc̄fis fteria Cyprianus, atque adeo anno integrō p̄ sed reditum eius hac conſcripta sit Epistola, pater

forijā anno secundo Cornelij, atq̄ adeo eadem fere tempore cū præcedenti.

7. nomen confessi elle] Ira cod. Angl. iuxta p̄brājū Cyprian, de qua Epistola præcedenti, quare non placuit quod alij adiungant. Domini.

8. Nā cum in concilio placuerit] Ira iſud idipsum quod diximus, paulo ante confirmat sit etiam eiudam Consulē Epistola præcederit meto.

9. & ad me venire ceperint] Si quid diuinare in re incertū littet, si mihi versimile occasione hūus consularioris iudicā Synodū, cuius Epistola est q̄ proxime sequitur. Certe ante illā scriptā hūc cōſit, quū dūcatur hūc prioris cōſilij fuit meto, scriptā etiā hinc pates, paulo ante Paſcha.

AD CORNELIVM SINODI AFRICA-
næ de Pace lapsis danda.

EPISTOLA LIV.

A R C. Quum prius statuerint Africani Episcopi in concil. quodam, ut lapsi non nisi diu penitentia acta, admitten-

tur ad pacem, nisi forte periculum infirmitatis vigeret: iam infante noua persequione, flatuerunt, omnibus qui penitentiam agissent, pacem dandam, fortiores essent ad passionis prædium. Id episcoporum statutum, totius Synodi nomine, nunc at Cornelio Papa Cyprianus, atque adeo non tam ipsius Cypriani, quam Synodi africana est hac Epistola.

C Y P R I A N V S, LIBERALIS, CALDO-
nius, Nicomedes, Cæcilius &c. Cornelio fratri, S.

S T A T U R A M V S² quidem iam pridem, frater charissime, participato inuicem nobiscum consilio, ut qui in persecutions infestatione supplantati ab aduersario & lapsi fuissent, & sacrificijs se illicitis maculassent agerent diu penitentiam plenam, & si periculum infirmitatis vigeret, pacem sub iſu mortis acciperent. Nec enim fas erat, aut permittebat paterna pietas & diuina clementia, Ecclesiam pulsantibus claudi, & dolentibus a deprecantibus spei salutaris subſidium negari, ut de ſaculo recedentes fine communicatione, & pace ad Dominum dimittentur; quando permisit ipſe, qui legem dedit, ³ ut ligata in terris etiam in celis ligata essent; ſolui autem poſſent illic, quæ prius in Ecclesia ſoluerentur. ⁴ Sed enim cum videamus diu rursus alterius infestationis appropinquare ceperisse, & ⁵ crebris atque affiduis offensio- nibus admonemus, ut ad certamen, quod nobis hostis indicit, armati & parati simus; plebem etiam nobis de diuina dignatione commifſam exhortationibus nostris paremus, & omnes omnino milites Christi qui arma defiderant, & prædium flagitant, intra caſta Domini colligamus: ⁶ necessitate cogente, cenuimus, eis qui de Ecclesia Domini non recellerunt, ſed penitentiam agere & lamentari, ac Dominum depreca- ri a primo lapsu ſui die non defliterunt, pacem dandam eſſe; & eos ad prædium, quod imminet, armari & instrui oportere. ⁶ Obtemperandum eſt namque oſtentionibus, atque admonitionibus iuſti, ut a patribus oues in periculo non deferantur, ſed grex omnis in unum congregetur, & exercitus Domini ad certamen militiæ coaleſſis armetur. Merito enim trahebatur dolentium penitentia tempore longiore, ut infirmis in exitu subueniretur, quam diu quies & tranquillitas aderat, que diſſere diu plangentium lachrymas, & subuenire ſero morientibus in infirmitate pateretur. At vero nunc non infirmis, ſed foribus pax neceſſaria eſt, nec morientibus, ſed viuentibus communicatione a nobis danda eſt, ut quos excitamus & hortamur ad prædium, non inermes & nūdos relinquamus, ſed ⁷ protec- tione fanguinis, & corporis Christi muniamus: & ⁸ cum ad hoc fiat Eucharistia, ut poſſit accipientibus eſſe tutela, quos tuos eſſe contra aduersarium volumus, munimento dominice ſaturatius armemus. Nam quo modo docemus aut prouocamus eos in confeſſione no- minis sanguinem ſuum fundere, ſi eis militariſis Chri- ſti fanguinem denegamus? aut quo modo ad martyriū poculum idoneos facimus, ⁹ ſi non eos prius ad bi- bendum in Ecclesia poculum Domini iure communica- tionis admittimus? Interesse debet, frater charissime, inter eos ¹⁰ qui vel apostolauerunt, & ad ſaculum, cui renunciauerunt, reuerſi, gentiliter viuunt, vel ad ha- reticos tranſigunt facti, contra Ecclesiam particulare quodidie arma iuſcipunt: & inter eos, qui ab Ecclesiæ litine non recedentes, & implorantes iugiter ac dolenter diuina & paternā ſolatia, nūc ſe ad pugnam paratos eſſe, & pro domini ſui nomine, ac pro ſua ſalate ſtare fortiter, & pugnare profitentur. Hoc in tempore pacem nos non dormientibus, ſed vigilantibus damus: pacem non deliciis, ſed armis damus: pacem non ad quietem, ſed ad aciem damus. ¹¹ Si ſecundum quod eos audimus, & optamus & credimus, fortiter ſteterint, & aduersariis nobiscum in congreſſione proſtrauerint; non peniter pacem conſcillisse tam foribus, immo Epiſcopatus noſtri honor grandis & gloria eſt, pacem de- difſe

Liber. q. 1.

Maſth. 1.

disse Martyribus, ut sacerdotes¹² qui sacrificia Dei quotidie celebramus, hostias Deo & victimas preparemus. Si autem (quod Dominus auertat a fratribus nostris) aliquis laporum fefellerit, ut pacem subdole petat, & impudentis praelij tempore cōmunicationem non praeliaturus accipiat: si ipsum fallit & decipit, qui aliud corde occultat, & aliud voce prouinciat. Nos inquantum nobis & videre & iudicare conceditur, faciem singulorum videmus; & scrutari, & mente perspicere non possumus. De his iudicat occultorum scrutator & cognitor¹³ cito venturus, & de arcans cordis atque abditis iudicaturus.¹⁴ Obesse autem mali bonis non debent, sed magis mali a bonis adiuvari. Nec ideo martyrium facturis pax neganda est, quia sunt quidam negati; cum propter hoc pax danda sit omnibus militaris, ne perigoniam nostram ille incipiat præteriri,¹⁵ qui habet in prælio coronari.¹⁶ Nec quisquam dicat, qui martyrium tollit, sanguine suo baptizatur: nec pax illi ab Episcopo necessaria est, habituro gloriam suæ pacem & acceptuo maiorem de Domini dignatione mercedem. Primo idoneus esse non potest ad martyrium, qui ab Ecclesiâ non armatur ad prælium: & mens deficit, quam non recepta Eucharistia erigit, & accendit. Domini enim in Euangelio suo dicit: *Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini; non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Quando autem dicat in traditum atque in confessione nominis constitutis spiritum patris loqui; quo modo potest ad confessionem paratus aut idoneus inueniri, qui non prius pace accepta receptor spiritum patris, qui corroborans feruus suos ipse loquitur & confitetur in nobis?¹⁷ Tum deinde si relictis omnibus rebus suis fugerit, & in latere in solitudine constitutus in latrones forte incurrit, aut in febribus & in languore decesserit: nonne nobis imputabitur, quod tam bonus miles, qui omnia suæ dereliquerit, & contemptu domo, & parentibus, & liberis, sequi Dominum suum maluit, sine pace & sine communicatione decedit? Nonne nobis vel negligētia segnis, vel duritia crudelis acribetur in die iudicij; quod pastores creditas & commissas nobis oves nec curare in pace, nec in acie voluerimus armare: nonne ingeretur nobis à Domino, quod per prophetam suum clamat & dicit: *Ecce lac consumitis, lanis vos tegitis, & quod crassum est interficiatis, & oves meas non pacitis; quod infirmatum est non confortatis, & quod male habuit non corroboratis, & quod contribulatum est non consolati estis, & quod erubat non reuocatis, & quod perit non inquisitis, & quod foris fuit, conseratis labore: & dispersæ sunt oves meæ, eo quod non sunt pastores, & factæ sunt in cōmesturam omnibus beatis agri: & non fuit qui inquereret, qui reuocaret. Propterea* hec dicit Dominus: *Ecce ego super pastores, & inquiram oves meas de manib; eorum, & auerteram eos ut non pascant oves meas,*¹⁸ & *iam non pascent eas, & extraham oves meas de ore eorum, & pascam eas cum iudicio.* Ne igitur ore nostro, quo pacem negamus, quo duritiam magis humanæ crudelitatis, quam diuinæ & paternæ pietatis opponimus, oves nobis commissæ à Domino reposantur¹⁹ placitibus, sancto spiritu suggerente, & Domino per visiones multas & manifestas admonente, quia hostis nobis imminent p̄aenitentia & offendit, colligere intra castra milites Christi & examinatis singulorum canis, pacem lapsis date, immo pugnaturis arma fugere,²⁰ quod creditis vobis queque paternæ misericordie contemplatione placitum. ²¹ Quod si de collegis aliquis exiterit, qui urgente certamine pacem fratribus & sororibus non putat dandam, redet ille rationem in die iudicij Domino vel importuna censura, vel inhumanæ duritiae suæ. Nos, quod sidi, & charitati, sollicitudini congruebat, que erant in conscientia nostra, protulimus; diem certaminis appropinquare, hoc tempore cito contra nos exurgere: pugnam non tam qualis fuit, sed grauiorem multo & acriorem venire. hoc nobis diuinitus frequenter ostenditur; de hoc nos prouidentia & misericordia Do-

mini sapientia admonet, de cuius ope & pietate qui in eum confidimus, possumus esse securi: quia qui in pace militibus suis futuram p̄aenitentia pugnam, dabit militibus in congreßione victoriam.²² Optamus te, frater charissime, semper bene valere.

AD NOTATIONES IN EPISTO-LAM LIV.

LIBERALIS, CALDONIVS, NICOMEDES, CÆCILIVS, IVNIVS, MARRY TIVS] Horæ omnium etiam infra mentio in Epigrapha Epistolæ Cypriani ac coepiscoporum ad Episcopos Numidas de bapti^zandis hereticis: Cacilius vero & Nicomedes etiam in Epistola ad Clericos & plebes Hispanarum. Porro de Liberali & Marcius nulla alibi sit mentio. De Caldonio supra frequenter. Nicomedes in Synodo Carthaginensi mucipatior à Segernio Cacilius & Bilia, Iunius à Neapoli. Porro eti^m hic Ms. Aflig. March. & Dux cum excus^z veteri & Remboldio legunt: Iulius & Marcius, placet magis Cameron. cod. & vulgata ex eorum lectione: Iulius, eo quod sic appellatur in Synodo, & Marcius, placet magis Marcius.

FELIX, SVCESSVS, FAVSTINVS, FORTVNATVS, VICTOR,] Horum enim epistola dicta de bap. heret. sit mentio, excepto Faustino, cuius nomen alibi non repeto, ni forte legendum sit pro Faustino: Faustus, nam Fausti in Synodo & in Epistola ad Hispanos, sit mentio. Vbi etiam Successi, Fortunati, & Victoris nomina habentur. Porro sex Episcopi nomine Felixes recententur in Synodo, & quibus duo fuerunt Numiæ, ad quos scribitur Epistola infra alia: primus vero in Syno. efl. Felix à Bagai, successus cognominatus ab Abir. Germaniciana, & ad illam scribitur Epistola penultima, Fortunatus vero à Tuccabori, & ad illam scribitur, nisi fallor, Epistola lvi. & liber de hortacione Martirij, nisi forte ad alterum illum Fortunatum scripta sit, cuius paulo post mentio. Veteres vero tres dicunt sententiam in Synodo, sufficit hanc esse Victorum & Gor.

SATVRNINVS, ALIVS SATVRNINVS, ROGANIANVS, ROGANIANS] Sic Cambri. cod. & excus^z Erasmia. Manut. Morel. Ms. vero alijs tres, vetus excus^z, Remboldius omittunt: Rogatianum, sed quoniam in variis Epistola citata legitur ille & in Syn. Carthag. ad illum quoque sit epistola infra de superbo Diacono, magis placet prior lectione. Saturnini autem duo primi in Synodo, cognominantur à Victoriana & Tucca.

TERTIVLVS, LVCIANVS] Hos duos adiicere recens Manut. & Morelius pro xtrōne autem horum habunt Ms. March. Blandi. Aflig. Dun. & vetus excus^z cum Remboldio: AVRELIVS. Verum quoniam in ipsiis tres, vetus excus^z, Remboldius legitur: AVRELIVS. Verum quoniam in variis Epistola citata legitur ille & in Syn. Carthag. ad illum quoque sit epistola infra de superbo Diacono, magis placet prior lectione. Saturnini autem duo primi in Synodo, cognominantur à Victoriana & Tucca.

SATTIVS, SECUNDINVS,] Desiderantur etiam isti in tribus illis Ms. veteri excus^z, & apud Remboldium, sed reperiantur in cod. Cambri. & excusis ceteris omnibus, quare retinenda ducimus hec omnia: presertim quoniam variisque etiam sunt mentio Epistola ad Hispanos & Sativus quoque in Epistola de Bap. heret. Cognominatur etiam in Syn. Sativus à Siciliis & Secundinus à Cæliis.

ALIVS SATVRNINVS, EVTYCHES] Hos habent Ms. & excusis omnes. Saturninus autem tertius in Synodo vocatur ab Ausonius: & tres quoque Saturnini sunt in Epigrapha Epistola de bap. heret. illa vero dico duntataz. Eutychis vero nonnulli cōstat mentio.

AMPLVS ALIVS SATVRNINVS, AVRELIVS PRISCVS] Sic Manut. & Morelius, alibi quicquid desideratur: Amplius, pro quo quidem Ms. tres, vetus excus^z, & Remboldius legitur: I AM-BVS, sed quia postea Iambus sit mentio non præmixta voce: alius, & omnis duntataz. Iambus numeratur in Synodo, minus placet: quoniam tamen nec Amplius nomen ipsam repetatur, argue ateo fortassis etiam sit superfluum. Airely vero duo scribunt Epistola ad Hispanos & in Syn. sententiam dicunt: quoniam primus cognominatur ab Utica. Prisci autem in alibi sit mentio, neque quarti Saturnini.

HERCULANVS, VICTORICVS, QVINTVS, HONORATVS,] Herculanus sit mentio infra Epistola lxx. de bap. heret. & supra Epistola xxvij. & xxx. Victorici Epistola lxvii. ac Hispani qui in Syn. appellatur à Thabracia. Quinti & Honorati xtrōne, quoniam illi in Syn. ab Agria, hic vero cognominantur à Tucca. habet etia ad Quintum Epistola infra lexi.

MANTHENEVS, HORTENSIANS, VRIANVS, LAMBVS,] Mantheneus legitur plerique excus^z & Ms. folius Cambri. Mantheneus. Horenianus cuius quoque sit mentio Epistola lxx. vocatur in Syn. à Laribus. Vrianus, legitur Ms. ad unum omnes: pro quo erat in excus^z: Geranius: pro quod Mantheneus Vrianus, sed quod non placet, Iambus cuius etiam sit mentio Epistola lxvii. vocatur in Syn. à Germaniciana.

DONATVS, POMPONIVS, POLYCARPV, DEMETRIVS] De Donato vide supra Epistola l. Ad pomponium est infra Epistola de virginibus, & sit eius mentio utraque Epistola supra dicta, Polycarpus sit mentio supra Epistola xl. & infra lxx, quare inter quoniam trepferit in textum Polij Marcus, quoniam prior modo legitur Ms. omnes, vetus excus^z & Remboldius. Demetrij autem iniquum sit mentio, præterquam Epistola lxvii.

ALIVS DONATVS, PRIVATIANVS, FORTVNA-

YPRIAN
PIPHAN
PERA.

TVS.] Alterius Donati sit quoque mentio Epistola Ixvij. nescio vero quis fuerit: Primitianus, cognomina in Synodo à Sufetula, Fortunatus autem secunda nulla alibi mentio.

ROGATVS ET MVNVLVS.] Rogati nulla alibi mentio. Munnulus legit Ms. tres & Cauchij, verus quoque excusus, & Remboldus. Camb. vero codex: Munnulus, quare magis placet hoc lectio, quam aut: Munnulus, sicut vid. ari, aut: Monnulus, sicut Manut. aut Montulus, sicut legit Morel. præfertim quoniam in Ms. cod. in Synodo legitur, Munnulus, à Girba.

2. S: a: uterum quidem iam pridem] Quantum conigere licet, fastis hoc statutum in Synodo Africana p: p: Paphia, statutis a reditu Cypriani: f: suo fecit. Quale quid etiam statutum legitur in Synodo Romana habita à Cornelio, ut testatur Eusebius.

3. vt ligata in terris, etiam in celis ligata essent]. Alludit ad illud Math. 18. Amen dico vobis, quacunque ligaueris super terram, erunt ligata & in celo, & quicunque solueritis super terram erunt soluta & in celo. praterquam quod ipse legat: in celis, ubi hodie & Grace & Latine habetur in celo.

4. Sed enim cum videamus] Sic Camb. cod. & Manut. in extre desideratur enim. Pater autem hinc, s: opt: est: hanc Epistola in instantia secunda persequitur, ait: que adeo ante Epistola l: v: quae scripta est iam in copta persequitur, & votio in qua dicit, se ad leonem denu postulatum a populo.

5. crebris & affluidis ostensionibus] Similes ostensiones habuit Cyprianus de pace sua in sua scriptis, ut supra in Epistola ibi scripta sequens est.

6. necessitate cogente censuimus] Hinc paret recte pro tempore & personis mutari similia conciliorum priorum per posteriora, præfertim præfato.

6. Obtemperandum namque est] Error Remboldi qui legit: obtemperant, remansit in aliis omnibus. Nam Ms. s: nostri & Cauchij, verus quoque excusus hoc pacto legit, quare recte etiam sic Manut. & Morel.

7. protectione corporis & sanguinis Domini &c.] Similis prorsus est locus Epistola ad Thibaritanos, unde constat eadem fere tempore scriptam, frequenter etiam corporis & sanguinis Domini meminim Cyprianus, ut ex indice constat, qui omnia loca, confirman Catholicam de veritate corporis & (angustia) Domini in Eucharistia sententiam. Atque adeo haec de tractandi locus hoc oportunitas fore, verum non s: prolixus, lectorum remitti ad Claser Anteriorum Garetij, qui optimam Catholicam omnibus nauauit operam.

8. cum ad hoc fiat Eucharistia] Notatu digna veterum phrasis, quae sive sacerdoti Eucharistiam dicebant, verum de calamine Epistola ad Cœli de sacramento calicis.

9. Si non eos prius ad bibendum poculum Domini iure communicationis admittimus] Nullam ex hoc loco colligi posse necessitatem communicandi sub virga specie, pulchre delectus insignis Theologus Diaua Iohannes Hesilius in sua tractatu de communione sub altera specie, ad quem lectorum remittimus: pluribus de re autori in Epistola iam dicta ad Cœlium, & libro de orat. Domini.

10. qui vel apostolauerunt, & ad scelum cui renunciauerant, &c.] Apostolare pro deficere à religione, derivatum à Grace voce. Sævario veteribus usitatum fuit, hinc dictum fuit Apostolata Iulianus Imperator. De renunciatione autem secundum quod fit in Baptismo, vide supra Epistola 7.

11. Si secundum quod eos audiuimus & optamus & credimus] Sic Morelius, ceteri omnes non aliud quam: audimus, aut audiuimus.

12. qui sacrificia Dei quotidie celebramus] Mos erat apud veteres, ut quotidie sacrificia celebrent Episopi, nam & alibi simile quid habebat. De sacrificiis autem latius in Epistola ad Cœlium.

13. cito venturus] Hoc cum Epistola rum Cypriano & aliis veteribus usitatum, ut indicum extremum instare sua quisque ex parte existimaret præferim adhuc vigentibus illis primorum Imperatorum persequendum.

14. Obesse autem mali bonis non debent] Locus hic requirebat de commixione bonorum & malorum in Ecclesia tractatum, sed plura haec de Epistola ad Antonianum & lib. de unitate Ecclesia Catholicæ.

15. qui habet in prælio coronari] De hac phras: Cypriani p: p: a: libi, mutuata est autem à Grace.

16. Nec quisquam dicat: Qui martyrium tollit] Sic Ms. omnes & veteris excusus; Manutius quoque & Morelius pro quo præf. Remboldus & eum sequens Erafinus, videtur alludere hoc phrasis ad illud Saluatoris nostri: Qui non tollit crucem suam, &c. M: omnis est autem, quid sibi hic velint huius Synodi patres & ipse cum illa Cypriano, iam dicere videntur, nondum reconciliatis ab Ecclesia, non sufficiere Martyrium ad salutem, quoniam tamen Cypriano Epistola infra ad Thibaritanum dicitur verba satetur, Cathecumeni ante baptismum sufficiere Martyrium ad salutem, vocans illum baptismum sanguinis. Videtur enim eadem utrorumque ratio, neque enim magis Cathecumeni ante baptismum (quoniam vero hoc postissimum virum) accepimus Spiritum sanctum, quam lapsi ante pacem datum. Imprimis autem, non tam negant baptizari suo sanguine Martyrem nondum baptizatum (de qua sententia latius infra Epistola ad Iulianum, quoniam inde necessaria consequentia deduci non posse velint, pacem accipere lapsos per Martyrium. Et fortassis dubitandi illis causa fuit criminis enormitas, ut ipso sacrifici idoli immolati, quod non v-

no in loco summum criminum omnium crimen esse, ex scripturis deducit Cyprianus. Deinde non tam apertam habebant scripturam de Martyrio lapsorum, atque de martyrio Cathecumenorum, aut eorum qui ad fidem primum accedebant. Pro priori enim sententia citat Cyprianus latronis exemplum in cruce. & D. Augustinus illud ipsam, tum Cornelij Centurionis Martyrum innocentium. Pro posteriori sententia nescio an scripturam à quipam allegata reperiantur. Atque adeo confutatio extimabat si pacem acciperent, sum ob dictam in certitudinem, sum ut recepta Eucharistia ut loquuntur viri coram erigerentur & accenderentur ad Martyrium: nos hoc (s: facio) instrumenta, ut in dubio tutiorem, semper sententiam sequatur. Quandoquidem tamen eadem videtur ratio utrumque, eadem utr quoque causa est Martyrii, idem fides fons, ego certe aqua lapsos Martyrio posse pacem consequi in articulo necessitatis, arque Cathecumenos arbitror, præfertim quoniam, ut mox dicimus, etiam extra martyrium, veram ad Deum corda conseruentem & veram penitentiam in necessitate, utrum abolutionis obtinere, lectores doceant scholastici, & Patrum quidam, & ipse Cyprianus.

17. Tum deinde fideliter omnibus] Sic Manut. folis & recte, cetero: Tunc. Habet similes locos apud Leonem Epistola nonageima non ad Episcopum Forolivensem, Diuus Augustinus Epistola 180. ad Horatorem, & Diuus Gregorius Nazianzenus sub finem orat. de Baptismo. Faciunt autem magnopere hi loci, ad conformandam necessitatem confessionis. Si enim usque adeo necessaria sunt reconciliatio penitentis per facerem, & tanti viri non sine fecari de salute illorum, qui quantum penitentis sine absolutione sacramentali ex hac vita deducunt, profecto ad salutem necessariam esse illam indicarunt. Quod usque adeo per suos veteribus s: f: utrum Cyprianus, tum Clerus Romanus, hoc semper Episoliis suis indicarent, ut decadentibus ex hac vita posse dare, etiam nondum exsita penitentia, quemadmodum s: posse videre est in Episoliis de lapsi, præfertim autem iij, xij, xiiij, xv, xvi, & xxij. Eandem necessitatem comprobant Fabiani illud Martyris & Pontificis Epistola secunda Decretal. Illi qui illa peccata perpetrant, de quibus Apostolus ait: Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur, ad emendationem compellendi sunt; quia in baratum delabuntur, nisi eis sacerdotali auctoritate subuenientem fuerit. Eodem etiam pertinent verba quae hæderunt ratio huius Epistola, & que diximus Epistola ad Antonianum, colligunt etiam hinc, improbatum esse verum (tentationem qui s: foliis colliguntur) sufficere plenius existimant ad remissionem peccatorum, si id enim verum est, non tantum inculcarent & predictis patribus necesse est abolutionis, s: fuerent conciliatio. Verum enim vero est ordinaria non s: peccatorum remissio in desidentibus sine confessione, quod dicti loci volunt Patres, non tam s: esse aliquid ad Dei potestiam visibilium sacramentis, ut non aliquando etiam iniquitatem sine sacramentis operetur, idque in necessitate, satis colligunt, ex iis quibus pauli ante diximus de Cathecumenis sine baptismo morientibus, in quibus non solum baptizamus sacerdoli per martyrium, sed per plenaria (ut loquuntur illi) cordis ad Deum conseruentem, dicitur verbi de cetero D. D. Ambrosi orat. s: f: de obitu Valentinus Imperator. Augustini libro quarto de Bapt. contra Don. capite xvijimo, secundo Bernardus Epistola ad Hugonem de Sancto Victore, ipse quoque Hugo lib. de sacram. parte fœcta capite xijmo. Eadem est enim inquit, idem Diuus Augustinus capite ultimo libro primo de adult. coning. reconciliationis causa, quae Baptismus est, si forte penitentem finiendo vita periculum prooccupaverit, cui similes quid habet etiam capitulo ultimo libro de natura boni contra Manich. Haymo quoque in tercio capite Epistola ad Roman. Et Diuus Bernardus in dicta Epistola. Inmo ipse Cyprianus, qui Epistola ad Thibaritanos, illis qui in solitudinibus positi in persequitione mortuus fuerint, etiam sine abolutione sacramentali, non fatus modo, sed & Martyrii coronam promittit. Quando igitur sacramenta Baptismi aut penitentie excludit non contineat, sed necessitas, non deforandum de illis, qui sine sacramentis illis hinc decant.

18. & iam non pascent eas] Sic Camb. & ex his Erasimini omnes, desiderant vero hæc verba in Ms. tribus, veteri ex quo. Et apud Remboldum, quare & ego prætermissum, nisi tale quid legeret. Diuus etiam Hieronimus in versione 70. pro eo quod Hebrei habent: & non pascent amplius semetiplos, in me & Cyprianus eadem verba legit infra Epistola lxvij.

19. placuit nobis Spiritu sancto suggerente] Verba non nunc solum, sed omnia sicut in Concilio, immo ab ipsa Ecclesia inveniuntur, nam A: 15. dicitur: placuit Spiritu sancto & nobis, &c.

20. quod credimus vobis quoque, & c. placitum] Atulum facit hic locus pro confirmatione Pontificia dignitatis, nam quodammodo confirmari petunt sicut in Cornelio sententiam.

21. Quod si de collegis, &c.] Videret alludere ad illos qui Novatiani partes uebantur, verum de his latius Epistola ad Anton.

22. Optamus te] Hanc clausulam recente adiecerunt Manut. & Morel, in ceteris desideratur.

AD CORNELIVM DE FORTVNATO & FELICISSIMO, sive contra haereticos.

EPISTOLA LV.

Argumentum. Imprimis monet Cornelium Cyprianus hac Epistola, ut Felicissimi & Fortunati contraria calumnias non aueriat, nec minis eorum terreat, sed fortis sit animo, fienti Dei

facer-

sacerdotem contra hereticos decet, ut ipse qui pro more hereticis
vixit, heresim suam & schismata incepit ex contemptu v-
nius in Ecclesiæ & pectorum; obiteretiam indicans unde oris soleant her-
eses & schismata, ut merito à Morelio in scriptis contra hereticos.

CYPRIANVS CORNELIO FRA-
tri Salutem.

Eccl. litterastus, frater charissime, quas per Sa-
lum fratrem nostrum Acoluthum misisti, & di-
lectionis fraternalis, & Ecclesiasticae disciplinae, & sacer-
dotalis censurae lati plena; quibus significasti, 2 Felicissimum hostem Christi, non nouum, sed iam pridem
ob crimina sua plurima & grauissima abstinentum, & non
tantum mea sed plurimorum 3 coepiscoporum senten-
tia condemnatum, & reiectum a te illicet, & cum ve-
nisset stipatus cetera & factio desperatorum, vigo-
re pleno, 5 quo Episcopos agere oportet, pulsum de
Ecclesia est: de qua iam pridem cum suis filiis, Dei
misericordia, & Christi Domini & iudicis nostri severitate,
depulsum est, ne schismatis 6 & dissidij auctor, ne
pecunia commisla sibi fraudator, ne stuprator virginum,
ne matrimoniorum multorum depopulator atque
corruptor, ultra adhuc sponsum Christi incor-
putam, sanctam, pudicam, praesentiam sue dedecore, & im-
pudica atque incepha contagione violaret. 7 Sed enim
lectalia tua Epistola, frater, quam primis litteris sub-
iunxit, satis miratus sum: cum inaudiuersum te
minis atque terroribus eorum, qui venerant, aliquan-
tum esse commotum, cum te secundum quod iustificasti,
aggressi essent, cum summa desperatione commi-
nantes quod si litteras suas atulerant non acceperiles,
publice eas recitarent, & multa turpia ac probro, &
ore suo digna proferrent. Quod si tares est, frater char-
issime, ut nequissimum timeatur audacia, & quod
mali iure, atque aquitate non possunt, temeritate ac
desperatione perficiant: actum est de Episcopatus vigore, & de 8 Ecclesiæ gubernandæ sublimi ac diuina po-
testate, nec Christiani ultra aut durare, aut esse iam
possimus, siad hoc ventum est, ut perditorum minas
atque infidias pertimescamus. Nam & genitiles, & Iudei
minantur, & haeretici, atque omnes, quorum pe-
ctora & mentes 10 diabolus * obdidit, venenata rabi-
biem suam quo iduti futila voce testantur; non tamen
iccirco cedendum est, quia minantur, aut id adver-
sarius & inimicus maior est Christo, quia tantum sibi
vendicat & assumit in aucto. Manere apud nos debet,
frater charissime, fidei robur immobile; & stabilis at-
que inconfusa virtus contra omnes incursum, atque im-
petus oblatrantium fluctuum, velut petra obiacentis
fortitudine & mole debet obstere. Nec interest, unde
Episcopo aut terror aut periculum veniat; quia terro-
ribus & periculis viuit obnoxius, & tamen fit de ipsis ter-
roribus ac periculis glorioius. Nec enim solas gentilium
velludærum minas cogitare & spectare debemus, cum
videamus, ipsum Dominum à fratribus esse detentum,
& ab eo, quem inter Apostolos ipse del. gerat, produ-
tum: inter initia quoque mundi Abel iustum non nisi
frater occiderit; & Jacob fugientem persequutus sit frater
infectus; & Ioseph puer venierit vendentibus fra-
tribus. 11 in Euangelio etiam legamus esse prædictum,
magis domesticos inimicos futuros, & qui prius copu-
lati sacramento vñanimitatis fuerint, ipsos inuicem tra-
dituros. Nihil interest quis tradat, aut suauit, cum Deus
tradi permitat quos disponit coronari. 12 neque enim
nobis ignominia est pati à fratribus, quod pastus est
Christus: nec illis gloria est facere, quod fecerit Iudas.
Quæ autem sui elatio est, que communitum tumens
& inflata & vana iactatio; illic absenti minari, cum hic
me habeant in potestate præsentem? Conuicia eorum,
quibus se & vitam suam quotidie lacerant, non time-
mus; fultes, & lapides, & gladios, quos 13 verbis pat-
ricidalibus iactant, non perhorrescimus. Quod in il-
lis est, homicide sunt apud Deum tales: necare tamen

non possunt, nisi eis Dominus 14 necare permiserit. Et
cum nobis semel moriendum sit, illi tamen & odio, &
verbis, & delictis suis quotidie perimunt. Sed non ictu-
circu, frater charissime, relinquenda est Ecclesiastica
disciplina, aut sacerdotalis soluenda censura, quoniam
conuicis infestantur, aut erroribus quatimur; quan-
do 15 occurrat & moneat scriptura diuina dicens: Ille ve-
ro qui præsumit & contumax est, vir sui iactans, 16 nihil omnino
persiciet, qui dilatavit 17 tanquam infernus animam suam. Et
iterum: Et verba viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius
18 in inferno erit & in verme. 19 Hoc extolletur, & cras non
inuenietur, quoniam conuersus est in terram suam, & cogita-
tio eius 20 perit. Et iterum: Vnde impium exaltatum, & ex-
tolli super cedros Libani & transi, & ecce non fuit, & que-
sui eum, & non est inuentus locus eius. Exaltatio, & in fla-
gio, & arrogans, ac superbia iactatio, non de Christi
magisterio, qui humilitatem docet, sed de Antichristi
spiritu nascitur, cum exprobret per prophetam Domini-
nus, & dicit: Tu autem dixisti in animo tuo: In cælum ascen-
dam, super stellas Dei ponam sedem meam: Sedebo in monte
alto super montes altos in aquilonem, ascendam super nubes, ero
filius altissimo. Et addidit dicens: Tu vero ad inferos descen-
dens in fundamenta terra. & qui videbunt te, mirabuntur su-
per te. Vnde & parem talibus precepsa scriptura diuina
loco alio communatur & dicit: Dies enim Domini 21 ab aeth-
eris omnem iniuriosum & superbum, & super omne elatum
& excelsum. De ore itaque ac de verbis suis vniuersique
statim prodrat, & virum Christum in corde suo, an-
tere. Anichr. statim habeat: loquendo detegitur: secun-
dum quod Dominus in Euangelio suo dicit: Progenies vi-
perarum quomodo poteris bona loqui, cum sitis nequam? de abu-
danâ enim cordis os emitit. Bonus homo de bono thesau-
ri emitit bona, & nequam homo de nequam thesau-
ro emitit nequam. Vnde & diues ille peccator, qui de Lazarus in
sua Abrahæ posito atque in refrigerio confitit, im-
plorat auxilium, cum in tormentis cruciabundus flam-
mæ cremant ardoribus adatur, inter omnes corpo-
ris partes magis os eius & lingua pœnas dat; quia plus
cicilis est lingua sua & ore peccatorat. Nam cum scriptu-
rit: Neque maledici regnum Dei consequentur; & iterum Do-
minus in Euangelio suo dicit: Qui dixerit fratri suo, fa-
rue; & qui dixerit racha, 22 reus erit in gehenna ignis; quo
modo possunt censuram Domini vtoris evadere, qui
talia ingerunt non solum fratribus, sed & sacerdotibus;
quibus honorantur de Dei dignatione conceditur, ut
quisquis sacerdoti eius & ad te ipsum hic indicant non
obtemperaret, statim necaretur? In Deuteronomio lo-
quitur Dominus Deus, dicens: Et homo quicunque fecerit in
superbia vi non exaudiat sacerdotem, aut iudicem, quicunque
fuerit in diebus illis, morietur homo ille; & omnis populus cum
audierit, timet; & non agent impie etiam nunc. Item ad Sa-
rauelem cum à Iudeis sperneretur, Deus dicit: non te
1. Reg. 8.
Lue. 10.
Matt. 5.
Deut. 17.
Ioan. 18.
Act. 23.

tholicam rebelles, nec præmonentis Domini comminatione, nec futuri iudicij vltione terrentur? ²⁷ Neque enim aliud hæres obicitur, aut nata sùt schismata, ²⁸ quam inde quod fæcerdoti Dei non obtemperatur, nec vnu in Ecclesia ad tempus fæcerdos, & ad tempus iudec vice Christi cogitatur. Cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersum fæcerdotum collegium quidquam moueret; nemo post diuinum iudicium, post populi iusfragium; post coëpiscoporum consensum, iudicem se iam non Episcopi, sed Dei fæceret; nemo discedit vnitatis Christi Ecclesia scinderet; nemo sibi placens actumens seorsum foris hæresum nouam conderet, nisi si ita est aliquis fæcilegæ temeritatis ac perditæ mentis, ut perire sine Dei iudicio fieri fæcerdotem, cum Dominus in Evangelio suo dicat: *Nonne duo pasceres alle vneuent, & neuter eorum cadit in terram sine patris voluntate?* Cum ille nec minima fieri sine voluntate Dei dicat, existimat aliquis summa & magna, aut non sciente, aut non permittente Deo, in Ecclesia Dei fieri, & fæcerdotes, id est, dispensatores eius, non de eius sententia ordinati: Hoc est fidem non habere, quia viuimus, hoc est Deo honorem non dare, cuius ntu & arbitrio regi, & gubernari omnia scimus & credimus. Planè Episcopi non de voluntate Dei sunt; ²⁹ qui extra Ecclesiam sunt, sed contra dispositionem & traditionem Evangelij sunt: sicut ipse Dominus in duodecim Prophetis ponit & dicit: ³⁰ *Sibimetipſis regem conſiſuerunt, & non perme. Et iterum: Sacrificia eorum tanquam panis luctu; omnes qui mandant ea, contamabuntur.* Et per Esaiam quoque Spiritus sanctus clamat & dicit: *Va vobis filij deforſores, hac dicit Dominus: habuistis confiſium & non per me, & feciſis conueniēnem non per ſpirituſum meum, adiicere peccata ſuper peccata.* Cæterum (dico enim prouocatus, dico dolens, dico compulſus) quando Episcopus in locum defuncti substituitur, quando populi vniuersi suffragio in pace deligitur, quando Dei auxilio in persequitione protegitur, collegis omnibus fideliter iunctus, ³² plebi sua in Episcopatus quadriennio iam probatus, in quiete seruens discipline, in tempeſtate proscriptus, applicito & adiuncto Episcopatus nomine, totes ad leonem petitus, in círco, in amphiteatru dominica dignationis testimoniis honoratus: his ipsis etiam diebus, quibus has ad te literas feci, ob sacrificia, quæ edito proposito celebrare populus iubebatur, clamore popularium ad leonem denuo postulatus in círco: cum talis, frater chariflame, ³³ à quibusdam desperatis & præditis, & extra Ecclesiam constitutis, impugnari videtur, appetit, quis impugnet. Non scilicet Christus, qui fæcerdos aut confutat aut protegit, sed ille, qui Christi aduersarius, & Ecclesie eius inimicus, ad hoc Ecclesie præpositum sua infestatione persequitur, ut gubernatore sublato, atrocis atque violentius circa Ecclesie naufragia græſetur. Nec quenquam fidelem & Evangelij memorem, atque Apolito præmonentis mandata retinentem, mouere debet, frater chariflame, ³⁴ si quidam in extremis temporibus superbi, & contumaces & fæcerdotum Dei hostes, aut de Ecclesia recedunt, aut contra Ecclesiam faciunt quando tales nunc futuros & Dominus, & Apolito eius ante prædixerint. Nec præpositum seruum de fæcerdoti quibufdam miretur aliquis; quando ipsum Dominum magnalia & mirabilia summa faciem, & virtutes Dei partis factorum suorum testimo-nio comprobantem, discipuli sui reliquerint. Et tamen ille non incrépuit recedentes, aut grauita comminatus est, sed magis conuerlus ad Apolito suos dixit: *Nunquid & vos vultis ne? seruans scilicet legem, qua homoliberatati sua reliquias, & in arbitrio proprio constitutis, libimet ipſe vel mortem appetit, vel salutem.* ³⁵ Petrus tanq[ue], super quem adiudicata ab eodem Domino fuerat Ecclesia, vnu pro omnibus loquens, & Ecclesie voce respondens, ait: ³⁶ *Domini ad quem ibimus? verba vita eterna habes, & nos credimus & cognovimus, quoniam tu es filius Dei vivi.* Significans scilicet & ostendens, eos qui à Christo receperint, culpa sua perte: Ecclesiam tamen quæ in Christum credat, & quæ femeſ id quod cognouerit teneat, ³⁷ nunquam ab eo omnino discedere; & eos esse Ecclesiam, qui

in domo Dei permanent: Plantationem vero plantatam à Deo patre non esse, quos videmus non frumenti flabiliitate solidari, sed tanquam paleas dissipantis inimici spiritu ventilari, de quibus & Ioannes in Epifola sua dicit: *Ex nobis exierūt, sed nō fuerunt ex nobis; si enim fuissent ex nobis, ³⁸ mansissent viue nobiscum.* Item Paulus moner nos, cum mali de Ecclesia pereunt, non moueri, nec recedentes perfidis ⁴⁰ fidem minui: *Quid enim, inquit, si exciderunt a fide quidam eorum, nunquid infidelitas illorum ⁴¹ fidem Dei enaueravit? abſit!* ⁴² *et enim Deus verax, omnis autem bonus mendax.* ⁴³ Quod ad nos attinet, conscientia nostræ conuenit, frater chariflame, dare operam, ne quis culpa nostra de Ecclesia pereat. Si autem quis vltro & crimine suo perierit, & paenitentiam agere, atque ad Ecclesiam redire noluerit, nos in die iudicij inculpatos futuros, qui confulimus sanitati, illos solos in peccatis remansuros, qui noluerint cor filij nostri salubritate sanari. Nec mouere nos debent conuicia perditorum, quo minus à via recta, & à certa regula non recedamus, quando & Apostolus instruit dicens: *Si hominibus placet, Christi seruus non essem.* Interest vtrum quis homines prometerit, an Deum cupiat. Si hominibus placetur, Dominus offenditur. ⁴⁴ Si vero enitimus, & elaboramus ut possimus Deo placere; & conuicia & maledicta debemus humana contemnere. ⁴⁵ Quod autem tibi de Fortunato isto pseudoepiscopo, à paucis & inueteratis hæreticis constituto, non statim scripsi, frater chariflame, non ex res erat, quæ in notitia tuam deberet per nos festinatò statim, quasi magna aut metuenda, perferri; maxime quando & Fortunati nomen iam satis nosles, qui est vnu ex quinque presbyteris iam pridem de Ecclesia profugis & sententia coëpiscoporum nostrorum, mulorum & grauiflorum virorum, nuper abstentis ⁴⁶ qui super hac re priore anno ad te litteras fecerunt: ⁴⁷ item Felicissimum signiferum seditionis recognosceres, qui & ipse in iisdem coëpiscoporum nostrorum factis ad te pridem litteris continerit: qui noluntur ab iis istis abstentus, sed abs illis nuper de Ecclesia pulsus est. Cum hæc in notitia tua esse confidarem, & pro certo ⁴⁸ hære memorias & discipline tuæ scire: necessarium non putau, celeriter & virginiter hæreticorum tibi ineptis nunciandas. Neque enim ad Catholicæ Ecclesie maiestatem patitur, ac dignitatem pertinere debet, quid apud se hæreticorum & schismaticeorum molitaur audacia. ⁴⁹ Nam & pars Novatiani Maximum Presbyterum, nuper nos à Novatianum legatum missum atque à nostra communicatio-ne rei cœlum nunc isti sibi feciſi pseudoepiscopum dicuntur. Nec tamen de hoc tibi scripseram; quando hæc omnia contempnatur a nobis, & ⁵⁰ misericordia proxime nomina Episcoporum isti constitutorum, qui integræ & fani in Ecclesia Catholica fratribus præsunt. Quod vltioque ideo de omnibus nostrorum consilio placuit scribere, ut terroris diluendia ac perspicienda veritatis compendium fieret, & scires tu & collega nostri, quibus scribere, & litteras mutuo à quibus vos ⁵¹ accipere oportet: si quis autem præter hos, quos epista nostra complexi sumus, scribere vobis auderet, sciretis cum vel sacrificio, vel libello esse maculatum, vel vnum de hæreticis peruersum scilicet & profanum. Nactus tamen occasione familiarissimi hominis ⁵² & clerici; per Felicianum Acoluthum, quem ⁵³ cum Perseus collega nostro miseras, inter cætera quæ in notitia tuam periferenda hinc fuerant, etiam de Fortunato isto tibi scripsi. Sed dum isti Felicianus frater noster vel vento redardatur, vel accipendiis alii Epistolis à nobis detinetur, Feliciano ad vos properante prævenitus est. ⁵⁴ Ita enim semper sceleris festinant, quæ contra innocentiam festinatione præualeant. Per Felicianum autem significavitib; frater venile Carthaginem ⁵⁵ Priuatum veterem hæreticum, in Lambesitana colonia, ante multos fer annos ob multa & grata delicta, non aginta Episcoporum sententia contemnatum, ⁵⁶ Ante cœlum etiam nostrorum, quod & vestrarum conscientiam non latet, Fabiani & Donati litteris feneriffime notatum: qui cum causam suam apud nos ⁵⁷ in concilio, quod habuimus Idibus Maiis

<sup>1. Ioan. 2.
Rom. 3.</sup>

^{Gal. 1.}

^{Matth. 10.}

<sup>Off. 8.
Off. 9.
Eph. 3.0.</sup>

^{2. Tim. 3.}

<sup>Matth. 16.
Ioan. 6.</sup>

que

que proxime fuerunt, agere velle qui se diceret, nec admissus esset, Fortunatum istum sibi pseudoeipscopum dignum collegio suo fecit.⁵⁸ Venerat etiam cum illo & Felix quidam, qui ex parte extra Ecclesiam in heresi, pseudoeipscopum olim constituerat. Sed & Iouinus & Maximus comites⁵⁹ cum Primitato heretico affuerunt, ob nefanda sacrificia & crimina in se probata, sententia⁶⁰ novem Episcoporum collegarum nostrorum condemnata, & iterato quoque a plutibus nobis in concilio anno priore absenti. Cum his autem quatuor iunctus esset⁶² & Reipotius⁶³ Suturicensis, qui non tantum in persecuzione ipse cecidit, sed & maximam partem plebis suae sacrificia perlungatione deiecit. Hi quinque cum paucis vel⁶⁴ Sacrificatis, vel male sibi concisis, Fortunatum sibi pseudoeipscopum cooptarunt, ut criminibus in unum conuenientibus, talis esset scilicet rector, quales illi qui reguntur. Hinc iam & cetera mendacia, fra er charissime, potes noscere, quae illic homines desperati, & perditu ventilauerunt, ut cum de sacrificatis vel de hereticis amplius quam quinque pseudoeipscopi non fuerint qui Carthaginem venerint, & Fortunatum sibi dementia sua solum conuertirent; illi tamen quasi filii diaboli; & mendacio pleni, ausi sunt, vt scribis,⁶⁵ iactare virginis in quinque Episcopos affu sile: quod mendacium & isti prius apud fratres nostros iactabant, dientes virginis in quinque Episcopos de Numidia esse venturos, qui sibi Episcopum facerent; quo in mendacio suo postea quam, quinque solis conuenientibus naufragis & a nobis absentes, detecti sunt, atque confusi; Romam⁶⁶ cum mendaciorum suorum merce nauiguerunt, quasi veritas post eos nauigare non posset, que mendaces linguis rei certae probatione conuiceret. Atque hec est, frater,⁶⁷ vera dementia, non cogitare, nec scire, quod mendacia non diu fallant; noetem tam diu esse, quam diu illescat dies, clarificato autem die, & sole oborto, luci tenebras & caliginem cedere, & que grallabant per noctem latrocinia, cessare. Denique si nomina ab eis quæreres, non haberent vel quos falsi nominarent: tanta apud eos etiam malorum penuria est, vt ad illos nec de sacrificatis, nec de hereticis virginis in quinque colligi possint. Etiamen ad decipiendas aures simplicium & absentium mendacio numerus inflatur, quasi etiherus esset hic numerus, aut ab hereticis Ecclesia, aut⁶⁸ ab iustis iustitia vincatur. Nec meo portor, frater charissime, paria nunc cum illis facere, & ea, que commiserunt atque hucusque committunt, meo eterno decurrendo; cum considerandum sit nobis quid proferre & scribere sacerdotes Dei oporteat, nec tam dolor apud nos debeat, quam pudor loqui, & ne videat provocatus maledicta potius, quam crimina & peccata congerere.⁶⁹ Taceo itaque de fraudibus Ecclesiae factis: coniurationes, adulteria, & varia delictorum genera prætero: unum illud (in quo non mea, nec hominum, sed Dei causa est), de eorum facinore non puto esse reticendum; quod à primo statim persequitionis die, cum recentia delinquentium facinora feruerent, & sacrificiis nefandis non tantum diaboli altaria, sed adhuc manus ipsa laporum⁷⁰ atque ora fumarent, communicare cum lapisi &⁷¹ penitentia agenda intercedere non desisterunt. Clamat Deus: *Sacrificans dij* eradicabitur, nisi Domino soli. Et Dominus in Euāgeliō dicit: *Qui me negaverit, negabo illum.* Eralio loco indignatio & ira diuina non tacet dicens: *Illi statim libamina, & illi impo* suissi sacrificia: *super hac non indignabor.* dicit Dominus: Et intercedunt nerogent Deus, qui indignari se ipse testatur. Intercedit ne exoretur precib. & satisfactionibus Christus, qui ne gantem se negare profiteretur.⁷² Nos in ipso persecutionis tempore de hoc ipso litteras misimus, nec auditum sumus.⁷³ Concilio frequenter acto, non consensione tantum nostra, sed & comminatione decreuimus; vt penitentiam fratres agerent, vt penitentiam non agentibus nemo temere pacem daret: & illi contra Deum sacrilegi, contra sacerdotes Dei impio furore temerari, de Ecclesia recententes, & contra Ecclesiam parricidalia arma tollentes, elaborant (vt opus

Eph. 1.9.
Rom. 11.
Eph. 6.

2. Thess. 1.

Malac. 2.

fides

70
 fides Apostolo prædicante, laudata est) ad quos perdidit habere non possit accessum. Quæ autem causa veniendi & perdidit episcoporum contra Episcopos factum nunquam aut enim placet illis quod fecerunt, & in suo scelere perfidie: aut: aut si dispergit & recedunt, sciunt quod reuertantur.⁹² Nam cum statutum sit omnibus nobis, & æquum sit pariter ac iustum, ut vniuersitatis causa illuc iudicatur, ubi est crimen admisum, & singulis pastorum portio gregis sit adscripta, quam regat: vnuquisque & gubernet, rationem sui actus Domino redditurus; oportet utique eos quibus præsumit non circumcuriat, nec episcoporum concordiam coherentem sua subdola & fallacie temeritate collidere, sed agere illuc causam suam, ubi & accusatores habere & testes sui criminis possint; nisi si pánis desperatis & perditis minor videtur esse auctoritas episcoporum in Africa constitutorum, qui iam de illis iudicauerunt, & eorum conscientiam multis delictorum laqueis vincitam iudicij sui nuper grauitate damnata sit. Iam causa eorum cognita est: iam de eis dicta sententia est, nec cunctis congruit sacerdotum mobilis atque inconstantis animi leuitate reprehendi,⁹³ cum Dominus docet & dicat: Sit sermo vester, est est, non non. Si eorum qui de illis priore anno iudicauerunt, numerus cum Presbyteris & Diaconis computetur, plures tunc affuerint iudicio & cognitioni, quam sunt ijdem isti, qui cum Fortunato non videbant esse coniuncti. Scire enim debes frater charissime, eum posteaquam præfido episcopos ab hereticis factus est, iam pene ab omnibus esse defecit. Namque ijd. quibus in præteritum⁹⁴ præstigia obtendebantur & dabuntur verba fallacia, quod simul ad Ecclesiæ regressus dicerentur; posteaquam viderunt illuc præfido episcopum factum, frustatos & deceptos se esse didicunt, & remeant quotidie atque ad Ecclesiæ pulsant: nobis tamen, à quibus ratio Domino reddidæ est, anxie pôderantibus, & solliciti examinantibus, qui recipi & admittit ad Ecclesiæ debeant. Quibuldam enim ita aut criminis sua obfultunt, aut fratres cibitare & firmiter renuntur, vt recipi omnino non possint, cum scandalo, & periculo plurimorum.⁹⁵ Neque enim sic putamina quædam colligenda sunt, vt quæ integra & sana sunt, vulnarentur; nec vills aut consilus est pastor, qui ita morbias & contortas oves gregi admisit, vt gregem totum mali cohererint⁹⁶ afflitione contaminet.⁹⁷ O si posses, frater charissime, isti interesse nobiscum, cum prauis & peruersis de schismate reuertantur: videres quis mihi labor sit persuadere patientiam fratribus nostris, vt animi dolore loquito, recipiendis malis curandisque consentiant. Namque vt gaudent & lætantur, cum tolerabiles & minus culpabiles redeunt: ita contra tremunt & reluctantur, quoties inenmendabiles, & proterui, & vel adulteris, vel sacrificiis contaminati, & post hac adhuc insuper & superbi, sic ad Ecclesiæ remeant, vt bona iustus ingenia corrumpan. Vix plebi persuadeo, immo extorqueo, vt tales patiantur admitti: & iustior factus est fraternitatis dolor, ex eo quod vnuus atque alius obniente plebe, & contradicente, mea tamen facilitate suscepit, peiores exiterunt, quam prius fuerant, nec fidem penitentie seruare potuerant, quia nec cum vera penitentia venerant. De ipsis vero quid dicam, qui nunc ad te cum Felicissimo omnium criminum reo nauigantur, legati à Fortunato præfido episcopo missi, tam falsa ad te litteras afferentes, quam est & ipse, cuius litteras ferunt, falsi; quam est eius peccatorum multiplex conscientia, quam execrabilis vita, quam turpis, vt est in Ecclesia fessent, ciliis tales de Ecclesia debuissent. Denique quia conscientiam suam norunt, nec nos audient adire, aut ad Ecclesiæ limen accedere; sed foris per prouinciam circumveniendis fratribus, & spoliandi pererant: & omnibus iam satis noti, atque vndique pro suis facinoribus exclusi, illici etiam ad vos nauigant. Neque enim potest illis frons esse ad nos accedendi, aut apud nos confundendi, cum sint acerbillissima & grauissima criminis, quæ eis à fratribus ingenerant. Si iudicium nostrum voluerint experiri, veniat. Denique si quia illis excusario & defensio potest esse, videamus quem habeant satisfactionis sua sensum, quem

afferant penitentie fructum: ⁹⁸ nec Ecclesia istic cuiquam clauditur, nec Episcopus alicui denegatur; patientia & facilitas & humanitas nostra venientibus præsto est. Opto omnes in Ecclesiæ regredi, opto vniuersos comilitones nostros intra Chitihi castra, & Dei patris domicilia concludi: remitto omnia, multa diffimulo, studio & voto colligendæ fraternitatis, etiam quæ in Deum commissa sunt, non pleno iudicio religionis examino, delictis plusquam opotest remittendis penitente delinquo: amplector prompta & plena dilectione cum penitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili & simplici confiteantur. Si quia autem sunt, qui putant se ad Ecclesiæ non precibus, sed minis regredi posse, aut existimant aditum se sibi non lamentationibus, & satisfactionibus, sed terroribus facere; pro certo habeant, contra tales⁹⁹ clausam stare Ecclesiæ Domini, nec castra Christi innita & fortia, & Domino tuente munita, minis cedere. Sacerdos Dei Euangelium tenens, & Christi præcepta custodiens occidi potest, non potest vinci. Suggestit & subministrat nobis exempla virtutis: ac fidei Zacharias antiquus Deli, qui cum terribi minis & lapidatione non posset, in templo Dei occisus est; clamans & identidem dicens, quod nos quoque cito hereticos clamamus & dicimus. Hac dicit Dominus: Dic reliquias vias Domini, & Dominus relinquit nos. Neque enim, quia pauci temerari & improbi, ecclesias & salutares vias Domini de relinquent, & sancta non agentes à sancto Spiritu deseruntur, ideo & nos diuinæ traditionis immemores esse debemus, vt maiora esse furentia sceleris, quam sacerdotum iudicia censemus; aut existimemus plus ad impugnandum posse humana conamina, quam quod ad protegendum præualeat divina tutela. Ad hoc frater charissime, deponenda est Catholica Ecclesiæ dignitas, & plebis iustus posita fidelis atque incorrupta maiestas, & sacerdotalis quoque auctoritas ac potestas, vt iudicare velle se dicant de Ecclesiæ præposito extra Ecclesiæ constituti? de Christiano heretico: de fano fauci: de integræ vulneris: de flante lapi: de iudice rei: de sacerdotio facile: Quid superest, quam vt Ecclesia Capitolio cedar, & recedentibus sacerdotibus ac Domini altare remouentibus, in Cleri nostri sacrum venerandum confitum, simulacra atque idola cum aris suis transeat, & Nouatianio declamandi aduersum nos, atque increpandi largior & plenior materia præstetur; ¹⁰⁰ si ijd. qui sacrificauerunt, & Christum publice negauerunt, non tantum rogari, & sine acta penitentia admitti, sed adhuc insuper ceperint terroris sui potestate dominari? Si pacem postulant, arma deponant: si satisfacut quid minantur? aut si communiantur, sciant quia à Dei sacerdotibus non timentur: neque enim & Antichristus cum venire ceperit, introibit Ecclesia, quia minatur; aut armis eius & violentia ceditur, quia resistentes pereturum se esse profiteur. Armant nos heretici, dum nos putant sua comminatione terri, ¹⁰¹ nec in pace nos ^{*facit.} deliciunt, sed magis erigunt, & accendunt, dum ipsam pacem persecutione periorum fratibus faciunt. Et optamus quidam, ne quod loquuntur furore, impleant criminis, ne qui verbis perdidis & crudelibus peccant, faciatis quoque delinquant. Oramus ac deprecemur Deum, quæ pronocata illi & exacerbata non definiunt, vt eorum corda mitecant, vt furore deposito, ad sanitatem mentis redant, ¹⁰² vt pectora opera delictorum tenebris penitentiae lumen agnoscant, & magis petant fundi pro le preces atque orationes antistitis, quam ipsi fundant sanguinem sacerdotis. Si autem in suo furore permanenterit, atque in ipsis inuidiis ac minis suis parcidalibus crudeliter perseuerauerint, nullus Dei sacerdos sic infirmus est, sicut iacens & abiecius, sic imbecillitate humanae mediocritatis inuidus; qui non contra hostes & impugnatores Dei diuinitus erigatur, cuius non humilitas & iustitia vigore & robore Domini protegentis animetur. Nostra nihil interest, aut à quo, aut quād perimamur, mortis & sanguinis præmium de Domino recepturi. ¹⁰⁴ Illorum fletuanda & lamentanda concilio est, quos si diabolus excacat ut æternæ gehennæ supplicia non cogitantes, Antichristus iam propinquans aduentum conetur imitari. Et quam

quam sciam, frater charissime, pro mutua dilectione quā debemus, & exhibemus inuicem nobis, ¹⁰⁵ florentissimo illic Clero tecum praeſidenti & sanctissime atque amplissimae plebi legere te ſemper literas noſtras; tamen nunc & admoenō & peto, vt quod alias ſponte atque honoriſcē facis, etiam petente me facias, vt hac Epiftola mea lecta, ¹⁰⁶ ſiquid illic contagium venenati fermonis & peſtiferæ ſeminationis irreperat, id omne de fratum auribus & pectoribus exuarat, & bonorum integra ac ſincera dilectione ab omnibus haereticæ detractionis ſordibus repergetur, ¹⁰⁷ Declinet autem de cetero fortiter, & euitem dilectissimi fratres noſtri verba & colloquia eorum, quorum ſerno vt cancer ſerpi: ſicut Apoftolus dicit. *Corruſpunt ingēnia bona confabulationes pīſſime.* Et iterum: ¹⁰⁸ Haereticum hominem poſt unam correptionem euia, ſciens quia ¹⁰⁹ peruerſus eſt huiusmodi, & peccat, & eſt a ſemperſo damnatur. Et per Salomonem loquitur Spiritus sanctus. Peruerſus, inquit, in ore ſuo portat perditionem, & in labiis ſuis ignem condit. item denuo monet dicens: *Sepi aures tuas spinis, & noli audire lingua nequam.* Et iterum: *Malus obuidit lingua iniquorum, iugis autem non intendit lebii mendacibus.* ¹¹⁰ Quod, quanquam ſcam illic fraternitatem noſtram, veſtra ſcilect prouidentia monitam, ſed & ſua vigilancia ſatis cautam, nec capi haereticorum venenis poſte, nec decipi, tantumque apud illos præuale magisteria & præcepta diuina, quantus illis in Deum timor eſt; tamen exabundanti vel ſollici: uando noſtra, vel charitas ſcribere ad vos iſta perſuauit, vt nulla cum talibus commercia copulentur, nulla cum malis coniuita vel colloquia miſcantur, ſimilique ab eis tam ſeparati, quam ſunt illi de Ecclesia profugi, quia ſcriptum eſt: *Si autem & Eccleſiam contempſeris, ſit tibi tanquam aſhnicus & publicanus;* & beatus Apoftolus non monet tam, ſed & iubet alibus vt recedatur. *Pro epiſtola, inquit, vobis in nomine Domini Iesu Christi, vt recedatis ab omnibus fratribus, ambulantibus in iniquitate, & non ſecundum traditionem quam accepimus a nobis.* Nulla ſocietas fidei & perfidie poterit eſſe: cui cum Christo non eſt, qui adiutari ſuari Christi eſt, qui uinatati & paci eius inimicus eſt, nobis ſum non potest coherare. Si cum precibus & ſatisfactionibus veſiunt, audiantur: Si maledicta & minas ingerunt, reſpūt. Opto te, frater charissime, ſemper bene valere.

ADNOTATIONES IN EPI-
STOLAM LV.

1. Legi litteras tuas, frater charissime, quas per ſaturnum fratrem noſtrum Acoluthum. *Saturni in lectorum ordinati ſit ſupra mentio Epiftola xxviii quare non place hoc Manu. lecīo: Saturnum Acoluthum vero poſte ordinatum: hinc perſpicuum eſt, atque adeo prius etiam Exortifam. Nam pīximum Hypoſtaconium gradum finie Acoluthi, pater ex Synodo Rom. Sylleſti can. 7. Vbi Epiftola obſequi uerber. Preſbyter, Diaconus Preſbytero, Diaconus Hypoſtaconus, hinc vero Acoluthus, Acolutho Exortifam, cui Lector. Quale quid habet & Nicolatus ad Michaelam Imperat. Et utroque occulſor Cornelius Epiftola ſepe circata ad Fabium Antioch. Neſtiebat (inquit de Nouatianis loquens in Eccleſiū Epiftola eſſe debet, obi uidebat ſe Preſbyteros 40. Diaconos 7. Subdiaconos 7. Acoluthos 42. Exortifas 7. cum Leſtioribus & Oſtiaſis 5. Similis etiam Caius Papa eius nomini primus, vbi gradus enumerat, quibus ad Epiftoporum conſentient. Pſalmiſſe ſine Cantoris membrauit Ignatius ad Antioch. & can. Apoſtol. 42. Ommium autem horum officia de tribuuntur ad Synodo. Carthag. cui D. Auguſtini. interſuit. Hac paulo prolixius, proprieſ ei qui 7. dictis ordinis Eccleſiſticos, tanquam reſentis calumnantur. Porro reſtigū inſcribatur Acoluthus in Acoluthis, neſcio. Certe Ms. cod. omnes & dicti veteres. Syn. quoque Carthag. Graecū exemplar, priori modo legunt, idque *ποτε τὸ κολεὸν* quod eſt prohibere, vt dicatur non prohibitus, ſed ſolame & liber, & cui tam inuitio facit ſe miſere licet, utpote quia Hypoſtaconio vrecolum vacuum admittit ſed ad vniuersum ſuppedantum. Alii qui Acoluthum legunt, interpretantur *σε τὸ κολεὸν* id eſt aſquendo, vt ſi quafi perſequuntur & minifer superiorum ordinum.*

2. Felicifimum Inepitifimam adnotatiouculam Remboldi miror E-
ravimus, qui ex illa ad verbum plenaſque marginales adnotatiōnes de-
ſcribit, ſuas exemplaribus adteſſuſ, hinc nemp: Nouatianum intellige:
ſuſſe enim hunc non Nouatianum, ſed Nouati ſatellitem, ſupra ſatis pa-
ter Epiftola xliiij. & inſtra huius Epiftola.

3. coepitoporum lenitentia condennatum] Habet hanc Felicifimi-
mi excommunicationem ſupra Epiftola xxviii.

4. reſtigū a te illi eſſe] Sic Ms. 4. Cambr. Aſſig. Dun. & March.

& præterea nihil hic adiungunt, quare reſtē ſunt omnia à Manu. verba illa: & à te illi eſſe ab Eccleſia prohibitum, præterim quum pando poſt ſequatur: de Eccleſia pulſum eſſe.

5. quo Epiftopos agere oportet] Sic Manu. quantum colligo con-
iectura ſumpta ex Ms. quibusdam cod. Nam Aſſig. Dun. & March. le-
gunt: Epiftop. o. ceteri tamen omnes: Epiftopum.

6. & diſſidiū auctoř] Sic ſupra Cornelius Epiftola 4.6. Euariſtum, &

48. Confefſores rhoſmatis auctořes dixiſt. Accipiant autem audierorum his
locis, non pro eo quod primus ſibi maſſeſt, i.e. enim fuit Nouatus, ſed aut
pro propagatore, ut hoc loco Epiftola 4.6. aut pro approbatore, ut Epiftola 4.8.

Nam utramque ſignificatiōne habet Linus: Legi inuentor inquit, Volo. Lectoris collega eius auctor, & alibi. Malitique erant, qui

melius confuſi dicere quid legum ab eis lazarum Patres auctořes ſuſſent.

Porro vanam eſt aſſertio illam diſſertant, inter Auctor & Auctor, Ms. cod. & vetera inſcriptiones rionum ſummaſum tam mar-

morum ſatis arguent.

7. Sed enim lecta alia tua epiftola] Neque hac Epiftola neque alia eius inuita & hic rurſum mominiſt, exſtaſ. Quales autem litteras Felicifimiſt cum ſua ſecum attulerit, habet inſra eadem hac Epiftola.

8. Eccleſia gubernante ſublimi ac diuina poteratſt. Inſigni elo-

gio Epiftopatæ rigorem deſcribit ſum hic tam inſra, vbi ſcripturis ali-

quod idipſum conſirmat, quarum illa maxime ad inſtitutum perinet:

Qui vos audit, me audit, & eum qui me miſit, & qui reſiſit vos, meret-

qui me reſiſit, reſiſit eum qui me miſit. Eodem perit ſcriptoꝝ:

Sicut mihi me pater, & ego mitto vos. Accipite Spiritum ſanctum, quo-

rum remiſſio peccata, remiſſio iniquitatis, reſiſta-

ſunt, Ioannis 20. Quod ſi non audiretis te, die Eccleſiaſi autem Eccleſiam

non audiretis, ſi ibi ſicuſ Euthymius & Publicanus. Amen dico vobis, que-

cumque aligauerit ſuper terram, erunt ligata & in celo, & quecumque

ſoluerit ſuper terram, erunt ſoluta & in celo. Mathe. 6. Et: Attende

vobis & eniuſor gregi, in quo vos Spiritus ſanctus pojui Epiftopos, reges

Eccleſiam Dei, quam acquisiuit ſanguine ſuo Ad. 2.0. Item illud, ad Ho-

broſos: Obedite preſpofiti veſtri. & ſubiacete eis, iſi enim perigilant qua-

ſi ratione pro animabus veſtri reddiſtū. Quibus ſcripturis locis tam

dixiſi veſtri diuina Apofolorum & ſuſceſforum Epiftoporum poteratſt

Eccleſia gubernante comprobatur, ut pluribus opus non ſit, quare a caſe-

ris ſimilibus ſuperſeoſeo.

9. & Iudei inuitant & haeretiſi] Minis & maledicentia haereticorū

omnium veterum, tam ſint refraſtoſis Eccleſiaſticas, Euſebi, Rufini,

Socratiſi, Sozomeni, Theodoſi, Vitoris, & Nicēpori, ut nemo iure ad-

mirari debat, qui hodie quoque illa in eis illis eſſe viderit.

10. diabolus obſedit] Sic Manu. & Cambr. cod. ceteri: obſidet, ut

tramuſi eligat licer.

11. in euangelio etiam legamus] Reſte ſic idem Cambr. cod. &

Manu. pro eo quod erat legimus.

12. Neque enim nobis] Particula: enim, reperit in Ms. Aſſig. &

March quare reſte adiicit aſt a Manuio.

13. verbiſ patricidialibus] Reſtum ſic Manuio cum veteribus Ms.

& excuſis, quam Moreliuſ & alijs quidam: patricidialibus, quod ſemel

adnotari ſufficiat.

14. necare permiſ. eſt] Etiam hic adiicit eſt ex Ms. codicibus: necare.

15. cum occurrat & moneat] Primumque habet Cambr. cod. & Ma-

nus, ceteri tantum: moneat, aut: occurrat.

16. non perciſet] Reſte primus hoc patio hinc locum refutuſi. H. Gra-

uiſus, pro eo quod erat: proficit nam conſentunt Ms. Aſſig. Bland. Dun.

& March. Grace quoque apud 70 legitur, un p̄ ſegeſte & D. Hierony.

legit inſta eſtem, non adducet ad finem. Locus eſt non Iſa, ſed Abac 2.

17. tanquam inſernus] Sic Camb. cod. & D. Hierony. ut viraque ve-

ſione, ceteri inſernus, non ſatis Latine, quod mouit Manu. ut reponeret:

inſerit, ed noſtra leſtio germana eſt, utpote quam reperire ſit etiam inſra

Epiftola ad Stephanum de Mariano Arelat.

18. in ſtercora erit & in vermeſ] Sic Ms. & excuſi plerique ſolus Cambr.

vt ſtercora & vt vermeſ, prior leſtio reperit etiam in Gracis exempla-

ribus, quare magis placet. Eſt autem locus ex libr. Mach. 1. cap. 3, de cuius

libri autoritate latius inſra in libris Teſtim. ad Quirinum.

19. hodie extolleſt] Sic etiam reſtus H. Grauius, Manu. & Moreliuſ, quam ceteri: extolleſt, nam Grace eſt aπαρθίστας.

20. perit] Eriam eſt reperit Grauius, pro eo quod erat: peribit,

nam & Grace legitur: aπάλετο, & in Biblioſis Latini legitur: perit.

21. emittit bona] Sic Cambr. codex & Manu. & reſte, nam Grace eſt

τὰ ἀγαθὰ, ceteri bonum.

22. teſtū erit in gehenna ignis] Sic Manu. & Ms. Dun. & March.

quoniam etiam erat in Aſſig. cod. ſed poſta eſt obliuitera particula: in,

Cambr. vero & excuſi ceteri: gehenna ignis, Grace eſt: eis, τὰ ἀγαθὰ τὸ

τρύπος ſed ad verbum quidem ſonat: in gehenna, ſed reſtū verti-

tur: ad gehenna, & Graciorum ſamen commentarij in Latinum verbi,

habent, aut gehenna, aut gehenna ignis.

23. & cum qui me mihi] Sic Ms. & excuſi. Videtur igitur codex Cy-
priani plerisque, quare biderunt exemplaria aut Graecia aut Latina,

in quibus verba hac non reperiantur. Porro reſte vertit iterum: reicit,

pro eo quod Grace eſt: τὰ ἀγαθὰ ſent & Hiero. alicubi: reprobat.

24. Sic inſilis in ſacerdotē Dei] Hac verba eſt hinc loci leſtio: non

illud: ſic inſilis, manefili ſit ex Epiftola inſra ad Rogationū Epiftopū,

& ad Floriū Papiū, obi ſeptem, & in Epiftola inſra ad Rogationū Epiftopū,

obit, ex Epiftola inſra ad Rogationū Epiftopū.

25. cogitans Paulus: Nesciebam (inquit) Sic Ms. Aſſig. Dun.

March. & Cauchi ſolus Cambr. pro Paulus, habet: expauſit. Prior igitur

leſtio: prior eſt: preſerim quā reperit in excuſis veteribus.

26. Principi populi tui nō maledicet] Hac leſtio ex dictis Epiftola

etia hinc tralit; nō vbi, ſed hinc tralit. Ms. & excuſi veteres legit: hoc

perit, excepto ſolo Cambr. qui habet leſtio: vnde: Principi plebis tuz;

Accedit quod & Grace ſit: απχοτα. τὰ λαοὺς σὺ ἐπεις κακοὺς, quod

interpretis noſter veteris verit: priori modo in Act. Apoſtol.

PRIAN
PIPIAN
PERA.

27. Neque enim alium de oborto sunt heretici, &c. Similes locos habet infra dicta Epistola ad Rogatianum Episcopum & Florent. Papiarum, libris item de unitate Ecclesie, ac de zelo & labore. Etsi autem illius locis de se Episcopis omnibus loqui videntur, quod nomen omnes heretici mutant suum habuerint ex contemptu Episcoporum, id est ex ipso schismate, certe tunc non loco, cum praeferim innotescere libri de unitate Ecclesie, de Romano Episcopo solo loquitur. Qui vel unicus locus, ut ibi Latinus ita confirmat Episcopos seu Pontificis Romani primatum, ut non possit magis. Circumscriptus textus hoc loco qui arguit de Romano loqui. Summo Pontifice sunt imprimis testimonia premissa ex Deuter. li. Reg. Evangel. Ioannis & Ad. Apostolorum, qui non nisi in summos Pontifices Iudeorum quidam nemini dubium est, atque adeo apertus ad summum Pontificem Romanum referuntur. Deinde quod loquatur de iudeo, qui vice Christi fugitur. Item quod loquatur de uno sacerdote, sed uno Episcopo in Ecclesia, quam appellationem cum ex Epistola Cornelij supra xliij. cum ex alia eius Epistola & lib. de unitate Ecclesie Cyprianum fatus est, non solere vespere, nisi de summo Pontifice. Facit pro eodem quod dicit: nemo aduersus sacerdotium collegium aliquod mouere nam si de solo loqueretur, non faciat in illi non obtemperaret, aliquid menaret aduersus reliquias Episcoporum. Eodem prebeat videtur, quod pugnent de Seruo. Preposito loquuntur, mox D. Petri, super quem Christus adiudicauit Ecclesiam, mentionem inicit. Eodem pertinet quod D. Hieronimus contra Luciferianos, salutem in Ecclesia perdere dicit a summi sacerdotis dignitate. Cui si inquit non exors quadam, & ab omnibus eminenti detraheret, tunc in Ecclesia sicut schismata, quod sacerdotio. Experiens certe ipsa nos docet, heretici solere ex schismate, id est separatione voluntaria ab Ecclesia, atque adeo ab Ecclesia capite Romano inquam Pontificis initium sacerdotio. Exempla huius eti apud Cyprianum habet de Nonatianis, apud Augustum de Donatistis. Unde ad hoc Epistola 154. D. Augustus enim vobis obijcimur, nisi schismatis crimen, quam etiam hereticis male persequendis, & ad Cretę. Grammat. lib. 21. cap. 7. Inter schismata inquit & heretici eam distinctionem magis aspergo, qui dicunt schismata esse recentes congregations ex aliqua sententiarum diversitate differentiatione heretici autem schismata inueteratum: A quo non differt D. Hieron. exponens illud ad Tit. 3. qui est a senecto damnatio: Heretici inquit in se metipsis sententiarum sunt, sive arbitrio de Ecclesia precedentibus, quae recessio propriis conscientiis videntur esse damnatio. Et paulo post: Nudum schismata non sibi aliquam confusione heretici, ut relle ab Ecclesia refuisse videatur. Plura reperies exempla, qui exacta singularium hereticon initia & prima formaria pugnent.

28. quam inde. Sic typis vulgaris omnes. Ms. vero Afflig. Dun. & March. excusi quoque veteres nisi inde. Accedit ad priorem lectionem propriis Cambris qui habent: quam dum.

29. Et qui extra Ecclesiam sunt. Sic Ms. & veteris excusis. Rembodus vero cum Erafonis omnibus omisit: sed.

30. Sibinetipis regem conseruentur. Sic Ms. ubicunque locis hie à Cypriano citatur, & veteris excusis. Hieron. tamen in comment. in Oe. videtur legisse: Ipsi fibi regem conseruentur.

31. Ceterum dico enim prouocatus. Sic Manutius sequens Ms. cod. nam March. Dun. & Afflig. omittunt particularē: dico: ante parenthesin: quam tamē habent Cambr. & ceteri excusis omnes. Porro de legitima electione Episcopi latine infra Epistola ad Clerum & plebem Hispaniarum.

32. Plebi sue in Episcopatu quadriennio iam probatus. Qui sequentia penitus percederit, non dubito quin mihi assentetur, bac de se humiliatis gratia in tertia persona dicere Cyprianum præterea ex quod dicit: in tempore proscriptus, appucio & adiunco Episcopatus nomine. Nam infra dicta Epistola ad Flor. Pup. formam proscriptoris item his verbis explicat. Perfectus me proscriptoris onere depræfuit, cum publice legereetur: Si quis tenet vel possidet de bonis Cœsili Cypriani Episcopi Christianorum proscriptor, ideo comunit quod dicit: His ipsi debet, quibus has ad te litteras feci, ob sacrificia quae de dicto proposito celebrare populus indebat, clamore popularium ad Leonem deus possumus in circa. Quonodo enim sicut posset Cyprianus, quia Roma adhuc fuit (si de Cornelio hoc intelligamus) illo ipso tempore, quo hanc scribebat Epistola. Neque vero est, quod moneret mentio hie facit tam Circum. etiam Ambitiat, nam ex Epistola ad Donatistum supra satis confortatur, sius non Roma dicitur, sed & Carthagina tum Circum, tum Ambitiatum: quod ex libris quoque de speculatoriis tum Tertulli, tum Cypriani percepimus sit. Porro ex his pericolo colliguntur: Cyprianum aliquando Episcopatu functione nate proscriptum, utrum cum in quae dicunt se seruisse disciplina, antea quoque in pace delectum, & in persequitione protectum. Tum de his omnibus latius in vita auctioris. Colligere etiam mihi hinc vider, scriptam hanc Epistolam iam instanti secunda persequitione, ex nempeque Corneliana in carcere condicta est.

33. a quibusdam desperatis & perdatis & extra Ecclesiam confituti impugnari. Etsi hoc communis lectione Ms. & excusorum dicuntur. Cambr. vero longe nisi, nempe ista: a ceteris quos Dominus desperatos & perditos & extra Ecclesiam constitutis non protegit impugnari: nequa difficit.

34. si quidam in extremis temporibus, &c. Alludit ad illud 2. ad Timoth. 3. In nouissimi temporibus instabunt tempora periculorum. Et erit homines etiati, fieri, blasphemari, parentibus non obedientes. Proferimus videtur intelligere cum dicit: conuincaces laecdotum hostes, ut propter qui sim parentes spiritalis. Et si autem insigne locus ad consolacionem fieret, aduersus hereticon multiplicationem.

35. Petrus tamen super quem adscripta est ab ipso Dominio Ecclesia. Idem per verbis vixit infra scripta Epistola ad Flor. Pup. item ad Iudiciarium. Et quantum, & rursum libris de Hab. Virginum, de unitate Ecclesie, ac de bono pudicitia. huius dubius explicans locum illud Matth. 16. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus. & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam. Et. Neque vera nostra est hac huius loci expositio, sed quam habet etiam ipso antiquior Tertullia, lib. de prescript. hereticorum. & de pudicitia, ac Origenes in sexto cap. ad Roma. & homil. 3. in Exodum, & aliis quoque veteres plerique. Hilarinus nempe super Matth. Ambrosi, homil. 4. Hieronym. lib. 1. contra Iouinianum, contra Pelagian. libri. 1. super Matth. Epistola ad Marcellam, & in Ifa. 2. cap. 16. cap. Chrysostom. homil. 55. in Matth. Cyril. lib. 2. in Ioan. ca. 12. Epiph. in libro Anachoratus, & Leo Papa. 1. epistola 67. Quae loca prolixius citantur, ob Erafoni in Epistola ad Flor. Pup. adnotacionem: dum dicit: Non enim Cyprianus facit Ecclesia fundationem Petrum, nisi per nominem Petri seniores populum, hoc profitemur, quod Petrus fuerat. Tantum abdatur sit, Petrum Ecclesia esse fundationem, quare ipsum populum, sive Christianos omnes ut logitur Ador. in Matt. Quam expositionem si admittamus, erit igitur cuiusque Christiano petra soluenda & ligandam peccata: Quod nam si absurdum, nouerunt Catholicos omnes. Hoc igitur potius est devorare scripturam, quam si ad Petrum cum veteribus tot Greci & Latinus referatur, atque adeo Origenem ipso, quem tam per sua sententia citat Erafonus: Nihil enim obstat, cur Petrus petra sive fundationem Ecclesia dicit possit. Nam etiam si petra est (inquit Basilicus liber de Petri), nox Christi petra est, sed ut petrus petra est, Christi enim reuera petra est immobilitas & inaccessus. Petrus vero propter basic petram. Largior enim Deus suis dignitatis non euacuans se, sed habens dat. Lux est, Vos estis (inquit) lumen mundi. Sacerdos est, sacerdotem facit. Petrus est, petram facit. Similia Ambrosi in ca. 9. Luca. & Paulini Epistola 4. ad Seuerum. Neque vero est quod sibi blandiatur ille, de D. August. sententia. Quamquam enim ille & trahi, ut in Ioannem. Et sermo. 13. de verb. Domini. Petrum Christum interpretatur, fateur tamen ipsi petra. Retract. 1. ca. 21. se etiam de Petro locum illum explicuisse lib. contra Epistola Donati & tandem subiungit: harum autem diuinarum sententiarum quae sit probabilior, eligat lector. Ceterum probabiliorum est confit, quam tot veteres sequantur.

36. Domine ad quem ibimus? Verba vita aeterna habes? Ita Cambr. cod. excusi habent omnes excepto Manutio, qui sequuntur Ms. cod. legitim quoniam imus? Verbum vita eternæ habes, nam sic Afflig. Dun. & Machi. Verum malum veterem letacionem reuertit, quod Grace sic sit apud Ioannem 6. & Petri Tita. Τιτανος ομηδαιοποιησα, & sic legant etiam commentary omnes, tum Grato tum Latinum.

37. et nos credimus? Ita omnes habimus vulgariter letacionem reuertit, quam reponere, cum Manutio: credidimus, eo quod priorem sequitur Ms. omnes, & veterum tum Gratorum tum Latinorum commentarii.

38. nunquam ab eo omnino discedere? Illud omnino, adiectum est recens a Manut. & Morelio, reperitur etiam in Ms. 5. Locus de confititia Ecclesie in se, de qua pando poslatius, ubi eandem Romanus aprobuit Ecclesie.

39. manifestum utique nobiscum? Particulam vnde, omiserat Manut. Quia tamen eam legunt Ms. & excusi omnes excepto Cambr. malum demo inserere in contextum, preferim cum in omnibus Grecis exemplaribus legitur addita particula dicitur. Et Ioan. 2. & alibi frequenter sic citetur.

40. fidem minui? Sic Ms. & excusis omnes, solus Cambr. fidem minus tener, non male.

41. fidem Dei euacuauit? Et si Graeca exemplaria & commentaria in Epistola ad Rom. hodie legantur: καταρρεόει in futuro & quadam Latina exemplaria: euacuabit, quonodo erga Manut. malum tamen se quia Ms. quodcumque fidem, qui confitetur priori legami modo, & his & infra sepius quendam modum & Augustinum & Latinorum veterum plerique. Videatur noster interpres legisse καταρρεόει.

42. est enim Deus verus? Ita constanter Ms. & excusi omnes, quod anotandum venit ad Leonem non nisi interpres, quoniam contra legant Gra. omnes γένεσις pro quo & D. Hieron. in Epistola ad Titum. Fiat, veritus legum tamen priori modo etiam commentarij inscripti D. Ambrosi & Hieron. in omnes Pauli Epistolas, & Beda in comment. ex Augustino de tempore.

43. quod ad nos attinet? Locus hunc citans Gratianus distin. 47. quod ad nos perperam Cornelio ad Cyprianum attribuit quare legendum potius apud illum: Cyprianus Cornelio.

44. Si vero id entitum & elaboramus? Sic March. Dun. Afflig. & Cauchy, antea erat: illud nitimus & laboramus.

45. Quod autem tibi de Fortunato iste pfectus episcopo? Fuit Fortunatus iste unus quisque illorum Presbyterorum, ut ex sequentibus constat, electus ab eis in pfectus episcopum, idque quantum colligere est in loco Cyprani.

46. qui super hac re priori anno ad te litteras fecerunt? Facit eandem litterarum mentionem supra Epistola xlii. Constat autem hinc secundo Cornelij anno scriptam hanc Epistola, atque adeo etiam anno Cornelij Roma redisse ante exsilio, verum de his latius in vita Cyprani.

47. item Felicissimum signiferum seditionis? Latus huius supra fonte est mentio. Vocatur autem tum excedens Priuati, non factus Nouari. E quibus appellationibus colligitur, scilicet eandem iam quinque Presbyterorum tum Nouari faciuntur, aut sicut quoniam principio diversa effera pfecta sibi inuenientur conuicias. Porro repetit quod prius dicitur. Felicissimum abuentum scilicet etiam a Cornelio.

48. hinc memorat? Error Remboldi denuo hic erroris suis causa in excusis vulgaris. Nam habere, Erafonus mendum subodorat, malum legere habet, sed nec hoc scis faciebat.

49. Nam & pars Nouiani Maximum presbyterum? Hic Maximus uti confit ex Epistola supra xlvi. & xlviij. missu fuerat legatus ad Cy-

ad Cyprianum à parte Novatiani, arque adeo alius est à Confessore Romanus: factus fuit vero & ipse P[et]r[ius] Ep[iscop]us, antea unus illorum quinque Presbiterorum, ut mox diceret.

50. nullem tibi proxime nomina Episcoporum] Ep[iscop]ia Cypriani, qua transmisit nomina Episcoporum, b[ea]tis desideratur, nisi forte intelligat Ep[iscop]i[ol]anum precedentem Synod[em] Africam, quam colligunt scriptam, ex eo quod paulo prius, hanc scriptam anno secundo Cor[on]i, satis indicari.

51. accipere oportet] Et hic error codicis Remboldi manst in excusis omnibus etiam Manu, nam vetus excusus & Ms. omnes hoc patet, pro quo reposuit atque oportet.

52. & Cletici, per Felicianum Acoluthum] Hac tenus interposita erat hoc loco verba: sed & que quidem habent etiam Ms. cod. March. Affig. & Dun. verum omittuntur à Cambroniensi codice, à Manu & Morelio. Si prior legatur modo, duximus Ep[iscop]i[ol]anum, si posteriori, unius duxat sit mentis, etiam desideratur h[ab]itu[m]a. Et certe h[ab]itu[m]a sicut illud, quod dicit praesentum Felicianum à Felicissimum; si enim per alium prius (triplet) non verisimile quod viri[us] praesentis Felicianum. Videro autem Felicianum fuisse Romanum Acoluthum, utpote quem dicit ad eum Cornelio missum.

53. cum Perle collega nostro] Sic h[ab]itu[m]a excusus omnes, Ms. vero & Cauchy: Perle, Cambr. Prela, aut (sicuti legendum est) Persa. Fuisse videtur Ep[iscop]us quissimam Italum.

54. Ita enim (semper) Desiderabatur in excusis: semper, adiectum ex Ms. codicibus.

55. Primitum veterem hereticum in Lambethiana colonia] Veram h[ab]itu[m]a esse huius loci lectionem patet, tum ex excusis veteribus, tum ex Ep[iscop]ia xxx, supra, vbi Priuati Lambethani sit mentio in editionibus tam Manu quam Moreli; tum & etiam ex Synodo Carthagin. vbi sententiam dicit inter e[st]erios Ep[iscop]os Lazarini à Lambeth, nec obstat lectio Ms. cod. Marchin, Dun. Affig. & Cauchy: Lambethana, quād idem in Synodo Carthagin. legat Lambeth, quare puto etiam hic ita legiſſe. Primitus: Lambethiana, ad quod alludit Cambr. legens Bambelitana, sed neutrum placet, facilius fuit error ex vicinitate litterarum L. B. P. Porro adiutor digna Synodus Lambethiana nona- ginta Ep[iscop]orum, qui Priuatum condemnarunt.

56. Anteceſtorum etiam nostrorum, &c. Fabiani & Donati] Quoniam dicat: nostrorum, fatis colligunt eum logum de Fabiano Cornelij, & Donato suo anteceſtor. De quibus latius in vita Cypriani. Reſte autem voca Priuatum veterem hereticum, ut qui iam diudum h[ab]erent eos damnatus esse.

57. in concilio quod habuimus Iibibus Maiis] Exeo quod prius dixi, anno priore ad Cornelium datas litteras à Synodo quadam Ep[iscop]orum, conquisitus hanc Synodum non primam stile sed celebratam anno secundum a reatu Cypriani. Arque adeo confirmatur quod prius dixi, Ep[iscop]i[ol]anum Synod[em] Africam precedenter, sicut hanc e[st]e conscriptum. Nam exstimo esse illam cuius b[ea]tis meminuit, celebratum idibus Maiis anno Cornelij secundum, de prima enim Synodo mox loquitur. Confer autem tum h[ab]itu[m]a, tum Ep[iscop]ia supra xxxix. celebrari solere concilia Ep[iscop]orum in Africa post Pascha, quale quid ordinatum fuit Can. Ap[osto]l. 17, qui bis in anno vnde conuocari Synodus; fons quarti Pentecostes hebdomada, & iterum 12. Hyperboraei, id est, Octobris. Pentecoste vero veteribus vocabatur tempus illud quod est inter Pascha & Pentecoste, quod patet ex Can. 2. Synod. Antioch. quem citat Zonara in Commenti qui conciliis celebrandis quartam hebdomadam post Pascha definit, & tempus Autumni.

58. Venerat cum illo & Felix quidam] Recitat nomina quinque illorum prebiterorum, quorum rotas meninat. Erant autem Felix, Iouani, Maximus, Fortunatus, & Repofus, quibus accessit iam ante Felicissimus ipsorum signifer, & Priuatus antiquus hereticus.

59. cum Priuato hereticu] Sic Cambr. cod. & Erafmici excusis omnes. Etiam autem Ms. reliqui & Cauchy, vetus etiam excusus & Remboldi legat: Probatio, prior lectio h[ab]itu[m]i mibi probatur magis, quod paulo post sequitur: H[ab]it[us] quinque, acquisit[us] si Probationis addamus, erint fex.

60. nouem Ep[iscop]orum] Vocem Ep[iscop]orum, adiectum recente ex cod. Cambr. antea vobis desideratum.

61. Ererato quoque a pluribus, &c abstenti] Vides h[ab]itu[m] iam tū v[er]itatis iteratam excommunicationem, habet etiam alibi, si bene memini, locum similem.

62. & Repofus] Repofus solus legit Manu, quantum suspicor ex Ep[iscop]ia sumptu supra xxxix, ubi cum Felicissimo abstentis denunciat. Repofus quidam, h[ab]itu[m] dubie idem cum isto, alij Ms. & excusis omnes legit: Repofus, non male, excepto Camb. codic. & Grauo, qui: Praepositus legit, sed mendo.

63. Saturni: caefens] Sic Ms. 4. nosfr. & Cauchy, veteres quoque & recentiores excusis plerique, Cambr. vero & Erafmici ad marg. Quoniamensis, pro quo Gr[ati]o, Saturni: caefens, Manu, vero Sutonius. Adnotat etiam reperi in Tom. Concil. tres alias lectiones: & Sutonius, Suburcensis, Suburcensis, desumptas (quantum coni[us]io) ex oppidis Hispaniarum apud Melam Pomponium. Fortassis autem non male legitur: Tuburcensis, nam infra in Synodo Carthagin. sententiam dicit Sedatus à Tuburco. Communem tamen lectionem retinere pre alius mali.

64. Sacrificatus] Pro hac vera auctoris lectione, utpote qua deinceps paulo post vobis, & quam habent Ms. cod. legebat Remboldus: Sacrificatus, quod remansit h[ab]itu[m] in excusis.

65. iactitare] Etiam hic error Remboldi in Erafmici cod. manst, nam vetus excusus & Ms. omnes legit, iactitare non iactare.

66. cum mendaciorum suorum mercede] Elegans metaphora, quare miror reposuit à solo Morelio: mercede, ni forte error sit typographicus.

67. vera dementia] Sic Cambr. codex & Manu. recte, pro eo quod habent ceteri: vere.

68. ab iniunctis] R[es]um deſetūs cod. Remboldi remansit in excusis, nam vetus excusus & Ms. omnes legit: ab.

69. Taceo itaque] Plura de his supra Ep[iscop]ia xxxvij. xl. xlvi. & xlviij.

70. atque ora fumarent] Remboldus hic deinceps alteri lectioni occasio[n]em dedit, nam cum ille vobis operarum legent: fumarent. Era[m]us sensu magis conuenire putauit: maderent; verum germandi nostram lectionem confirmant Ms. omnes & vetus excusus.

71. p[ro]minentia a[re]a agenda intercedere] De p[ro]fici[us] hac Cypriani vide Ep[iscop]i[ol]i. ab iib[us] p[ro]le p[ro]le vobis vobis verbis.

72. Nos in ipso perfecitionis tempore] Varias hac de re litteras in persecutio[n]e scriptas habes supra inter illas que in fecissu scripta sunt.

73. Concilio frequenter acto] Quoniam hinc constet plura de lapsis concilia ante hanc Ep[iscop]iam celebrata, etiam hinc conformatur quod Synodus, quae Ep[iscop]iam precedentem scripsit, hanc praeferat. Pro eo autem quod nos legitur, ab eo quod deriuatur volunt[er] a consumare. Certe Ms. omnes duplicit in hic legum: consummetur, sed vulgata lectio placet magis.

74. consummum] Vt in reliquis plerique non possum non laudare illorum studium, qui sequuntur Orthographiam repartam in inscriptionibus Marmorium veteribus, ita hoc loco non placet quod quidam: consumunt. Legunt. Nam quid erit, si ita legatur, differencia inter consummationem a conjugere, ab eo quod deriuatur volunt[er] a consumare. Certe Ms. omnes duplicit in hic legum: consummetur, sed vulgata lectio placet magis.

75. Christianus esse vel erubuit vel timuit] Prior ad libellaticos, postres ad sacrificantes referendum.

76. in Capitulo] Capitolum accipit pro omni loco in quo sacrificare cogebantur Christiani, alludens ad Romanum Capitolum.

77. profe[n]tia[n]e] Coniecturam hanc Colferi[us] confirmat Cambr. codex & Man. pro eo quod caser: profe[n]tia[n]e, minus recte.

78. in illorum ipso[n]am] Sic Ms. 4. Cauchius, vetus excusus, Remboldus, Manu & Morelio, ne[ct]o unde reposuit Era[m]us: laporum, quod minimo huic loco conuenit.

79. Neque enim qui audit] Hoc tractat late Chrysost. hom. inscripta. Quod nemo ledit nisi a seipso.

80. perculta mens] Sic Manu & vetus excusus pro quo Remboldius: perculta, quod remansit h[ab]itu[m] in excusis.

81. Et dedit illis (potum tranſunctionis) Grace est apud Apostolum Rom. 1. κατανέ[ct]ος, quod veris interpres noſer, compunctionis. Ex Hebreo autem veris Hier. Isaia 29. s[ecundu]s, vbi vocem candem habent 70 atque adeo ad locum illum reflexive videtur. Apostolus, illud vero: ne reuertantur, sumptum est ex 6. cap. E[st]ia.

82. post peccata fanentur] Vobis poti, reperire est in 4. Ms. & Cauch. quare eam contextu invenimus, accipimus pro poitea.

83. Dilectum veritatis] Sic vetus excusus & Ms. omnes, pro quo Remboldius errore typographicis. Del. cl. tunc, quod cum contextu Apostolico non conuenire, maluerit Era[m]us: reponere: Dilectionem, iuxta quod Grace est διανέ[ct]ος, pro quo verus interpres: charitatem, verum genuina Cypriani est prior lectio. Nam & Theophilus dicit de Chrifto tamen interpretatur, cui certe expositioni opime conuenit h[ab]it[us] lectio.

84. sed sibi placent in iniustitia] Reſte veritatis quod Grace est διανέ[ct]ος, εὐσημ[oc]h[ar]t[er]es ε[st]i τη[ς] δια[ct]io[n]i, quare etiam recte nunc addita est propositio in, ex M. cod.

85. An putas, frater, leuia esse aduersus Deum] Sic Ms. 4. nostri, Manu quoque & Morelio, pro eo quod erat: apud Deum.

86. Honor ergo datur Deo] Sic Ms. tres & excusis omnes, Cambr. vero: honor ergo non datur Deo: quo modo si legatur, enitabatur longum hyperbole, quod interrogandi nota finire.

87. pax a Prelib[us]is] Sic Ms. omnes, excusis vulgata: non veris Presbiteris.

88. aut foris potius] Vox potius, omissa causa quodam in edit Remboldi, desiderata fuit ante Manu, habet vero eam Ms. omnes & vetus excusis.

89. nisi foris sibi, &c. constituerent conuenticulum] Hunc locum antea corruptum sic restituimus ex cod. Cambr. nam omessa erat vox: nisi, sine qua sensus non confitetur, ut tamen aliquis sensus apparet, legebatur: constituisse.

90. Ostifia, &c. ad Petri Cathedram atque Ecclesiam principalem] Eodem modo infra Ep[iscop]ia ad Antiochiam. Locum Fabiani locum Petri & Cathedram eius nuncupat. Indicio igitur Cypriani Rom. Pont. Petri in Cathedra sacerdotali, a[re]a adeo in p[ro]fessore ecclesiastico, iuxta e[st]et, item Ecclesia Romana principale est. & vt supra dixi, Ep[iscop]ia cl. v. matrix omnium Ecclesiarum, & utpote ad quae quenadmodum ibi ex a[re]no diximus) referri, & a qua definiri soleant causa fidei grauiores. Testimoniū circunquam etiam sanctissimi Pontifices Martires, Anacletus Ep[iscop]ia 1. & 3. Euauitius Ep[iscop]ia ad Africanos Ep[iscop]os, Alexander Ep[iscop]ia ad orthodoxos omnes, Sixtus 1. Eleutherius ad Eccles. Gallicanas. Pius 1. ad omnes Ecclesias. Victor ad Theophilum. Zephirus ad Ep[iscop]os Siciliae, Lucius Ep[iscop]ia ad Ep[iscop]os Gallici & Hispani. Sextus 2. Marcellus 1. ad Ep[iscop]os Antioch. prouincia. Eusebius ad omnes Ep[iscop]os Camp. & Tosc. & Melchiades ad Hisp. Ep[iscop]os. Qui fero omnes iuam feneniam confirmant dicto illo ad Petrum: Super hanc Petram edificabo Ecclesiam meam. Ne autem iactent foris a malevolis habeantur illi, tanquam iudices in causa propria, quoniam in Martires talis subſicio incidere merito non debet: id ipsi loco citato Irenensis. Tertull. lib. de scriptis hereticorum, etiam Amb[ro]s. lib. de excessu fratris sui Satyri. c. 7. & Ierm. 47.

CYPRIAN
PIPER
PERA.

Hiero. Epistola ad Damas. &c. l. *Apolog. contra Rusinum. Cyrilus* loco citato à D. *Thoma contra errores Græcorum. Aug. Epistola* 162. tract. 56. in Ioan. l. 2. *contra Pelagium & Cœlestr. contra Donat.* lib. 2. c. 11. *Concilia item generalia Nicen. can. 18 & 19. citatis à Ido in Epistola ad Syn. Antiochenam. Concil. Calched. loco à D. Thom. a citato.* (era autem ab hereticis) *reite Grego. lib. 5. Epist. 14. stem ad. 12. & 13.* Con. *Constantinop. in sententia contra Anthymum hereticum. Synod.* 6. act. 4. in professione fidei cōprobata ab omnibus Concil. paribus, act. 8. 13. & 14. *Synodus 7. act. 2. Synodus etiam 8. Can. 2. Concil. deniq. Lat. teran sub Innoc. 3. Florentium. & Trident. Sed hac hædēnus.*

91. *Eos eff. Romanos. &c. ad quos perfida habere non possit accusatum* [Elegans locus in eius rei confirmationem, quod Ecclesia fuit Cathedra Romana in fide errare non possit. Adfer ait enim in confirmationem laudem fidei illorum ex Paulo. Similiter Hieron. 3. contra Rusin. Scito (inquit) Romanum fidem Apostolica vocem laudatam, huiusmodi præficias non recipere, etiam si Angelus alter annunciat, quam semel prædicatum est, Pauli auctoritate minitam, non posse mutari. Similia habet etiam in Epistola ad Pamphac. & Oceanum, sic & Irenæus de hoc Ecclesia loquens: In qua semper (inquit) conformata est in ea ab Apostolis est traditio. Sic & Lucas Papa 1. ad quem Cypriani exeat Epistola: *hac (ancta) & Apostolica mater omnium Ecclesiæ Clariss. Ecclesia, per omnipotens Dei gratiam, à trame Apostolica traditionis nūquam errasse probatur, nec hereticorum non arbitriis depravata fucubuit, sed ut in exordio normam fidei Apostolica percepit ab auctoribus suis Apostolorum Christi principibus, illibata sine tenus manet, secundum ipsum Domini nostri diuinam poliſitatem, qui Discipulorum suorum principi in suis fatus est Euægelius: Petre (inquit) ecce Sabathus expetius ut vercribatur et facta tristitia. Ego autem pro te rogau Petre, ut non deficiat fides tua: Et tu conuersus confirma fides tuos. Eadem Felix Papa ad Senni, & Marcus ad Athanasium cœteros Ægypti Episcopos, & similia qui hos præcessit Eusebius Epistola supra citata, item Tarracenensis Ecclæsia ad B. Hilarius Pontificem. Eadem pertinunt reconciliationes formulis, quas post Chyma miserunt, Iordanis Constantinopolit. Patriarchæ, successor Achætis atque insinu Imperat. ad Hornijdam Papam, & Eudalius Carthaginensis cum ceteris Africa Episcopis ad Bonifacium Pontificem. Viquandio autem fides Romana, semper fides Catholica est habita, ut & Gratianus Imperator edictum fecerit, ut cuncti subditi eam fidei & religionem retinenter, quam veret Apostolus Petrus ac cum Dama. & Romanus Episcopum custodire. Edictum habet, & in Ecclesiastica scriptura & in cod. Infirmiani is. de summa Trinit. Habet enim conformem Patrum de hoc re tentacione locis supra citatis. Argumentorum vero solutionem que ab aduersariis conseruatur in contrarium, & plora huc pertinens, vide apud Albertum Pighiam Ecclæsiar. lib. 4. Cardinalis Hofii in Antwerpion. & Melchiori Cantii. l. 6. loc. Theologoric.*

92. *Nam cum statutum sit omnibus nobis* [Qui verba Cypriani conulerit cum verbis Epistole 3. Fabiani Pontificis, non dubitabit, quin ad statutum illud hic alludat Cyprianus. Verba Fabiani sunt: ipsa. Peregrina iudicia salua in omnibus Apostolica auctoritate generali sanctio prohibemus quia indignum est. Ad externis ut inducatur, qui provinciales & a se electi debet habere iudicem nisi fuerit appellatum. Unde oportet, si aliqua Episcoporum (super certis accusatetur criminibus, ut ab omnibus audiatur qui sunt in provincia Episcopi, quia non oportet accusatum alibi, quam in suo foro audiatur. Et paulo post: Reuera semper ibi causa agatur, ubi crimen admittitur. Quæ postiora verba quid aliud sicut quæ quod hic dicit Cyprianus, uniuscuiusque causa illi audiatur, ubi crimen est admissum? Reuocat igitur Cornelio in memoriam statutum sua predecessoris, modeste petens, ut id ab illo obseretur in causa Fortunatus & complicum, ut nempe illi causa illorum agari, ubi habere accusatores. & testes, sive criminis possint, ut pote quibus acerbissima & grauissima criminis & criminibus (ut loquitur) ingerentur. Et si enim quoddam iudicium de illo habitum est, quo excommunicati erant illi, adhuc tam non quædam criminis intentio a se, ut non dicitur verbis (sicut patet). Neque vero Appellationis ab illis interclusa illa mentio: & non aliud videtur illi esse apud Cornelium quam nuntiata Fortunatum Episcopum factum. & accusasse Cyprianum de criminibus quibusdam, falsas quædam in cōprobationem dictorum litterarum fecim adfert. Quæ omnia procul ab eo in firmet quæ potius confrontrat Romanis Pontificis patefacta.

93. *cum Dominus doceat & dicat* [Sic Cambr. cod. Manu. & Morelii, ceteri.

94. *præficia obtendebantur* [Sic Ms. res & vetus, ac ceteri plerique excepit. Cambr. vero cod. Mor. & Gryphius: præficia, & utrumque Latine dicitur.

95. *Neque enim sic putamina* [Sic Cambr. cod. Manu. vero, ceteri Ms. & Morelii: putamina, ut accipiant pro præterdubius sicut infra alicubi.

96. *afflictione contaminat* [Sic excepit & Ms. omnes, excepto Manu. & Cambr. cod. qui habent: afflictione, verum prior lectio magis placet, præserimus quam eadem voce utitur Cie. lib. 4. Tufcius queat.

97. *O si possit* [Præmittebant hoc loco in vulgaris excusis hac verba: Non attendas numerum illorum: Melior est enim unus timens Deum, quæ mille filii impj. sicut loquuntur est Dominus per Prophetam dicens. Pili ne iocundem in filiis si multiplicentur tibi, cum non fuerit timor Dei in ipsis; verum desiderant in Ms. omnibus. Quare etiam recte pretermisfactione a Manu. præfériunt quum nihil hoc loco ad institutu facere videantur.

98. *Nec Ecclesia isti cuiquam clauditur* [Ita ex varia lectio hanc locum restitu, nam isti, desideratur in Ms. & cuiquam, in illis reperitur, pro quo vulgaris excusis habent: ific aliqui.

99. *clauſam stare Ecclesiam Domini* [Rauſum hic error contigit ex edit. Remboldi, qui omiserat vocem: clauſam, quam habent omnes Ms. & verus excusus.

100. *ac domini altare remouentibus* [Sic Ms. omnes, vetus excusus, Remboldi, Manu. & Morelii, excepto Cambr. qui habet vulgaris Erasmi lectiōem: de Domini altari se remouentibus, utraque lectio bona.

101. *fiij qui sacrificauerunt* [Ita recte Manut. pro eo quod erat: mihi recte etiam ex Ms. cod. adiecit: rogari, desideratum prius.

102. *nec in facies deficiunt* [Sic Ms. March. Dun. Afflig. Bland. & Cauchy, cod. pro quo Cambr. & excusis omnes: in pace, mihi neutra satiscit, quanquam illa Ms. magis arrideat.

103. *vt pectora opera delictorum tenebris pénitentia* [Sic Manut. Morelii vero: ut pectora a delictorum tenebris soluta pénitentia, Ms. & excusis ceteri: ut peccatores a delictorum tenebris pénitentiam, ad quam magis adcedit Manut. atque adeo eius lectio placet.

104. *Ilorum flenda & lamentanda concilio est* [Sic Ms. March. Dun. & Afflig. vetus excusus & Rembold. pro quo primus Erasmi & Camb. cod. conditio. Verum prior lectio magis placet: ut aliud ad ilud philip. 3. videt canes, videat malos operarios, videat concisionem.

105. *Florentissimo illic Clero tecum præsidenti. Valde facit hic locus ad conformatandam Authoritatem Cleri Romani, tam olim candem quam nunc est, de quo supra latius Epistola Cornelij ad Cyprianum de Confess. regressis.*

106. *Ita quod illud contagium* [Sic Ms. omnes, Manut. & Morelii inveniatur etiam illi.

107. *Declinet autem de cetero* [Insignis locus quomodo vitandi hereticis, allegatis ad hæc scriptis compluribus, qualem habet etiam supra Epistola xl.

108. *Hæreticum hominem post vnam correptionem exuta* [Sic Ms. March. Afflig. Bland. Dun. & Cauchy, vetus quoque excusus & Manut. Camb. vero Morelii & Erasmi adiecit: & secundam, utrum quum Tertull. lib. de præscript. Hæret. non aliud legit, quam: post primam correptionem, puto priorem lectiōem eff. Cypriani. Sic enim etiam comment. Ambro. acripius. Videat etiam ex Tersull. de jampfis: se illud a semetipso damnatur, ad quod accedit vox Graeca αὐτὸν τακτόν & certe etiam D. Hieron. sic legit in Comment. huius Epistola.

109. *Peretus &c. & porrat perditionem & in labiis suis ignem condit* [Sic Cambr. cod. & verus cum ceteris excusis omnibus Ms. vero 4. alij, & Cauchy: porrat peruersa, perditionis fue ignem condens, videt auctor, cui lectio magis congruit textus Graecus.

110. *Quod quanquam Reice sic Camb. cod. in ceteris desiderabatur.* Quod, Pro: monitam, autem quod habent Ms. Manut. & Morelii, vetus excusis cum ceteris habet: munitam, neutralis lectio displaceat.

AD THIBARITANOS, DE EXhortatione Martyrii.

EPISTOLA LVI

A R G. *Iam instantē secunda persecutiōne, immo ex parte cetera, hortatur plebem Thibaritanam Cyprian. ad Martyrium atque adeo satis constat eodem fere tempore cum duabus præcedentibus conscriptam.*

CYPRIANVS · PLEBI THIBARI Consistenti, Salutem.

C OGITAVERAM quidem fratres dilectissimi, atque in votis habebam, si terum ratio ac temporis conditio permitteret, secundum quod frequenter defiderat, ipse ad vos venire, & quantulacunque mediocriter exhortationis nostræ præsens illuc fraternitatem vestram corroborare. Sed quoniam sic rebus virgintibus detinemur, ut longe istine excurrere, & diu à plebe, cui de diuina indulgentia præsumus, abesse non detur facultas, has interim pro me ad vos vicarias litteras misi. Nam cum Domini instruentis dignatione instigemur sepius, & amplius & admoneamur ad vestram quoque conscientiam admonitionis nostræ sollicitudinem perfere debemus. Scire enim debetis & pro certo credere ac teneare, pressura diem super caput esse cœpisse, & occasum sarculi atque Antichristi tempus appropinquasse; ut parati omnes ad prælium stemus: nec quidquam nisi gloriam vitæ æternæ, & coronam confessionis dominice cogitemus; nec putemus talia esse, quæ veniunt, qualia fuerunt illa quæ transierunt. Graulor nūc & ferocior pugna imminet, ad quæ fide incorrupta, & virtute robusta parare se debet milites Christi; & cōsideratē cœcū se quotidie calice sanguinis Christi bibere, ut possim & ipsi propter Christum sanguinem fundere. Hoc est n. velle cū Christo intenzi, id p. Christ. & docuit, & fecit imitari: secundū Ioannē Apostoli dicentes: Qui dicit sū ē in Christo manere, debet quomodo ille ambulans & ipse ambulare. Itē B. Apostolus Paulus exhortatur & docet dicens: Sumus filii. Si aut̄ filii Dei, & heredes Dei, coheredes

Liber. 4. ap. 6.

1. Ioann. 2.
Rom. 8.

autem

autem Christi si quidem compatiatur ut & commagnificatur. Quae nunc omnia confideranda sunt nobis, ut nemo quidquam de seculo iam moriente desideret; sed sequatur Christum, qui & viuit in eternum, & viuiscat seruos suos in fide sui nominis constitutos. Venit enim tempus, frates dilectissimi, quod iampidem Dominus noster prænunciavit, & docuit aduenire: dicens:⁷ 1. Cor. 16. 1. Pet. 4.
*Veniet hora, ut omnis qui vos occiderit, putet se obsequium Deo facere. Sed hoc facient, quoniam non cognoverunt patrem, neque me. Hac autem locutus sum vobis, ut cum venerit hora, enun memores sitis, quia ego dixi vobis. Nec quisquam mittetur persecutionibus nos aspidis fatigari, & pressuris angentibus frequenter vrgeri; quando haec futura in nouissimis temporibus Dominus ante prædixerit, & militiam nostram magisterio & hortamento sui sermonis instruxerit: Petrus quoque Apostolus eius docerit, idea persecutiones fieri, ut probemur, & vt dilectioni Dei, iustorum precedentium exemplo, nos etiam morte & passionibus, copulemur: posuit enim in Epistola sua, dicens: *Charissimi, & nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem vestram fit, nec exigitas tanquam nouum vobis contingat, sed quoniam cuncte in communicatis Christi passionibus, per omnia gaudent, ut & in revelatione facta claritas eius gaudentes exultet. Si improraper vobis in nomine Christi, beati estis, quia maiestatis & virtutis Domini nomen in nobis requiescit. Quod quidem secundum illos blasphematur, secundum nos autem honatur.* Docuerunt autem nos Apostoli ei que de preceptis dominicis & celestibus mandatis ipsi quoque dicerunt, Dominu ipso scilicet corroborante nos, & dicente: *Nemo est qui relinquit dominum, aut agrum, aut parentes, aut fratres, aut sorores, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat, sepius tantum in ipsis tempore, in seculo autem venturo vitam eternam. Et iterum Beati, inquit, eritis cum odio vos habuerim homines, & separauerint vos, & expulerint, & maledixerint nonini vestro quasi neguimus proper filium hominis; gaudente in illa die & exultate, ecce enim merita vestra multa in celis. Gaudete nos & exultare voluit in persecutionibus Dominus, quia quando persecutio nes sunt, tunc dantur corona fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent coeli. Neque enim sic nomen militiae dedimus, vt pacem tantummodo cogitare, & detracere, & recusare militia debeamus, quando in ipsa militia primus ambulauerit Dominus, humilitas & tolerantia & passionis magister, vt quodsi fieri docuit, prior faceret, & quod pati hortatur, prior pro nobis ipse patetur. sit ante oculos, frates dilectissimi, quod qui omne iudicium a parte solus accepit, & qui veritus est & iudicatur, iam iudicij lui & cognitionis futura sentientiam protulerit, prænuncians & confiteans: confessurum se coram patre suo confitentia, & negatur negantes. Simortem possemus euadere, ¹² merito mortem timeremus. Porro autem cum mortalem mori necesse sit, amplectamur occasionem de diuina promissione & dignatione venientem, & fungamur exi tu mortis cum premio immortalitatis; nec vereamur occidi, quos constat quando occidimur, coronari. Nec quicquam, frates dilectissimi, cum populum nostrum fugari conspercerit metu persecutionis & spargi, conturbetur, quod collectam fraternitatem non videat, nec trahentes Episcopos audiat. Simil tunc omnes esse non posunt, ¹³ quibus occidere non licet, sed occidi necesse est. Vbi cunque in illis diebus vnuisque fratum fuerit a grege interī necessitate temporis corpore non spiritu separatus, non moueat ad fugi illos horrorem, nec recedens & latens deserti loci solitudine terreatur. Solus non est, cui Christus in fuga comes est. Solus non est, qui templum Dei seruans, vbi cunque fuerit, sine Deo non est. ¹⁴ Etsi fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera inuaserit, fames aut sitis aut frigus afflixerit, vel per maria præcipiti nauigatione properantem tempestas, ac procella submerserit. ¹⁵ Spectat militem suum Christus vbi cunque pugnantem, & persecutionis causa pro nominis sui honore mortiū præmiū reddit, quod ¹⁶ daturū se in**

persecutione promisit. Nec minor est martyrij gloria, non publice & inter multos perisse; cum pereundi causa sit propter Christum perire. Sufficit ad testimonium Martyris sui, testis ille qui probat Martyras & coronat: ¹⁷ imitemur fratres dilectissimi, Abel iustum, qui initiauit martyria, dum propter iustitiam primus occiditur. Imitemur Abraham Dei amicum, qui non est cunctatus ut filium dilectissimum suis manibus offerret, dum Deo fide deuotionis obsequitur. Imitemur tres pueros, Aniam, Azariam, & Misahelem; qui nec aestate territi, nec captiuitate fracti, Iudea deuicta, & Hierosolymis captis, in ipso regno suo regem fidei virtute vicerunt, qui adorare statuam, quam Nabuchodonosor rex fecerat, iussi, & minis regis & flammis fortiores exiterunt, proclamantes & fidem suam per haec verba testantes: *Nabuchodonosor rex non opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. Etsi enim Deus cui nos seruimus potens expere nos de canino ignis ardenti, & de manibus tuis rex liberabit nos: & si non, non sumus tibi quia dixi tuis non seruimus, & imaginem auream quam statuisti, non adoramus.* Credebat se illi secundum fidem posse euadere, sed addiderunt; & si non: ut sciret, illos propter Deum quem colebant, & mori posse. Hoc est enim robur virtutis & fidei, credere & scire quod Deus à morte præsente liberare possit, & tamen mortem non timere, nec cedere; vt ¹⁹ probari fortius fides possit. Erupit per os eorum Spiritus sancti incorruptus & iunctus vigor, ut appareat vera esse quæ in Euangello suo ²⁰ Dominius dixit: *Cum autem vos ²¹ apprehenderint, nolite cogitare quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini, Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Dixit, quid loqui & respondere possimus, dari nobis in alia hora diuinitus & offerri; nec nos tunc esse qui loquimur, sed spiritus Dei patris; qui cum à confitentibus non discedit, neque diuinitur ipse in nobis & loquitur, & coronatur. ²² Sic & Daniel cum compelleretur adorare idolum Bel, quem tunc populus & rex colebat, in astendit Dei sui honorem * plena fide & libertate. ²³ Nonne qui iusti occiduntur propter iustitiam, mori nos quoque docuerunt? Christi nativitas à martyris infantium statim coepit, vt ob nomen eius à bimatu & infra qui fuerant, necarentur. Etas neendum habilis ad pugnam, idonea extitit ad coronam; vt appareret innocentes esse, qui propter Christum necantur, infanta innocens ob nomen eius occisa est. Oltensum est neminem esse à periculo persecutionis immunem, quando & tales martyria fecerunt. ²⁴ Quam ergo grauis causa si hominis Christiani, seruum pati nolle, cum prior passus sit Dominus: & pro peccatis nostris nos pati nolle, cum peccatum suum proprium non habens, paullus sit ille pro nobis? Filius Dei passus est, vt nos filios Dei facere, & filius hominis pati non vult, vt esse Dei filius perleueret: Si odio seculi laboramus, odium seculi sustinuit prior Christus. Si contumelias in hoc mundo, si fugam, si tormenta toleramus, grauiora expertus est mundi factor, & Dominus, qui & admonet, dicens: *Si seculum, inquit, vos odit, memento ²⁵ quia me priorem vobis odit, Si de seculo essetis, seculum quod suum esset amaret, sed quia de seculo non esis, & ego elegi vos de seculo, propterea odit vos seculum, Memento sermonis quem dixi vobis, non est seruus maior domino suo: Sime persecuti sunt, & vos persequentur, Dominus & Deus noster quidquid docuit, & fecit, vt discipulus excusatus esse non possit, qui dicit & non facit. ²⁶ Neque aliquis ex vobis, frates dilectissimi, futuræ persecutionis metu, aut Antichristi imminentis aduentu sic terreatur, vt non Evangelicis exhortationibus & preceptis ac monitis coelestibus ad omnia inueniatur**

Gen. 4.

Gen. 22.

Dan. 3.

Matt. 10.

2. Mach. 7

Matt. 2.

John. 15.

*iudicium
Mat. 10.

20an. 12.

Apoc. 14.

Ephes. 4.

1. Cor. 2.
Rom. 8.

armatus. Venit Antichristus, sed & superueruit Christus. Graſſatur & ſeuit inimicus, ſed ſtatiū ſequitur Dominus paſſiones noſtras & vulnera vindicatur. Iraſcitur aduerſarius & minatur, ſed eſt qui poſſit de eius manibꝫ liberare. Ille metuendus eſt, cuius* iram nemo potere euadere, ipſo premonente & dicente: Ne timueritis eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. Magis autem metuere eum, qui poſte²⁷ & corpus & animam occidere in gehennam. Eterum: Qui amat animam ſuam, perdiſt illā & qui odiat animam ſuam in iſo ſeculo, in vitam eternam conſeruabit illam. Et in Apocalypſi inſtruit & praemonet, di- cens: Si quis adorat beſtiam & imaginem eius, & accipit no- tam in fronte ſua & in manu, bibet & ipſe devino ira Dei mixto in poculo ira eius, & panierigne & ſulphure ſub oculis ſan- ctorum angelorum, & ſub oculis agni, & ſumus tormentis eorum aſcendet in ſecula ſeculorum, nec habeant requiem die ac nocte, quicunque adorant beſtiam & imaginem eius. Ad agoneſ faculatate exercentur homines & parantur; & magnam gloriā computant honori ſuī, ſtills ſpectante populo & imperatore praēſente contigerit coronari. Ecce agōn ſublimis & magnus, & corona coeleſtis p̄rāmio glori- ficius, ut ſpectet nos certante Deus: & ſuper eos quos fi- lios facere dignatus eſt, oculos ſuos pandens certaminis noſtri²⁸ ſpectaculo perfurit. Praeliantes nos & fideli cō- gregatione pugnantes ſpectat Deus, ſpectant angeli eius, ſpectat & Chriſtus. Quāta eſt gloriadignitas, quāta felici- tas p̄ ſeit Deo cōgregati, & Chriſtio iudice coronati? Arme- mur fratres dilectissimi viribꝫ totis, & paremū ad agōnē mēte in corrupta, fide integra, virtute deuota. Ad aciē qua nobis indicitur, Dei caſta procedant. Armentur integri, ne perda integer quod nuper ſteti. Armentur & laſpi, ut & laſpi recipiat quod ambiſt. Integros honor, laſpi dolor ad pralium prouocet.²⁹ Armat nos & praeparat Apoſtolus dicens: Non eſt nobis coſtumatio aduersus carnem & ſanguinem, ſed aduersus potefates & principes hauiſ mundi harum tenebrarum, aduersus ſpiritus nequiti in coeleſtibus.³⁰ Propter quod induit tota arma Dei ut poſſit reſiſtere in die nequissimo: ut cum omnia perferitis, ſteſis accincti lumbos reſtos in veritate, indui loriam iuſtitie, & calicii pedes in pre- paratione euangelij pacis, aſſionem ſcarum ſidei, in quo poſſi- tis omnia igna iacula nequissimi extingueat, & galeam ſalutis & gladium ſpiritus qui eſt ſeruo Dei. Hęc arma ſumamus, hiſ nos tutamenti ſpiritalibus & coeleſtibus muniamus, ut in die nequissimo reſiſtere diaboli minis & repugnare poſſimus. Induamus loriam iuſtitie, ut contra inimici- iacula munimū ſit pectus & tutum. Calicii ſint Eu- an- gelico magiſterio & armati pedes, ut cum ſerpens calci- à nobis & obteri coepit, mordere & ſupplantare non poſſit. Portemus fortiſtū ſeſtū ſidei, quod protegēt quid- quid iacula inimicus, poſſit extingui. Accipiamus quoque ad tegumentum capitis galeam ſalutare, ut muniantur aures, ne audiant eis ita feralla: muniantur oculi, ne videant detetlata ſimulachra:³¹ munitur frons, ut ſignum Dei incolume ſeruerit: munitur os, ut Dominum ſuum Chriſtum vičtrix lingua fateat.³² Armemus & dexteram gladio ſpiritali, ut ſacrificia fune- ſta fortiſtū reſpuit, & Eucharistiā memor, quo Dominus corpus accepit, iſum compleatatur, poſtea à Domino ſumptu p̄rāmio coeleſtium coronarum. O dies ille qualis & quantus adueniet, fratres dilectissimi, cuiſi co- perit populu ſuū Dominus reſcere, & diuine cognitio- nis examine ſingulorum merita recognoscere, mittere in gehennam noſcentes, & perſecutores noſtrorum fla- ma pœnalis perpetuo ardore damaſcere, nobis vero mer- cedem fidei & devotionis exoluere. Quā erit gloria, & quanta letitia, admitti, ut Deum videas; honori, ut cū Chriſtō domino Deo tu ſalutis a lucis aeternae ga- dium capias?³³ Abraham, & Iſaac, Jacob, & patriarchas omnes & prophetas, & apolloſos, & martyres ſalutare; cum iuſtis & Dei amicis in regno coelorum datē immor- talitatis voluptate gaudere; ſumere illuc quod nec oculus vi- dit nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit: maiora enim nos accipere, quā quod hic aut operamur, aut patimur, apolloſus praedicit, dicens: Non ſunt condigna paſſiones huīus temporis ad ſuperuenturam claritatem, qua reuelabitur in nobis.

Cum reuelatio illa venerit,³⁴ Cum claritas ſuper nos Dei fulſerit,³⁵ tam beati erimus, & lati, dignatione Do- mini honorati; quam rei remanebunt, & miſeri, qui Dei defertores, aut contra Deum rebelles voluntatem fecerunt diaboli, vt eos neceſſe ſi cum ipſo ſimul inextinguiſſili igne torquerit? Hęc fratres dilectissimi hęrāt cordibus veltris. Hęc ſint armorum uestrorum praepa- ratio, haec diurna ac nocturna meditatio, ante oculos habere & cogitatione ſemper ac ſenſibus volueri iniquorum ſupplicia, & p̄milia ac merita inſtorum: quid negantibus Dominus comminet ad ponam; quid cō- tra conſentibus promittat ad gloriam. Si haec cogitan- tibus ac meditabitibus * nobis ſuperuerunt perſecu- tio- nis dies, miles Chriſti, p̄ceptis eius & monitis eruditus, non expaueſcit ad pugnam, ſed paratus eſt ad coro- nā. Opto vos fratres chariflimi ſemper bene valere.

ADNOTATIONES IN EPI-
STOLAM LVI.

1. Plebi Thibari conſentienti] Quām ſoleat ad maiores ciuitates fori- bens ſum Cleo cum plebi epifolam inſcribere, mirum eſt quod ſoli pleb- han epifolam forbit, praeterea quām inter epifolos Africa Vincen- tii Thibaritani ſunt mentio.

2. & quantum laſcivum medicocitate exhortationis noſtre pre- fagens] Sic vetus excusus, Remboldus & Morelius. Ms. vero Colon. & Affig. quālumquām medicocitas noſtrū preualeat] vīraque lecio bona. Porro ex Ms. Camb. & Affig. recens adieciſmus: vīra.

3. amplius & admoneamur] Etiam hic ex illis adieciſmus vocem: amplius.

4. Antichriſti tempus appropinquare] Sic excusus & Ms. Colon. & vero eatori: appropinquare, ad prius malo, ob id quod praedicti cepiſſe. Antichriſti autem vocat tyramum per equatores moni ſcriptura, qua Antichriſti vocat praecuſores Antichriſti.

5. confiderantes ſcīcō ſe quotidie calicem ſanguinis bibere] Supra eadem pene verba habet epifola inī. Satis igitur manefum fit ex vīro, hoc loco, ſum eodem tempore vīraque conſcriptam, ſum com- muniſſa plerisque plebi ſub vīraque ſpecie tempore Cypriani: & cauſa vīrē ſuī, ut per ſumponiū, ſanguis magis animaretur, ad ſanguinis ſuī ſumponiū pro Chriſto.

6. de faculo iam morieat] Sic vulgari i typis omnes, Ms. Colon. & Affig. marginē Idē ſamen & Camb. leguit: moritū ſum, verum prius placet, ob Amritheſin illam: ſed lequitur Chriſtu qui viuit in aeternū.

7. Venet hora] Sic Camb. cod. & excusis omnes, Affig. vero vent, certe vox Græca ἡχεται, ambigua eſt ad vīrūmque. Porro objequium ſubſtitutum ex vīro ſumponiū Ms. cod. pro eo quod era: officium.

8. Nolim mirari ardore accidēt vobis, &c. Neq; Cypr. neq; in- terp̄is Pauli commode verterunt Græcam vocē. ἡχεται, neq; ſi vo- cabilū Latīnū quod correpōndat; Galli dicent: ne trouuez effrange- ſe, enim, vīrē peregrinā & extraneā ſignificat. illud autem: nec ex- diſtatis, quod videtur accipere aut ea ſignificatione qua alii dixi. Apoſto- lus: ſine excusis Deo, aut pro obſtaſe (cere) & illud: per omnia, plus ha- beat Cypriani, qua vel Græca vel Latīnū cod. Deinde mirū eſt, quāmo le- gat: maieſtatis & virtutis Dei nomen, miſi ſorte legit: ἡχεται pro eo & Græca hodie legitur: ἡχεται, id eſt ſpiritus, habet etiam verba illa que ſunt in Græciis hodie exemplaribus. Quod quidē ſecundū illos blaſphematur, ſecundū aut nō honoratur, legit̄ e contraria virtutis, quod deſideratur in Græcia, habet etiam autē in Latīnū. Quare recte adnotauit in ſuī noui ſeſtis, Nicolai Zegeri, exemplaria videri hoc ſemper variſſe. Quod vīg, adeo verum eſt, ut aliam longe erat lectione habeat Ter- roni, in Scopacio circa Graecos, hac vīpē. Dilecti ne expaueſtis vītōne qua agitur in vobis in tentationem, quaſi noua accidat vobis, etenim ſe- cundū quod communis paſſionis eis Chriſtū, gaudent, ut vī & ex reu- laſione glorie eius gaudentis epulantes. Si deſideramus in nomine Chriſti, beati ſpiritionis gloria, & Dei ſpiritus requieſcat in vobis, dū ne quis vītō patiaris, ut homicida, aut ſur, aut malificus, aut alieni peculator.

9. Nemo eft qui relinquit domū, &c. aut fratres aut lorotis] Iu- lid: aut foros, legit̄ cum excusis Erafmū omnibus. Affig. col. quā- deno in locū ſuī reſpoſum, eis omniſum à Amritio. Nā, quād etiam a- libi adnotauimus, pro more habet Cyprianus, ut diuerſorū Euangeliſtū verba velut vīrus recitent. Cītā ſunt hūc locū paſſionis, ex Marco, p̄ ſum- p̄tia ex Luca. Porro malim qd cū Claudio legi, cītēs, p̄ o eſt: lep̄tis, ſed quād hoc legit̄ hic ſunt Ms. trei & alibi ubiq; Ms. oī, nō aſſi ſi immu- nare.

10. & leparuerint vos & expulerint & maledicter nominis- ſtō] Adnotauit digna haec lecio tū excusorū tū Ms. codicū, corpore qd lo- dices p̄ Græcis aut Latīnū exemplaribus, niſi tranſpoſitione verborum, neque erim eft eluid: maledicter: quam, expulſate, neque ex illere, quam: cītēs. & certe aperior mihi videat phrasis, expulſare nomen cuīq; ſum, ſine maledictore nomini cuīq; ſum, quam, expulſare nomen.

11. & op̄ati horatū] Magis placet hac Ms. excusis vulgari lecio, quā illi Rēboldi, Manu, & Moreli: q. vītō aut excusis legit̄, nō male.

12. metito mortem timorem] Hoc ex Ms. nos iam primum, pro eo quod erat: mori.

13. quibus occidere non licet, ſed occidi neceſſe eft] Similis eſt lo- cus Epifolū ſe, vī quid ſi vītō latīnū. Hoc hūc tantum dicimus, non licet plebi occidere, ut pote cum ſoli hoc licet legitimo magiſtratu, at- que nō ſugendum illi peritis ſuādēt ſum hic in ſuī li. de laſpi Cyprianū.

14. Et

14. Et si fugientem in solitudine, &c.] Vt hinc patet non dubitasse de salute illius Cyprianum, qui pro fugientem in solitudine, aut a latronibus feriue occisus, aut fame & fisi mortuus, vel in mari reprobate submersus fuerit, etiam sine via iustico, sine absolutione presbyteri hinc decederet, quia quod Martyribus aequet. Loquebantur igitur episcopi Africani, episcopi lug. non de omnibus qui forte post baptismum peccassent, sed de iis tantum qui graviora crimina commiserant, & quibus iudicis soler publicis penitentia. Verum de hac re ibi latuit.

15. Speciat militem suum Christus] Sic recte ante me hunc locum caginat Cyprianus, nam correspondunt Ms. cod. Legebatur prius: expeditat.

16. daturum se in persequitione] Ita Ms. Affig. & Camb. cod. placuerat etiam excusus ad marginem. Placeat igitur magis hac lectio, quam aut emigra: surrectione, aut Manut. & Morel. refutacione. Nam si sic legatur, contradicet sibi ipsi Cyp. qui hic dicit, daturum demum in resurrectione premium Martyrum Deum, quod prius & alibi frequentissime statim daturum tri dixit.

17. imitemur fratres dilectissimi Abel iustum] Quum prius eos animaverit propter premium & beatitudinem a Christo promisum, qui martyrum pro illo fiducem, nunc exemplo Abel, & Abraham, trium puerorum, Daniels, Machabeorum, Prophetarum, Apofolorum, Martyrum, Innocentium, & Christi ad Marym illas horatatur.

18. & si non, notum in tibi] Remboldus parentibus hac verba includens, legat: eth, plane rectum obscurans; recte igitur iuxta vet. exc. & Ms. hoc pacto difinierunt Manu. & Morel. Clarius autem habet nosfer interpret: Quod si noluerit, magis etiam placet letho Ms. adoramus, quam vulgata: adorabimus, quia premittitur: colimus, præsternim cū alibi sic legat Cyprianus.

19. probari fortius] Manutius & Ms. Cate: potius, prius malo.

20. Dominus dixit: Cum autem] Hanc veram esse lectioem colligere est ex Affig. codice vulgaritate autem: dixit dicens: cum; videtur oratione varietate lectioem. Quum enim alii haberent: dicit, (quomodo Camb.) & forsan in margine, extrinque irrestit in texum: dixit dicens, ne autem superflua foret repetitio, aliquis adiicit, c. & legit: dixit: dixit, Certe inquit alibi sic loquitur Cyprianus.

21. apprehendunt] Quum supra Epifol 9. & alibi iuxta Graciam & Latinum Matthei texum legat: tradidicunt, mirum sif quod hic apprehenderint, legant tum exc. tum Ms. cod.

22. Sic & Daniel] Hanc eandem historiam Belis habet citatam in lib. de orat. dominica, ubi de illius auctoritate Canonica.

23. Nonni qui iuifi occiduntur] Ex Ms. cod. sic recte hunc locum refutamus, referuntur tum ad Prophetas tum ad Apostolos. Quod autem antea erat: cum, ita sensus obcurabat, ut videtur de alia loqui quam predicti. Porro de Apofolorum martyrum nemo est qui dubitet. Inter prophetas autem non omnes quidem sunt martyrum passi: uti ex Epib. de vita & obitu Prophetarum constat) sed dominaxat, Isaia sub Manasse Reg. forra in duas partes secutus. Hieremias apud Taphor in Aegypto obiit lapidibus. Ezech. occiuit a duce populi Israelitici in Chaldaea, dum eum de Idololatria reprehenderet. Amos fuisse occisus a filio Amaria faceret Bethel. Michoas precipitatus a Ioram, filio Achab. & Joannes Baptista capite plexus iusta Herodis in carcere.

24. quam ergo gratis causa] Ita primus hunc locum caginat Cyprianus, pro quo erat: vero. Conferunt Ms. cod. iuxta autem cod. Ms. fidem, quum superflue bis repeperetur, priori loco vocem: ille, submouimus: quia me priorem vobis odis] Hanc lectioem Camb. cod. malus sequitur, eo quod indifferens sit ad utrumque sensum qui ex Graeco texu hauius est, ubi est *πάτρονος* *πάτρονος*, quod verti posse, aut: priusquam vos, ad quod accedit vulgarata huius loci lectio: aut, me primo, vel: priorem vestrum, quomodo hic legit. Affig. cod. Ex utroque etiam Ms. subfuisse licet: autem, sed odiit, quod esset elegantius, immutare non posse. Manut. legit odiit, tum hic tum alibi. Prore pro quo erat: sermonis Ms. habent verbi, sed perinde sif, vtrum legatur.

25. Neque aliquis ex vobis &c.] Quum prius & premittitur & exemplis eos ad Marym sit exhortatus, nunc ne timore succumbant, armas ad prælatum, sub finem denuo magnitudine premiorem animos accendens.

26. & corpus & animam occidere] Expressit ad verbum quod Graece *ἀπολέσαι*.

27. spectaculo perfruirat] Sic Ms. cod. excusis vero perfruatur, neutrino. Ita & paulo post, ubi excusis habent: præfide, legant illi: presentate. Pro eo etiam quod excusis vulgatis & Ms. habent: ne, verus excusus & Remboldus legant: nec.

28. Amat nos & preparat Apostoli dicens] Ita Ms. & excusis rectentur. Manutius vero, Remboldus & verus excusus: Armari autem & parari nos beatus Apostolus docet dicens, prior lectio placet magis.

29. Propter quod induit vos tota arma Dei] Hoc pacto verus & ceteri excusis Ms. & Manut. omittunt: tota, sed prius lectio magis placet, per illam enim exprimitur clarius quod Grace est *πάτρονός* *πάτρονός*, præseruum quum & Hieron. dicas vertendum hic sis: vniuersa arma.

30. munatur frons, ut signum Dei incolume feruerit) Alludit haud dubius ad signum crucis quod in baptismo frontibus insiguitur, præseruum quum alicuius dicit: signculo dominico consummari qui in ecclesia baptizantur. Enidem ritus meminit etiam Basil. lib de Spiritu sancto. & Tertul. lib. de resurrectione carnis. Chrysost. lib. contra genitiles. Cyrillos Hieron. Cate. 4. & Hieron. in epistola ad Heliodorum. Quod cur in fronte fuit, quia sedes est verecundia, ex August. ratione reddit: Micrologus noster cap. 9. ut eliminata omni verecundia, non erubescamus Euangelium Christi. Non solum autem in baptismo, sed ad omnius progressum.

ad ornatum aditum & exitum, ad vestitum, ad lauacra, ad mensas, ad limina & ad cubilia, frontem signare cruce, solitos veres Christianos, locuples rofis: est Tertul. lib. de coron. mili. ad quem locum etiam alludit D. Hieron. epistola ad Eustoch. de inflo. virgin. Plura vide apud Iustini mart. Apol. ad Anton. Primum & Reuerendiss. Ruremündensem Episcopum Dn. Guelphum Lindanum in sua paroquia.

32. Armemus & dexteram & c. que Domini corpus accepit &c.) Alludit ad veterem alterum ecclesiæ ritum, quo sumebatur in missa Eucharistia, de quo latus li. de Lapis. Confermat etiam veritatem corporis Christi in Eucharistia, & merita bonorum operum. Castigatum autem hunc locum partim ex Ms. partim ex vereri excuso, ad quem proxime quidem accedebat Manut. sed omiserat vocem: postea, & repuerat: accipit, quam reditus legatur, accepit.

33. Abraham & Iacob & Iacob & c. martyres salutare) Infinuat futuram mutuam notitiam in vita futura, sed satis hac de re lib. de immortalitate.

34. cum claritas Dei super nos fulserit) Sic recte Manut. & Mor. ex Ms. cod. pro eo quod erat, charitas.

35. tam beatus erimus & c. quas rei remanebunt) Eleganter sic quoque caginat Manut. hunc locum, amea corruptiss. cui consentiunt Colon. & Affig. cod. Camb. vero viriliter legit: quam, etiam non male.

AD CORNELIVM IN EXILIO de eius confessione.

EPISTOLA LVII.

A R E. Laudat Cyprianus in Cornelio & Plebe eius Confessio-nem nominis Christi ad exiliu usque, hortaturq; ad constantiam, & mutuas pro iniucem orationes, tum ob instantem certaminis diem in hac vita, tum post obitum: meminit autem huius Episole Damasus in vita Cornelij, vixit propter quam calumnia facta, occa-sione necis sumpserit Tyrannus. Atque adeo quam sub finem vita Cornelij scripta sit, recte non in primo, sed postremo loco inter Cy-priani ad illam Epis. ad collocaisse me aequis lector indicabit.

CYPRIANVS CORNELIO FRA-tri Salutem.

C OGNOVIMVS frater charissime, fidei ac virtutis veltra testimoniis gloria, & confessionis vestrae honorem sic exultanter accepimus; vt in meritis ac laudibus vestris nos quoque participes & socios computemus. Nam cum nobis & Ecclesia una sit & mens iuncta, & indiuidua concordia; quis non sacerdos in consacerdoti sui laudibus, tanquam in suis propriis gratuletur? aut quæ fraternitas non in fratrum gaudio vbique letetur? Exprimi satis non potest, quanta istuc exultatio fuerit, & quanta laetitia, cum de vobis prospera, & fortia competemus; ducem te illic confessionis fratribus extitisti, sed & confessionem ducis de fratrum confessione creuisse; vt dum præcedis ad gloriam, multos feceris gloria comites, & confessio-rem populum suos feceris, dum primus paratus es pro omnibus confiteri: vt non inueniamus quid prius prædicare in vobis debeamus, vtrum ne tuam promptam & stabilem fidem, an inseparabilem fratrum charitatem. Virtus illic Episcopi præcedentis publice comprobata est, adunato sequentis fraternalitatis offensa est. Dum apud vos vnum animus & vna vox est, Ecclesia omnis Romana confessa est. 2 Claruit fratres charissimi fides, Quam de vobis beatus Apofolus prædicauit. Hanc laudem virtutis, & roboris firmitatem iam tunc in spiritu p̄cūdebat, & præconio futurorum merita vestra contestans, dum parentes laudat, filios prouocabat. Dum sic vnamimes dum fortes estis, magna cæteris fratribus vnaminitatis & fortitudinis exempla tribuatis. Docuistis granditer Deum timere, Christo firmiter adhærente; plebem sacerdotibus in periculo iungi, in persecutione fratres à fratribus non separari; concordiam simul iunctam vinci omnino non posse; & quicquid simul petitur a cunctis, Deum pacis pacifici exhibere. Proficerat aduersarii terrore violento Christi castra turbare: sed quo impetu venerat, eodem impetu pulsus est; & quantum formidinis & terroris attulit, tantum fortitudinis inuenit & roboris. Supplantare se iterum posse crediderat Dei fieros, & velut tyrones, & rudes, quasi minus paratos, & minus cautos, solito suo more concutere. Vnum primo aggressus, vt lupus o-

Lib. I. ep. 1.

Rom. 1.

CYPRIAN
PIPIAN
PERA.

uem secernere à grege, vt accipiter columbam ab agmine volantium separare tentauerat: nam cui non est aduersus omnes satius virum, circumuenire querit solitudinem singulorum. Sed retusus adunati exercitus fide pariter & vigore, intellexit milites Christi vigilare iam subtrahitos, & armatos ad praelium stare; vinci non posse, mori posse: & hoc ipso inuictos esse, quia mori non timent nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed prompte & animis & sanguinis tradere, vt cum tanta in seculo malitia & sauitia graefetur, à malis & fœtuis velocius recedatur. Quale illud fuit sub oculis Dei spectaculum gloriosum? quale in confiteo Christi, Ecclesia sua gaudium, ad pugnam, quam tentauerat hostis inferre non singulos milites, sed tota simul castra prodidit: omnes enim constat venturos fuisse, si audire potuissent, quando accurrit properanter, & veneri quisquis audiuit. Quod illuc lapsum gloriose confessione sunt restituti? Steterunt fortes & ipsis dolore penitentia facti ad praelium fortiores, & vt appareat nuper subitatus esse, & noue atque insueta rei patare trepidans; redisse ad se postmodum fidem veram, & vires suas de Dei timore collectas, ad omnem patientiam constanter & firmiter roboraſſe, nec iam stare ad criminis veniam, sed ad passionis coronam. Quid ad hanc Nouatianum, frater charissime? vtrum ne iam depnit errorem? an vero (qui dementium mos est) ipsis bonis & prosperis nostris plus adactus est ad furorem? & quo magis ac magis dilectionis ac fidei crescit hic gloria, illuc diffensionis & zeli recrudescit infamia: nec vulnus suum miser curat, sed adhuc gravius & se, & suos vulnerat? in perniciem fratum linguis substrepens, & facundis venenata iacula contorquens, magis durus secularis philosophia prauitate, quam philosophia dominica lenitatem pacificus, deserter Ecclesie, misericordie hostis, interfector penitentia, doctoſuperbia, veritatis corruptor, perdiditor caritatis? Agnoscat ne iam qui sit factus Dei? qui sit Ecclesia & domus Christi? qui sunt Dei servi, quos diabolus infestet? qui sunt Christiani, quos Antichristus impugnet? Neque enim quacunq; quos iam subegit: aut gestis euertere, quos iam suos fecit. Inimicus & hostis Ecclesie quos alienauit ab Ecclesia & foras duxit; vt captiuos & vinculos contemnit, & praetexit eos pergit aſſile, in quibus Christum certavit habitare. Quanquam & si quis ex talibus fuerit apprehensus, non est quod sibi quasi in confessione nominis blandiatur, cum constet, si occisi eiusmodi extra Ecclesiam fuerint, fidei coronam non esse, sed paucis potius esse perfidia nec in domo Dei inter vnamines habitatores esse, quos videmus de pacifica & diuina domo, furore discordiae, recessit. Hortamus plane quantum possumus frater charissime, pro charitate mutua, qui nobis inuicem coheremus, vt (quoniam prouidentia Domini momentis inſtruitur, & diuini misericordiae consilij fabulibus admonemus, appropinquare iam certaminis & agonis nostri dii? (ieuij, vigilis, orationibus infistere cum omni plebe non definamus: incumbamus gemitis afflitis, & deprecationibus crebris. Hęc sunt enim nobis arma celestia, quae stare & perseverare fortiter faciunt. Hęc sum munimenta spiritualia, & tela diuina, quae protegunt. Memores nostri inuicem sumus, concordes atque vnamines, utrobius pro nobis & pro oremus, prefuras & angustias mutua caritate reuelemus. & si quis istuc nostrum prior diuina dignitatis celeritate praeceperit, perseveret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus & sororibus nostris apud misericordiam patris non cesset oratio. Opto te frater charissime semper bene valere.

AD NOTATIONES IN EPISTOLAM LVII.

1. de fratum confessione creuisse. Ita recte Cambr. cod. & Manu. pro eo quod ceteri Ms. & excusi confessione.

2. claruit frater charissimi? Sic Ms. & excusi omnes, quare non placet quod repouſit ſolus Manu. frater charis. Eſi enim proſopopeia ad Romanos Confessores omnes, quos à fide commendat.

3. filios prouocabat] hoc paſto Aſſig. Dun. March. Bland. Cauchy cod. Ms. excusi vero: prouocat, minus recte. Patres autem vocat Romanos quos commendabat Aſſig. filii eorum posteri.

4. quicquid ſimiliter petitur à cunctis] Vnaminis oratio quam ſit efficiat, hinc probatur, de qua latius lib. de orat. Dominica.

5. cum occidere innocentibus nec nocentem licet] Similes ſunt locis Epifolia praeſet. Neque vero mirum cuicunq; videri debet, Cyprianus in ea fuſſe ſententia, ut potius fugientium effe iudicaret Clericizianus, quā ut ſe iueretur contra principis perſecutoria impetum, quā apud illos nullus effe legitimus magistratus, cui ſolus permittit effe gladius, atque adeo patientia opis forte, & ſoli Deo committenda vindicta: Quid ſatia infinitum Tom. 2. contra Demeritum, cum hanc patientie cauſam reddat, quia inquit patientes facit de ſecuritate ultione ſecuritas, qua certi ſunt fidentes, quod inuidum non remanebit quodcumque patiantur, preſer- vum cum criptum ſit, mihi vindictam ego retribuam.

6. fed tota ſimiliter caſta prodiſſe] Sic Aſſig. Et alii tres, Cauchy quoque Ms. cod. vetus excusi & Remboldus, quare loco ſeniorum ſunt mel. & folius habebat cum excusi Cambr. cod. Ex Ms. autem recte Manu. illuc, pro eo quod erat: illi.

7. vt appareat nuper subitatus effe] habet quidem Cambr. cod. dubitabile, verum cum ceteri Ms. & excusi omnes legit: subitatus effe, non ut temera quid immutare, preſerim quum velut explicans quod dicit ſubitangit: & noue arque inſolita rei paucet & trepidabit. Nonne rigida vox ſubitatus effe, pre ſubito oppreſos effe, ut ſit quod unica voce Theatrica effemina verraſtē. Vtior enim voce bis teris Pontius in vita Cyp. Similiter latius interpres vertit alicibi: à ſubitatione inſperata ſalutis.

8. Quid ad hanc Nouatianus, frater charissime] Inſulſt Nouatianus, quoſi dicat, fruſtra illum calumnias ſpargere de tali viro, qui iam conſtanter Christianum confeſſus fit. Porro illud: charissime, habent Ms. & excusi omnes preterquam Eraſmi cod. qui neſcio quā de cauſa vbiq; ferre eā vocem iuſſiſt.

9. quam philosophia dominica lenitatem] Ita conſtant er Ms. & excusi omnes, preter Manu. & Morelium, quā repouſarunt: ſophia; & quantum arbitrio ad vitandam xaxoſoriar.

10. interfector penitentia) Inſellectum huius habet ſupra Epifolia ad Anton.

11. perdiditor charitatis) Qum ſic legant vetus excusi, March. Dun. & Cauchy Ms. cod. & etiam Remboldus, videat mihi hęc verior lectio, quā illa Aſſig. & excuforum recentiorum cod. prodiſſor, proſerim qui priuio eſt vta in etiam Cie. in Piō & Orat. pro Plancio.

12. confeſſione nominis] Quid ſit nominis confeſſio, item de pseudo-martyribus hereticis, ſupra dicta Epifolia ad Anton. abunde diximus.

13. ieuij, vigilijs, orationibus] de tribus his Christiani homini exercitūs, quaeq; ſtatiū ſigillare non vereatur Ariflarchi, latior ē campus offert lib. de opere & Eleemosynis.

14. Et ſi quis hinc notrum prior &c.] Patet hoc patet Cyprianus ſenſiſſe & credidit. Sanctos etiam defunctos pro viis orare, quod ipſum ſed paulo obſtruiſſe indicat tom. 2. lib. de mortalit. cum dicit de futura vita agen: Freguens nos illis tristis defiderat, tam de tua immortalitate ſecur: & adhuc de noſtris incolamitate ſollicit. Similia habent Cornelius Papa Epifolia Decret. 2. Origines Hom. 3. in Cantica & 3. in Gen. D. Potamona apud Eusebium lib. 6. Hift. eccl. c. 5 & his verius D. Anacletus Petri diſcipulus Epifolia Decret. 3. Imo ipſe D. Petrus verbi citatus à D. Clemente Epifolia ad. Iat. ſtarem Domini, ſum Epifolia ſue Canonice 1. ca. (iuxta a expofitionem Graecorum querundam narrante Ocumenio) cum dicit: Dabo autem operam & frequentem, hæc im- dicant precedentia verba: maiore & meliore parte precedunt, & illud peruenient feliciter. Quare calumniari perſpicuum eſt illos, qui ante diu Gregory antem ilam vſitam in Ecclesia negant, præſertim quā eam reperiret etiam apud Syn. 7. Can. 7. & extam in fine. Vito. Africanum lib. 3. de persequit. Vandal. D. Fulgentium ſerm de laudibus Marii in partu ſalutis. Partum Chrysologum bon. 7. Theodoret. de Graec. affil. libro octauo Leontem magnum ferme ſecondo & ſexto de tein. & octauo Apofolorum; Caſſiorn in bon. in Litaniis. D. August. libro optimo de boni. capite ſecondo ſeru. de natu Cypriani, ſerm. 27. de verbiſ Apofol. libr. 22. de cunctate Dei capite oſtia & alibi frequentem. Vigil. Trident. in vita diuini Syſtini. Paulimum de ſancto Claro ad Seneſum, in Paneg. pueri Celsi. & Car. de ſancto Felicie, Hieronymus de Landivis Pauli & in vita Hydriani. Prud. frequentiſſ. Ambro. lib. 1. de vido & orat. ſanct. Syriſt. Gregor. Nazianzen. hemiſil. Basil. & Cyprian. Basil. ſerm. de 40. Martyr & in Mammantem martyrem. Chrysostom. in missa boni. 49. in Genes. in Matth. in Epifolam ad Philippien. & 66. ad populum Antiochen. Neclarium in Theodo. Martyrem, & Ephrem. ſermon. de martyri. Imo & ante annum 300. (quānumuid id neget Monbemus) vſitata ſunt illa ab Hylario in Psalm. 24. Ahabas orat de virg. deipara. duo Amboſus Epifolam ad Argenotus, virgine Iuſtina apud Nazianzen. aſrat in Cypr. Autore lib. de card. operibus Chrifti ſerm. de Ephes. inſtra. Tom. 3. duo Stephanus papa epifolam 2. Cypr. verb. ſupra cit. Origen. in ultimum cap. lib. 10b. & in lamento, & Divo Ireneo lib. 5. contra heret. Vbi Mariam virginem Eua virginem dicit aduocatam: quomodo & Ephrem Syrus illa tam diuina: Eſlo inquit in Threno Mariam aliquem) noſtrā conciliairix & aduocatia in hora iudicij, libera nos a futuro igne & tenebris, in namque ei ſpes apud Deum Christianorum. Que ver

in auctoritate digna, ob illos qui calumniantur Canticum illud Ecclesia in laudem D. Virgi. Salve Regina misericordie &c. Neque vero Marianum duxerat, sed & alios Sacerdos appellant solent veteres, modo adiutores (ficti) ut D. Maximus in Nazar. & Celsum) modo Patronos (vbi Amb. lib. 10. in Luc. cap. 21. D. Aug. de cura pro mort. c. 4. Prudentius hymn. 1. &c. & sed & ad eum Paulinus Paneg. 3. in Felicem & epistola 13. ad Sene-
rum & Anton. Episcopus epistola ad Aread. Imperas.) modo protec-
tor, velut Christi homo 66. ad pop. Antioch.) modo etiam mediatores, quemadmodum Cyrilus lib. 12. Thefaus. c. 10. & Bernard. serm. xl. de Affl. D. Virg. Quae omnes appellations, more confirmant ritum in-
uocacionis supradictum. Quoniam altius adhuc perendam censet, repe-
nit hec verba apud D. Iacobum in sua Liturg. quam Syr. 6. pro tali a-
gnoscat car. 32. Commemorationem agamus sanctissime, immaculatae,
gloriosissime, benedictae dominae nostre, matris Dei & imperi virginis Ma-
rie, ac omnium Sanctorum & uulorum, ut precibus atque intercessioneibus
eorum omnes misericordiam conseruamur. Quid enim queso aliud est,
Sanctorum commemorationem agere, ut eorum intercessioneibus misericordiam
conseruamur, quam Sanctorum invocare ut pro nobis intercedant
ad misericordiam conseruamur.

AD LVCIVM PAPAM ROMA-
num reuersum ab exilio.

EPISTOLA LVIII.

ARG. Gratulatur Lucio Cyriani cum collegis de reditu ab exilio, docens dilata martyri gloriam non minorem. Deinde iudicans diuinitatem contigit Cornelij Martyrium & Lucij exilium, ad confundendos Nouatianos, predicit illi inflans Martyrium; ita Deo ordinante, ut non foris, sed apud suos consummaret eius Martyrium.

CYPRIANVS CVM COLLEGIS LV-
cio fratri Salutem.

LXXXI. q. 1. ET nuper quidem tibi frater charissime, gratulati su-
mus, cum te honore geminato in Ecclesia sua ad-
ministracione & confidetem pariter & sacerdotem constitui-
t diuinam dignitatem; sed & nunc non minus tibi & comiti-
bus tuis atque innumeris fraternitatibus gratulamur, quod cu-
ead gloria & laudibus vestris reduces vos denuo ad suos
fecerit benigna Domini & larga protecione: ut pascendo
gredi pastorum & gubernandarum naui gubernator, & plebi
regendae & rector redderetur; & appareret telelegationem
vestram sic diuinitus esse dispositam, non ut Episcopus
relegatus & pulchus Ecclesia decesset, sed ut ad Ecclesiam
maior rediret. Neque enim in tribus pueris minor fuit
martyrij dignitas, quia morte frustrata de camino ignis
incolumes exierunt: aut non consummatus Daniel ex-
sistit in suis laudibus, quia qui leonibus missus fuerat ad
pradatum, protectus a Domino vixit ad gloriam. In Confessoriis Christi dilata martyria non merita confessionis minuunt, sed magnalia diuina protectionis ostendunt. Repräsentatum videmus in vobis, quod apud Regem fortes atque illustres pueri prædicauerunt: Ipsi-
quidem paratos esse ardore flammis, ne dīs eius seruitur
aut imaginem quam fecerat adorarent; Deum tamē quē
colebant, quemque & nos colimus, potentem esse ut eos
de camino ignis eximeret, & de regis manibus ac de pa-
nis presentibus liberaret. Qued inuenimus in confessio-
nis vestra fide, & in Domini circa vos protectione
nunc gestum; ut cum vos parati fueritis & prompti omne
subite supplicium, dominus tamē vos pœnæ subtraheret
& Ecclesiam reserueret. Regredientibus vobis breuiata nō
est in episcopo confessio sua dignitas, sed magis crevit
sacerdotalis auctoritas; ut altaria Dei assisterantibus, quia ad
confessiois arma sumenda & facienda martyria, non
verbis, plebē, sed factis cohorte, & imminente antichristi
parat ad prælium milites, non solum sermonis & vocis
incitamento, sed fidei & virtutis exēplo. Intelligimus frater
charissime, & tota cordis nostri luce perspicimus di-
uina maiestatis salutaria & sancta cōsilia; vnde illi & repē-
tina persecutio nuper exorta sit, vnde contra Ecclesiam
Christi & Episcopum Cornelium beatū martyris, vosque omnes
seculares potestas subito prouperit: ut ad cōfūdē-
dos hereticos & retūdendos offerebet Dominus, quē es-
set Ecclesia, quis Episcopus eius unus, diuina ordinatio-
ne delectus; qui cu Episcopo presbyteri sacerdotali ho-

AD NOTATIONES IN EPISTO-
LAM LVIII.

1. Et nuper quidem &c.] Epistola prior ad Lucium cuius meminit
desideratur.

2. confessorem pariter & sacerdotem] Confirmat hoc Damasi sen-
tentiam, qui dicit statim ab ordinatione missum Lucium papam in ex-
ilium.

3. In Confessoriis Christi dilata martyria] Similem locum ha-
bēs supra epistola ix. & ad Tybarianos. Confirmatur autem etiam
hinc distinctione nostra, quam ibidem habes inter Martyres & Confesso-
res

4. repentina persequitio] Eo quod repentina vocat persequitio-
nem qua pessus est Cornelius, confitatur quod supra dictum pessum il-
lum sub Gallo & Volusiano, extore quod confit non toto anno imperium
renuisse. & quibus mortuis persequitio ceſauit ad aliquantum temporis.
Ruris autem Episcopum unum papam Romanum nancupar.

5. ad confundendos hereticos] Nouatianos intelligit, epistola enim
præced. mentionem de illis inveniens, si dēs verbi exi-
tū.

6. De aduentus vestri gaudio cognoscere illici] Hanc distinctionem
habeo ex Ms. Aſſig. & Camb. codicibus & veteri exēpſi. Remboldi pra-
ua distinctione extum plane obſeruatur.

7. fide obsequia charitatis exprimimus] Sic Ms. & Manut & Mo-
relus, pro eo quod erat: exprimimus.

8. Nam victimæ que fraternitatī præbet exemplum] Quod hic
laudes & suuram prædicti, nēpē, sacerdotibus martyriū pati coram
sua fraternitate & que ad eum imitatus est Cypr. (vii patet in epist. ultima) ut deliterat ad tempus, ne apud Uticam, sed potius Carthaginē pa-
teretur.

EPISTOLOE MISCELLANÆ IN-
pace Ecclesiæ varijs temporibus
conscriptæ.AD FIDVM DE INFANTIBVS
baptizandis

EPISTOLA LIX.

ARG. huius Epistole precipiū paucū indicat D. Augustinus e-
pistola xxvij ad Hieronymū: Beatus Cyriani (inquit) non al-
iquid decretum condens nouum, sed Ecclesia fidem firmisam fer-
uans, ad corrigendū eos, qui putabat ante octauum diem nativitatis